Jules Verne

Călătorie în Anglia şi în Scoția

ErcPress

Jules Verne

Călătorie de-a-ndaratelea în Anglia şi Scoția

Traducere de D. Starcu

ErcPress

© Erc Press, 2010
Toate drepturile asupra acestei ediţii sunt rezervate
Editurii Erc Press.

Editura ERC PRESS
Piaţa Presei Libere, nr. 1
sector 1, Bucureşti
Tel./Fax: 021/318.70.28; 021/ 317.90.48
E-mail: office@ercpress.ro
comenzi@ercpress.ro
www.ercpress.ro

Jules Verne „Voyage en Angleterre et en Écosse"

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
VERNE, JULES
Călătorie în Anglia şi în Scoţia / Jules Verne ; trad.:
Cristian Starcu - Bucureşti :
Erc Press, 2010
ISBN 978-606-602-045-9
I. Starcu, Cristian (trad.)

821.133.1-31=135.1

Director general: Ciprian ENE

Coordonator proiect: Roxana GEANTĂ
Redactor: Daniel Adrian OLARU, Gabriela MANGU
Coperta: Lorena IONICĂ
DTP: Elena MARIN
Producţie: Nicoleta DUMITRESCU

Ilustraţii: Ediţia originală Hetzel

Capitolul I

Cum a fost stabilită călătoria în Anglia şi în Scoţia

Charles Nodier, în *Fanteziile zeflemistului cu bun simţ*, le-a dat acest sfat generaţiilor viitoare: „Dacă există cineva în Franţa care n-a făcut sau n-a putut face o călătorie în Scoţia, l-aş sfătui să viziteze Haute-Franche-Comté, unde va găsi cu ce să se consoleze. Cerul este poate mai puţin vaporos, iar siluetele mobile şi arbitrare ale norilor mai puţin pitoreşti şi bizare ca în regatul ceţos al lui Fingal; însă, în afară de aceste lucruri, asemănarea dintre cele două ţinuturi este perfectă." Jacques Lavaret meditase multă vreme la aceste cuvinte ale plăcutului povestitor. La început, l-au uimit. Cea mai mare dorinţă a sa a devenit să viziteze patria lui Walter Scott, să asculte limba galică şi accentele sale dure, să tragă în piept ceţurile sănătoase ale bătrânei Caledonii, să aspire, într-un cuvânt, prin toate simţurile sale, elementul poetic al acestei ţări fermecătoare.

Şi iată că un om inteligent, un scriitor scrupulos, tocmai îi spunea limpede: nu te deranja! Lons-le-Saunier îţi va traduce minunile din Edinburg, iar munţii Jura sunt la fel ca piscurile acoperite de ceţuri ale lui Ben Lomond!

Dar, după uimire, urmă reflecţia. Jacques recunoscu partea glumeaţă a sfatului lui Charles Nodier; înţelese, de fapt, că era mai uşor să ajungi în Scoţia decât în Franche-Comté; îţi trebuie, evident, un pretext serios, un motiv important ca să ajungi până la Vesoul, în timp ce voia bună, nevoia de a trăi şi altfel, o idee fericită avută dimineaţa, la trezire, fantezia încântătoare ajungeau ca să te ducă până dincolo de Clyde şi de Tweed.

Jacques zâmbi deci închizând spiritualul volum. Numeroasele sale ocupaţii nu-i permiteau să viziteze Franche-Comté. De aceea, se hotărî să plece în Scoţia. Iată deci cum se făcu această călătorie şi mai ales cum fu cât pe ce să nu se facă.

În luna iulie a anului 185..., cel mai bun prieten al lui Jacques, Jonathan Savournon, distins compozitor, îi zise exact în acest scop:

— Dragă Jacques, o companie engleză pune la dispoziţia mea unul dintre vapoarele sale, ce transportă mărfuri între Saint-Nazaire şi Liverpool. Pot să-mi iau cu mine un prieten. Vrei să vii tu?

Jacques de abia îşi putu stăpâni emoţia. Nici nu putu să răspundă pe loc.

— De la Liverpool, vom pleca în Scoţia, continuă Jonathan.

— În Scoţia? strigă Jacques, putând iar să vorbească. Şi când vom pleca? Am timp să-mi termin ţigara?

— Linişteşte-te! zise Jonathan, al cărui caracter mai temperat echilibra temperamentul entuziast al prietenului său. Nu pornim imediat!

— Bine, dar când?

— Peste o lună, între 30 iulie şi 2 august.

Jacques simţi nevoia să-l îmbrăţişeze pe Jonathan, care supportă şocul ca unul obişnuit cu asemenea manifestări de entuziasm, la concerte.

— Şi acum, prietene, poţi să-mi povesteşti cum de a dat norocul acesta peste noi?

— Fireşte, răspunse Jonathan. Este simplu.

— Da. Tot ce este sublim este simplu!

— Fratele meu, îi spuse Jonathan, are afaceri cu această companie, cu navele căreia transportă regulat mărfuri în Anglia. Aceste vapoare duceau mai demult călători. Au fost construite pentru asta. Acum, sunt destinate doar comerţului. Vom fi singuri la bord.

— Singuri! replică Jacques. Vom fi ca nişte prinţi? Vom călători incognito, cu nume de împrumut, cum se practică în lumea capetelor încoronate! Eu voi lua titlul de conte al nordului, ca Paul I, iar tu, Jonathan, vei fi domnul Corby, ca Ludovic-Filip!

— Cum vrei, răspunse muzicianul.

— Ce nume au vapoarele? întrebă Jacques, văzându-se deja la bord.

— Compania are trei: *Beaver*, *Hamburg* şi *Saint Elmot*.

— Ce nume! Ce nume magnifice! Sunt cu elice? Dacă da, nu mai am ce să-i cer Cerului!

— Nu ştiu, dar ce contează asta?

— Ce contează asta? Cum, nu înţelegi?

— Nu! Sincer!

— Nu! Ei bine, prietene, n-o să-ţi spun ce contează asta. Unele lucruri se înţeleg de la sine.

Iată deci cum a fost stabilită vestita călătorie în Scoţia! O călătorie cu peripeţii, aşa cum se va vedea. Se poate explica entuziasmul lui Jacques Lavaret, ştiindu-se că până atunci nu plecase niciodată din Paris, acea văgăună dezagreabilă. Din acea zi, întreaga sa existenţă era legată de acel nume blând, Scoţia! De altfel, nu mai pierdu nicio clipă. Nu ştia engleza. Nu se apucă s-o înveţe, nevrând, cum spunea Balzac, să folosească două cuvinte pentru aceeaşi idee. Reciti însă în franceză cărţile lui Walter Scott. Pătrunse, cu ajutorul anticarilor, în interiorul familiilor scoţiene de la câmpie. Calul lui Rob Roy îl duse în sânul clanurilor revoltate ale muntenilor, iar glasul ducelui de Argyle nu-l putu smulge din Închisoarea de la Edinburg.

Luna iulie fu una bine folosită. Orele i se părură lungi ca zilele, iar minutele, îndelungate ca orele. Prietenul său, Charles Dickens, din fericire, îl dădu pe mâna bravului Nickleby şi pe cea a bunului domn Pickwick, care este ruda apropiată a filosofului Shandy. Fu iniţiat de ei în privinţa obiceiurilor intime ale diverselor caste din societatea engleză.

Ca să spunem tot, domnii Louis Enault şi Francis Wey publicară, doar spre a-i fi lui agreabili, lucrările lor despre Anglia. Se vede că Jacques primea sfaturi bune. Acele pagini încântătoare îi aprinseră spiritul şi se întreba dacă n-ar fi trebuit să primească a deveni membru al Societăţii de Geografie. Se înţelege de la sine că harta Scoţiei trebuia acum înlocuită în atlasul lui, realizat de Conrad Malte-Brun, căci era găurită prea tare de acul compasului său.

Capitolul II

Vaporul care nu mai soseşte

Venirea unei nave la Saint-Nazaire avea ca termen 25 iulie. Jacques îşi făcu socoteala cu scrupulozitate. În mintea sa, îi acorda vasului şapte zile să-şi debarce mărfurile şi să le ia pe cele noi; trebuia deci să plece la 1 august, cel mai târziu.

Jonathan Savournon, comprimând melodiile ce-i treceau prin inimă, coresponda regulat cu domnul Daunt, directorul companiei din Liverpool. Ştia câteva cuvinte englezeşti, cu care se descurca; îl informă în curând pe Jacques că nava pusă la dispoziţia lor era *Hamburg*, din Dundee, cu căpitanul Speedy; tocmai plecase din Liverpool şi se îndrepta spre Franţa.

Se apropia momentul solemn; Jacques nici nu mai dormea. Data de 25 iulie, atât de dorită, fu înregistrată atât la Paris, cât şi la Saint-Nazaire, dar vai! *Hamburg* nu se ivi! Jacques izbucni. I se părea că firma engleză nu-şi mai respecta niciun angajament; vorbea deja de falimentul ei. Îl obligă pe prietenul său, Jonathan, să plece de îndată la Nantes şi Saint-Nazaire ca să supravegheze coasta franceză.

Jonathan plecă din Paris la 27 iulie. Prietenul său, aşteptând semnalul de plecare, se grăbi să îndeplinească ultimele formalităţi.

Mai înainte de orice, trebuia să-şi procure un paşaport pentru străinătate; Jacques căută deci două persoane care să răspundă pentru moralitatea sa în faţa comisarului de poliţie. Atunci îşi întări pentru prima dată relaţiile cu patiserul de pe strada Vivienne şi cu un brutar din pasajul Panorama.

În epoca respectivă, o luptă teribilă se pornise între aceste două respectabile corporaţii în chestiunea savarinelor şi a eclerelor pe care

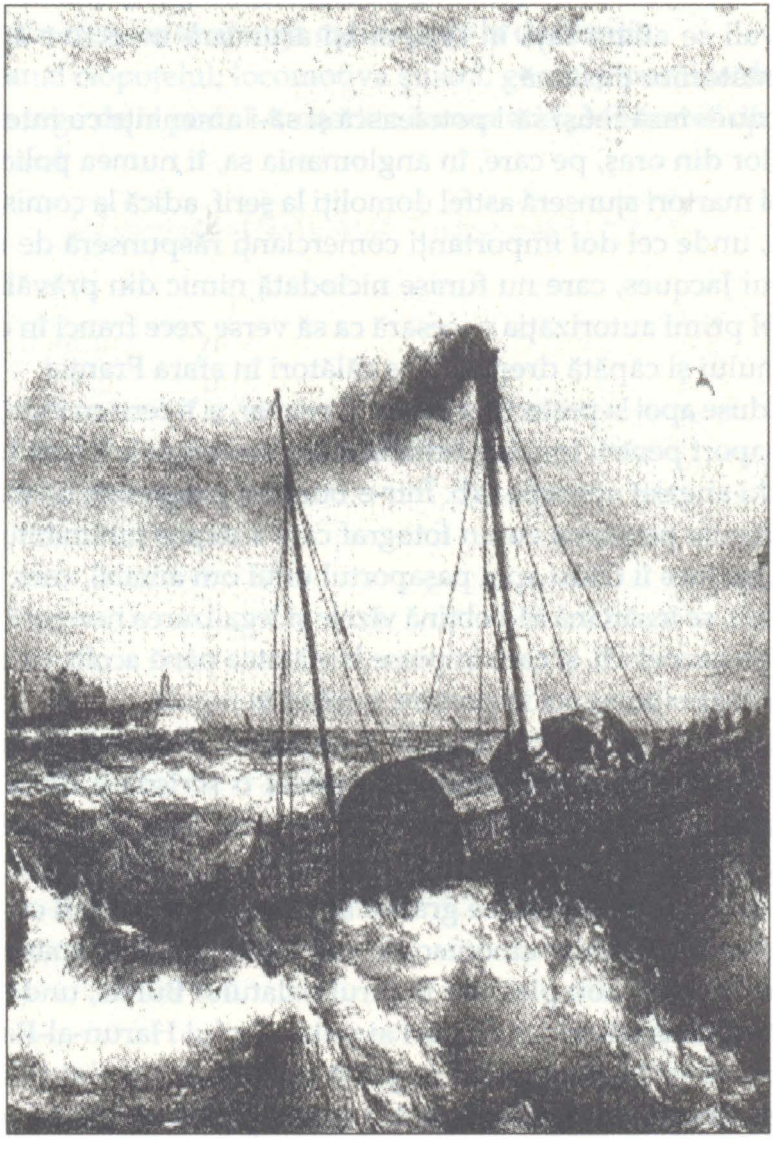

Vaporul trebuia deci să plece la 1 august...

brutarii le făceau, în detrimentul patiserilor; de aceea, atunci când cei doi rivali se aflară față în față, ei își aruncară invective specifice frământătorilor de făină.

Jacques însă reuși să-i potolească și să-i amenințe cu intervenția agenților din oraș, pe care, în anglomania sa, îi numea policemani. Cei doi martori ajunseră astfel domoliți la șerif, adică la comisarul de poliție, unde cei doi importanți comercianți răspunseră de moralitatea lui Jacques, care nu furase niciodată nimic din prăvăliile lor; astfel el primi autorizația necesară ca să verse zece franci în casieria guvernului și căpătă dreptul de a călători în afara Franței.

Se duse apoi la prefectura Senei, la primar, și îi ceru cu îndrăzneală un pașaport pentru insulele britanice; semnalmentele îi fură luate de un vechi angajat aproape orb. Într-o bună zi, progresele civilizației îl vor schimba pe acesta cu un fotograf care a depus jurământul de rigoare. Jacques îi dădu apoi pașaportul unui om amabil, care, pentru doi franci, se însărcină să-i obțină vizele și legalizarea necesară pentru diversele cancelarii, și care împinse bunătatea până acolo, că îi aduse chiar el înapoi acest act important, perfect în regulă.

Jacques își sărută cu pioșenie pașaportul; acum nimic nu-i mai stătea în cale. Sâmbătă dimineața primi o scrisoare de la bunul Jonathan; află astfel că *Hamburg* nu se ivise încă, dar putea veni dintr-o clipă în alta.

Jacques nu mai ezită; se grăbea să părăsească Parisul cu atmosfera sa încărcată, chiar amoniacală, cu pietele sale abia apărute și cu pădurea virgină nou plantată în jurul palatului Bursei, unde se agitau neîncetat credincioșii Giafari ai puternicului Harun-al-Rașid.

Jacques își închise valiza sa plină de lucruri absolut inutile; își acoperi umbrela cu îmbrăcămintea sa din pânză cerată; își puse pe umăr pătura de călătorie, ce avea un tigru galben pe fond roșu; își așeză pe cap inevitabila caschetă a turistului convins și sări într-o trăsură din piață.

În virtutea celor mai simple legi ale locomoției, vehiculul îl duse la calea ferată către Orléans; după ce luă loc în vagon, bagajele îi fură

înregistrate; şi Jacques, fiind un om inteligent, se urcase în primul vagon din tren, ca să ajungă mai repede la destinaţie.

Se auzi clopoţelul; locomotiva şuieră, gemu şi porni la drum, în timp ce orga de la podul Austerlitz intona aria „Miserere" din opera *Trubadurul.*

Capitolul III

În care cei doi prieteni vizitează Nantes

Jacques plecase la opt seara; a doua zi dimineață punea piciorul în Nantes şi se ducea apoi la Jonathan Savournon; după două ceasuri de luptă, reuşea să-l trezească.

— Dormi! strigă el. Dormi, în timp ce *Hamburg* n-a sosit.

— Prietene, zise Jonathan, trebuie să ai curaj.

Jacques se simți străbătut de un fior.

— Despre ce este vorba? Spune!

— *Hamburg* nu va mai veni la Saint-Nazaire.

— Ce spui?

— Iată scrisoarea domnului Daunt, zise Jonathan, prezentându-i lui Jacques o hârtie cu un aspect funebru.

— Dar eşti sigur de asta? Ai înțeles bine engleza lor deplorabilă?

— Ascultă-mă: plecând din Liverpool, *Hamburg* trebuia să ajungă la Glasgow, să-şi completeze încărcătura. A întârziat deci câteva zile.

— Atunci, va veni...

— Fireşte, în 4 sau în 5 august, probabil...

— La Saint-Nazaire?

— Nu! La Bordeaux!

Jacques putu respira iar.

— Ei bine, să plecăm la Bordeaux! Aici avem vapoare ce fac de două ori pe săptămână cursa între Nantes şi Bordeaux! Nu trebuie să pierdem nicio clipă!

— Nu ne grăbeşte nimic, zise Jonathan.

— Şi dacă îl vom pierde pe *Hamburg*? Ştii că nu ne va aştepta! Să vedem... Nu încerca să mi te opui! Ar fi inutil! Să plecăm! Marea este liniştită.

Jonathan se strâmbă. Frumuseţea mării îl speria puţin aproape mereu. Dar, cum nu avea pretenţia să ajungă în Scoţia pe uscat, se resemnă cu această traversare pregătitoare, de la Nantes la Bordeaux.

Vasul trebuia să plece abia marţi, odată cu mareea de seară. Cei doi prieteni se duseră să-şi rezerve locurile la biroul din port, al cărui chei poartă un nume destul de poetic, Şanţul. Acolo aflară că două vapoare, *Contele d'Erlon*, vas cu roţi batante, şi *Contesa de Frecheville*, navă cu elice, aveau să plece peste trei zile la Bordeaux.

Fireşte că Jacques optă pentru *Contesă*, dar aflând că vasul celălalt avea să pornească mai devreme cu un ceas, renunţară la ea. Deşi i se atrase atenţia că vaporul *Contesa* mergea mai repede decât *Contele*, el nu vru să se răzgândească.

— Nu ţin să ajung repede, replică el. Vreau, mai ales, să plec!

Jonathan, care avea o anumită slăbiciune pentru *Contesă*, nu obiectă nimic.

Zilele de duminică, luni şi marţi li se părură cumplit de plictisitoare celor doi călători; încercară să petreacă timpul vizitând oraşul; dar timpul nu trece aşa de uşor la Nantes: totuşi, mişcarea din port, sosirea bricurilor, a goeletelor, a pasagerilor, a navelor de pescuit, odată cu fiecare maree, îi provocau extazul lui Jacques şi-l făceau să se strâmbe pe Jonathan.

Primul se simţea atras de şantierele navale, unde se lansau multe clipere cu modele frumoase; cel de-al doilea avea nevoie de întreaga sa elocvenţă pentru a-l face pe Jacques să caute cu el vreun monument vechi ori modern. Castelul ducilor de Bretania, capela reginei Anne, unde se celebra căsătoria sa cu Ludovic al XII-lea, îi plăcură mult; admira inteligenţa cu care edilitatea nanteză restaurase aceste venerabile ruine: galeria superioară a capelei era în totalitate refăcută, cu frumoasele sale pietre albe.

— Cred, zise Jonathan, că zidarii au fost puţin cam îndrăzneţi...

— Gândul tău n-a fost exprimat în întregime, replică Jacques; dar cuvântul zidar a fost bine ales. Să ne continuăm turneul arheologic!

Jacques şi Jonathan ajunseră la catedrala pe care arhitecţii din Nantes au respectat-o şi a cărei terminare era urmărită de guvern de vreo zece ani, cu un efort economic extrem de lent. În general, monumentul respectiv nu este foarte interesant. Nava sa este însă foarte frumoasă şi înaltă: stâlpii prismatici o susţin pe nervurile lor fine, a căror unire se face în chei de boltă. Ei sunt foarte îndrăzneţi şi au un model frumos; unele ferestre din partea meridională aparţin acestui gotic strălucitor din secolul al XIV-lea, care a precedat Renaşterea.

Portalul cel mare merită văzut; este o pagină magnifică scrisă splendid cu hieroglifele Evului Mediu, ce valorau la fel de mult ca berzele şi ibişii Egiptului antic.

Jacques şi Jonathan petrecură acolo câteva ceasuri plăcute, pe care nu aveau de ce să le regrete.

După monumentele Evului Mediu, voiră să le contemple pe cele moderne; n-a fost greu; Teatrul şi Bursa păreau foarte noi, iar Jonathan voia să afle de ce era capabil bunul gust actual în cel mai de vază loc al Loarei inferioare. Fu servit după dorinţă.

La capătul unei străzi lungi, zări un edificiu ornat cu o faţadă magnifică.

— Ce-o fi asta?

— Un monument! îi răspunse Jacques.

— Ce monument?

— Un teatru. Dar nu m-aş mira să fie o Bursă sau chiar o gară.

— Imposibil.

— Vai, suntem stupizi! Este, de bună seamă, Palatul de justiţie!

— De ce?

— Întrucât scrie acolo, cu litere de aur!

Arhitectul, om iscusit, fireşte, îşi denumise monumentul, amintind astfel de pictorul Orbanga, care, după ce zugrăvise un cocoş, scrisese deasupra lui: acesta este un cocoş. De altfel, acest Palat de justiţie era la fel de valoros ca altele, moderne. Jonathan nici nu s-ar

fi uitat la el dacă n-ar fi avut o destinaţie anume pentru scara de la faţadă, care duce în sala paşilor pierduţi.

Această scară are ca scop să lase să urce nu publicul, ci vreo şase coloane; te întrebi unde se duc, la curtea cu juraţi, fireşte, căci aşa ar merita, nefericitele! Totuşi, odată ajunse în partea de sus a scării, ele nu pot intra în sală, căci poartă o arcadă pe cap, iar sub aceasta o statuie a justiţiei ca o gravidă în stare avansată.

Iată ce putură admira cei doi parizieni timp de trei zile. O făcură cu bunăvoinţă şi aşa se întâmplă că veni şi seara de marţi.

Capitolul IV

Primele clipe la bord

Mulțimea se înghesuia pe cheiul Șanțului; cele două vapoare cu aburi erau încoronate de fum! *Contele* și *Contesa* fremătau de la etravă la cârmă; orologiul Bursei bătea ora șase.

Jacques și Jonathan erau la bord; își aleseseră deja cadrul în care să-și petreacă noaptea; Jacques nu se mai putea stăpâni; mergea încoace și încolo râzând involuntar, se așeza și se ridica de o sută de ori, se apleca peste bastingaj și se uita cu emoție la apa care se scurgea, apoi alerga să contemple mașina al cărei cazan funcționa zgomotos; îi admira cilindrii puternici, pistoanele încă imobile; apoi se întorcea în partea din spate a vasului, se așeza la roata cârmei și își punea pe ea mâna, impunător.

Ideea care-l domina era să schimbe câteva cuvinte cu căpitanul navei *Contele d'Erlon*; dar acesta era preocupat să termine de încărcat mărfurile, lucru pe care-l izbuti abia la opt seara.

Jonathan era mai calm; gândurile sale aveau un curs diferit; își spunea că șederea de douăzeci și patru de ceasuri la bordul vaporului nu avea nimic încântător.

— În plus, adăugă el, nu știu nimic mai stupid decât să te duci la Bordeaux ca să pornești la drum spre Scoția! Este absurd!

— De ce? replică Jacques. Toate drumurile duc la Roma. Acest proverb, evident, este de origine piemonteză.

În fine, toți pasagerii se urcară la bord. Căpitanul dădu semnalul de plecare. Roțile batante ale *Contelui* se urniră și vasul, după ce evită curentul, porni, ajutat de acesta, îndepărtându-se rapid de celelalte nave din port.

Jacques oftă, exprimându-şi astfel uşurarea pentru că se desprinseseră de uscat.

— În sfârşit! strigă el.

De la Nantes la Saint-Nazaire, care se află la gura de vărsare a Loarei, sunt douăsprezece leghe. Era uşor ca, ajutat de curent, vasul să străbată distanţa respectivă în câteva ore. Dar fluviul are multe bancuri de nisip, periculoase în timpul mareelor scăzute, în partea învecinată oraşului, iar şenalul de urmat spre a le evita se dovedea îngust şi sinuos.

Dacă vaporul ar fi plecat la începutul mareei descendente, orice teamă de a eşua ar fi fost îndepărtată; întârziase însă, iar căpitanul nu părea prea sigur să poată străbate trecătoarea Indret.

— După ce ajungem dincolo, răspund pentru tot, zicea el.

Jacques îl privi cu admiraţie.

„Este un lup de mare", îşi zise el.

— Deci când am putea ajunge la Bordeaux?...

— Mâine seară!

Vaporul naviga destul de prost, dar, cu ajutorul curentului, înainta rapid. La ieşirea din portul Nantes, Loara se lărgea maiestuos; pânza sa lichidă se formează acolo prin reunirea a opt sau nouă braţe ale căror ape gălbui se sfărâmă de arcadele mai multor poduri.

În stânga se află insula şi satul Trentemoult, ai căror locuitori, de un tip remarcabil, şi-au conservat obiceiurile primitive şi nu se însoară decât între ei, cum se spune. În dreapta, clopotniţa de la Chantenay îşi înalţa vârful ascuţit prin ceaţa serii. Cei doi prieteni de abia putură să distingă contururile incerte ale acestor dealuri; trecură astfel prin faţa lui Roche-Maurice şi a Haute-Indre.

Un zgomot surd, un nor mai întunecat, evidenţiat faţă de umbrele cerului, trâmbe de foc se vedeau în vârfurile coşurilor înalte ale uzinei. O atmosferă plină de emanaţii bituminoase de la huilă îi anunţau că se apropiau de Indret şi de Basse-Indre.

Indret, fostă turnătorie de tunuri, a fost transformată într-o clădire vastă pentru producerea maşinilor cu aburi în contul guvernului;

dealul care o domină de pe malul stâng al fluviului este destul de înalt şi permite să vezi până departe câmpurile înconjurătoare.

Dar Jacques nu prea băgă în seamă lucrurile de pe uscat. De fapt, ajunseseră la trecătoarea funestă; căpitanul, urcat pe pasarela pusă între cele două tambururi, supraveghea mersul vaporului; mişcarea maşinii se mai domoli, iar aburii erau scoşi, şuierând, prin supapele întredeschise.

Jacques se simţi emoţionat, de parcă ar fi fost ameninţat de pericolele de la Vanikoro. Brusc, simţiră o frecare violentă a chilei *Contelui* cu nisipul. Roţile îşi măriră eforturile şi traseră vasul dincolo de zona cu apă mică.

— Am scăpat! strigă Jacques.

— Într-adevăr, zise căpitanul; dar, dacă am fi întârziat o jumătate de oră, aici am fi rămas! Acum, am trecut!

— Ai auzit, Jonathan? Am trecut!

— În acest caz, să ne vârâm în pat! replică Jonathan. Remarcă faptul că, într-adevăr, ne vârâm, căci trebuie să ne băgăm în sertarul unei comode.

— Asta face tot farmecul, Jonathan!

După care coborâră în salonul unde câţiva călători luaseră deja loc; pereţii acestuia erau înconjuraţi de banchete roşii: deasupra lor se deschideau nişe largi, sub care trebuia să te vâri pe orizontală şi să dormi în zgomotul şi în pârâiturile lemnăriei şi ale bordajului.

După un ceas, o zguduitură violentă îi aruncă pe amândoi afară din paturile lor improvizate, iar Jacques ajunse pe figura unui marinar bătrân, întins de-a lungul banchetei inferioare. Acest demn fiu al nereidei Amfitrita nu se mişcă şi nu se trezi.

— Ce mai e? întrebă Jonathan, părăsindu-şi noul loc, prea puţin confortabil.

— Am atins fundul, zise Jacques.

— Am eşuat! se strigă de afară.

— Blestem! urlă căpitanul, plecând precipitat din cabina sa. Nu mai avem ce face în noaptea asta! Vom porni mai departe abia la mareea viitoare.

— Bine, conchise Jonathan. Am întârziat deci douăsprezece ore!

Jacques se duse repede pe punte. *Contele* era cufundat bine în nisip şi se înclinase în stânga sa, la babord, expresii tehnice, care-l unseră la suflet pe Jacques. De fapt, nici nu se supărase că eşuaseră!

Căpitanul nici nu mai luase în calcul trecătoarea de la Pellerin, după ce o străbătuseră cu iscusinţă pe cea de la Indret; dar apa avea un nivel atât de scăzut, că trebui să renunţe în a mai spera să repornească la drum până la mareea din zori; dădu deci ordinul să se stingă parţial focurile şi fură eliberate torentele de aburi.

Noaptea foarte obscură de abia permitea să se distingă malurile învecinate. Jacques rămase o vreme pe punte, căutând să vadă ceva prin beznă; dar, în curând, i se alătură tovarăşului său de drum, care se băgase iar în nişa lui, trecând peste bătrânul marinar ce dormea dus, în continuare.

Capitolul V

Jonathan suferă de rău de mare

Soarele răsare devreme în august; Jacques fu mai matinal ca el. La ora patru, urcă pe punte, trăgându-l după el pe bietul muzician cu ochii umflaţi de somn; nu înţelegea necesitatea de a sta în picioare. Jacques aduse două ceşti cu o cafea dubioasă.

— Excelentă, zise el, în timp ce tovarăşul său o înghiţea strâmbându-se. Cea mai bună cafea este, fireşte, o combinaţie inteligentă de Bourbon, Moka şi Rio Nunez, dar nu vreau să o calomniez pe aceasta, care este, evident, extrasă dintr-o plantă vivace cu rădăcină pivotantă şi fuziformă, aparţinând familiei cicoraceelor.

— Întotdeauna vii cu tot felul definiţii! replică Jonathan.

— Oricum, nu sunt un om dificil şi, în călătorii, totul mi se pare bun.

Pe la ora şase, ridicarea nivelului apelor se făcea deja simţită. Câteva clipe mai târziu, *Contele d'Erlon* plutea iar. Nu mai avea niciun obstacol înaintea sa. Putea să se deplaseze în aval pe Loara, destul de repede, lăsând în urma sa Paimboeuf, centrul unui arondisment, şi Donges, mic sat pitoresc, având o biserică veche, de mare efect, pe malul fluviului.

Deja se zărea Saint-Nazaire, în capătul radei sale. În curând, călătorii admirau acest port nou apărut, căruia rouenezii din Nantes îi prevestesc, cu spaimă, destinul opulent al lui Le Hâvre. O pădure de catarge se ridica deasupra terasamentelor din jurul bazinului. Spre vest, o linie de apă decupa cerul: era marea.

Jaques nu putu să nu aplaude şi îi strigă toate numele ei mitologice. Vremea era superbă şi, fără mişcarea de fond, prelungă şi monotonă

a valurilor, Jonathan nu s-ar fi neliniştit defel. În curând, se auzi clopotul de prânz şi pasagerii coborâră în salon.

Dejunul a fost ca mai toate cele servite la bordul vapoarelor; mâncărurile destul de proaspete părură să-i mulţumească pe toţi. Jacques se aruncă asupra lor şi le devoră. Făcu să dispară şi o importantă cantitate de sardele prăjite, pe care căpitanul le recomandă papilelor gustative pariziene:

— Iată sardine pescuite chiar în locul pe unde trecem în această clipă. Nu veţi mai servi nicăieri altele la fel!

— Delicioase, zise Jacques. Aş îndrăzni să spun chiar suculente, dacă asta vă poate face plăcere!

După acel prânz perfect, cei doi prieteni urcară din nou pe punte, tocmai când bătrânul marinar începea să-şi povestească aventurile pe oceane.

Vântul li se dovedea favorabil. Căpitanul ordonă să se înalţe pânzele, spunându-le velă foc şi brigantină, dulci denumiri care-l încântară pe Jacques. În acest timp, ceilalţi pasageri rămaseseră în salon. După ce se strânsese masa, începuseră unul dintre acele jocuri de cărţi monstruoase, care au contribuit atât de mult la scăderea nivelului intelectual al populaţiei. Astfel, păreau să fie oameni din înalta societate şi făceau din când în când să se audă până pe dunetă asemenea vorbe elegante:

— Optzeci de popi, patruzeci de valeţi, şaizeci de dame!

Jacques se înfurie: iată ce-i strica întâlnirea cu Oceanul Atlantic!

Călătorii lăsau în urma lor periculoasele stânci submarine, care marchează gura de vărsare a Loarei. Nu se mai vedeau capetele colţuroase ale „Dulgherilor"; insula Noirmoutier dispărea în razele de soare. Un cort instalat pe punte îi proteja pe pasageri de căldură.

Dispreţuitor ca un om al mării, Jacques voia neapărat să se bronzeze pe faţă şi se întinsese în şalupa suspendată în lateralul vaporului; acolo, aplecat peste undele înspumate, chipul i se scălda într-un aer umed şi sărat; nu avea niciun simpton al răului de mare; era prea interesat de tot ceea ce vedea, auzea, gândea; de altfel, nici nu credea în acest rău, ceea ce reprezenta o modalitate sigură de a-l evita.

Ceva mai puţin încântat, Jonathan nu se simţea în largul lui. Părea să aibă o digestie dificilă; nu avea nici inima, nici mersul unui marinar. Mâna i se agăţa convulsiv de greement; faţa îi pălise, un cerc straniu îl presa pe tâmple, iar el închina aprinse rugi mute Sfintei Fecioare, spre a-l apăra de greaţă. Deodată, se năpusti către partea din spate a vasului, se aplecă peste bord şi încredinţă valurilor secretul durerilor sale.

Jacques nu-şi putu reţine un răsunător hohot de râs, iar bietul Jonathan nu îndrăzni să se supere.

— De fapt, spuse el, cu ochii umezi şi cu jumătate de glas, nu este totuşi rău! Asta mă uşurează!

Pe la ora două, insula Dieu apăru la orizont, în dreapta, iar căpitanul manevră vasul între uscat şi insulă; chiar se apropie de aceasta, în speranţa că pescarii i-ar aduce homari. Una sau două bărci cu pânze roşii se îndepărtară de ţărm, dar niciuna nu acostă vaporul, spre marele regret al bucătarului. Eşuarea din ajun făcuse să se consume mai multe alimente decât fusese prevăzut şi se temea să nu le termine înainte de a ajunge la Bordeaux.

— De atfel, adaugă mândrul căpitan, nu se poate ca mâine dimineaţă să nu aruncăm ancora în Garona!

Jacques admira cu toată seriozitatea siguranţa marinarului care putea să prevadă durata unei călătorii atât de lungi. În timp ce vaporul naviga de-a lungul extremităţii sud-estice a insulei Dieu, o melodie tânguitoare ajunse, purtată de vânt, la urechea lui Jacques; el aleargă la prietenul său şi-l smulse din gândurile-i sumbre:

— Vino, Jonathan! Ascultă! Vântul ne aduce o armonie celestă! Vino! Vom asculta unul dintre cântecele simple, născute în sânul mării!

Jonathan nu putuse rezista acestei chemări lirice; se aşeză pe direcţia vântului care purta respectiva melodie atlantică, gata să-i surprindă ecourile fugare în carnetul său de călătorie. O asculta; părea vechea temă câmpenească „Il baben del suo sorrizo", din *Trubadurul*.

— Este bizar şi chiar dezolant, zise Jacques. Tu ce crezi?

— Cred că asta îmi sporeşte răul de mare, răspunse Jonathan.

Si se întoarse la postul său de observaţie.

Se auzi clopotul ce anunţa cina, pe la Nisipurile de la Olonne; doar un loc sau două rămaseră neocupate, printre care cel al lui Jonathan; maestrul bucătar nu prea pune preţ pe aceste dezertări şi nu ai ce să-i reproşezi.

În timpul serii, vântul se înteţi, suflând acum spre sud; căpitanul strânse unele pânze şi nava, depinzând mai mult de valuri, avea mişcări de ruliu mai accentuate.

Jonathan nu putu rămâne în camera sa, unde se simţea mai rău, ci îşi puse pe el pătura de voiaj şi se culcă, precum un filosof, pe punte; Jacques, cu ţigara în gură, se plimba crăcănat, ca să-şi păstreze echilibrul, ca un adevărat matelot de prima clasă, iar noaptea învălui cu bezna ei vaporul ce plutea pe ape.

Capitolul VI

Spre Scoţia, dar cu peripeţii

În curând, toţi se odihneau la bord; doar patru persoane rămăseseră treze pe punte, omul de cart, cel de la timonă, bătrânul marinar şi prietenul Jacques.

Ultimii doi legară o conversaţie: lupul de mare păru foarte sfătos şi interesant pentru parizian; îi arătă farurile de pe insulele Ré şi Oléon, ce luminau coasta la două sau trei leghe, în direcţia vântului. Jacques nu-şi putea desprinde privirea de pe acele fascicule când fixe, când mişcătoare, ale căror raze, proiectate prin lentile de „fint-glass", ajungeau până departe, peste valuri.

Pe la miezul nopţii, fu cuprins de un somn invincibil şi ajunse în patul său, dar în zori era în picioare şi saluta, în compania lui Jonathan, turnul de la Cordouan, ce semnalează intrarea pe Gironda. Gura de vărsare a acestui fluviu este lată ca un braţ de mare. Pasagerii parcă se înviorară pe acele ape mai calme.

— Mi se pare foarte liniştit pentru un râu care trece prin Bordeaux, zise Jacques.

La ora opt dimineaţa, *Contele d'Erlon* fu acostat de o şalupă a piloţilor; unul dintre ei urcă la bord, iar ceilalţi se îndreptară în căutarea altor nave.

Pilotul era un omuleţ agitat şi elegant, ce făcea multe gesturi şi dădea explicaţii, cu o voiciune întru totul meridională. Îi plăcu mult lui Jonathan, ale cărui gânduri se înseninară. Accentul marinarului bordelez îi mergea la inimă. Fie că stătea în coate pe pasarelă, fie că se apleca peste balustradă, atitudinea sa era fermecătoare, omul având, în mod cert, intuiţia poziţiilor plastice. Scotea un fel de onomatopee rapide şi un râs armonios îi dezvelea dinţii albi de gascon.

De îndată ce ajunse la bord, preluă comanda navei şi căpitanul se văzu eliberat de responsabilităţile sale. O discuţie alarmantă se porni însă între aceste două personaje, iar cuvintele lor păreau să redea o prevestire funestă.

— Mareea scade de multă vreme, zise pilotul.

— Şi ce, răspunse căpitanul, nu avem timp să ajungem?

— N-aş jura.

— Să mărim viteza!

— Din păcate, vântul bate din faţă.

— Totuşi vom trece, nu vă faceţi griji.

„Ce vom trece sau nu vom trece?", se întrebă Jonathan, care-i împărtăşi lui Jacques presimţirile sale.

— Haide, îi răspunse acesta, căpitanul a zis că peste câteva ore vom ajunge la Bordeaux! Dacă ar fi gascon, m-aş îndoi de el! Dar e breton şi am încredere în el!

După o oră, bietul Jonathan se rostogolea pe punte, iar *Contele d'Erlon*, eşuat în mâlurile Girondei, stătea la fel de neclintit ca Pământul înainte de Galilei.

— Ne-am împotmolit pentru şase ore, zise pilotul.

— La naiba! înjură căpitanul.

— Nu trebuia să trecem, amice Jacques?

— Hai să mâncăm!

Niciun pasager nu lipsea la dejun; aerul marin le trezise tuturor o poftă de mâncare cumplită. Era, de altfel, o modalitate eficace de a petrece timpul. Bucătarul şi căpitanul se uitau unul la altul, palizi! Nava părăsise cheiul din Nantes de treizeci şi şase de ceasuri, pentru o călătorie care n-ar fi trebuit să dureze decât douăzeci şi patru! Iar în asemenea împrejurări, acestui prânz problematic avea să-i urmeze, firește, o cină imposibilă.

— Crezi că Bordeaux chiar există în realitate? îl întrebă Jonathan pe prietenul său, cu un surâs trist.

— Nu ştiu dacă există Bordeaux, dar îţi jur că există bordelezi. Hai la masă!

De fapt, bucătarul era un om cu imaginație bogată și, într-un sos bizar, cu condimente ciudate, le servi, de bine, de rău, niște resturi necunoscute. Din fericire, vinul nu lipsea și colora impuritățile apei încălzite în cală! Pe scurt, toți mâncară cu poftă, fără să se preocupe de masa următoare; apoi unii urcară iar pe punte, alții reveniră la jocul lor de cărți.

Această parte a Girondei oferea o imagine foarte ciudată: malul drept abia se zărea, dar pe malul stâng pasagerii puteau admira enorma peninsulă dintre fluviu și ocean, pe care razele soarelui se combinau, astfel încât să producă minunatele vinuri de Medoc.

La ora trei, se simți mareea, iar focul de la cazane fu iar întețit; în curând, roțile se puseră în mișcare și nava se smulse din prinsoarea nămolului. Micul pilot reveni la postul său de observație de lângă timonier, indicându-i sinuozitățile șenalului.

Ajunseră în curând în fața fortăreței Blaye, vestită din cauza unei naşteri politice, care i-a permis regimului din iulie să iasă dintr-o situație stânjenitoare. Fortăreața pare fără importanță; plaja este sterilă, uscată, dură, lipsită de umbră; comorile cereşti îi sunt rezervate malului opus, unde se răsfață Chateau-Margaux și Chateau-Laffite.

Apăru și Pauillac: este principalul punct de îmbarcare al vinurilor de Medoc și un fel de ponton înaintează destul de mult în fluviu pentru a înlesni acostarea navelor. Cele două maluri ale Girondei se apropiau unul de altul lângă acest oraș. Curentul, respins de mareea în creștere, mai rapid decât cel al Loarei, ajuta, din fericire, mașina obosită, care gâfâia din când în când.

— Are plămânii cam slabi, zise Jacques. Mă tem că îi lipsesc și cărbunii, această delicatesă a mașinilor!

— Nu vorbi așa, răspunse Jonathan. Atât ne-ar mai lipsi! Și iată că începem călătoria în Scoția îndreptându-ne spre Bordeaux!

În sfârșit, veni ora cinei, iar pasagerii se grăbiră spre salon, cu o iuțeală ce nu prevestea nimic bun. Se așezară la mese, devorară șervețelele, îi întinseră farfuriile căpitanului ce prezida cina și primiră un lichid grețos. Nu era ciorbă, fiindcă așa ceva se servea înaintea cinei; după, ar fi fost apă de spălat vasele.

Ajunseră în curând în fața fortăreței Blaye...

O pisică de la bord îşi încheiase în această împrejurare dulcea sa existenţă; fusese împănată cu mirodenii puternice; dar animalul răzbunător nu-i cruţă stomacul bietului Jonathan, care probabil că îi înghiţise ghearele. Căpitanul de pe *Contele d'Erlon* se dovedi magnific atunci când luă cuvântul, la desert:

— Domnilor, zise el, prezentându-le câteva sardine comesenilor înfometaţi, n-am vrut să încheiaţi această scurtă traversare fără să vă ofer roiani prinşi în Gironda.

— Cum roiani? strigară toţi în cor. Sunt doar sardine!

— Vă înşelaţi, domnilor. Sunt într-adevăr şi chiar excelenţi roiani.

Pasagerii preferară să mănânce în loc să discute. Dar Jacques trase concluzia, foarte logică, de altfel, că sardinele se numeau roiani la Bordeaux, iar roianii, sardine la Nantes. De atunci, căpitanul i se păru un gascon ce urca pe Garona.

Capitolul VII

Escala de la Bordeaux

În momentul acela, un fuior lung de fum se vedea la orizont. Venea de la un vapor ce se apropia rapid de *Contele d'Erlon*, văzând cu ochii; înainta sub acțiunea puternică și liniștită a elicei sale, cu pânzele strânse cu grijă pe vergi, cu o eleganță și cu o viteză incomparabile.

— Iată o navă frumoasă, zise Jacques. Merge mai bine ca noi. Sunt curios să-i aflu numele, ca s-o trec în carnetul meu de călătorie.

În curând, fu satisfăcut. Își direcționă binoclul înspre navă și putu citi clar, pe babordul acesteia: *Contesa de Frecheville*.

— *Contesa!* exclamă el.

Era chiar *Contesa*, care plecase din Nantes la două ceasuri după ei, dar trebuia să ajungă la Bordeaux cu douăsprezece ore mai devreme decât *Contele*.

— Firește, *Contesa* este mai zveltă, spuse Jonathan; ce vioaie este! Aveam dreptate când ziceam să călătorim cu ea!

O zgârietură a ghearei pisicii devorată atât de imprudent încheie gluma sa inocentă.

Gironda le oferea în acele clipe pasagerilor una dintre imaginile sale cele mai frumoase.

Ajungeau la Bec d'Ambès, acolo unde Dordogne și Gascogne se unesc, luând numele Gironda. Cele patru maluri sunt acoperite de copaci magnifici, cu un verde încântător, iar cele două râuri se împacă destul de bine în primele clipe ale unirii lor. Bec d'Ambès este încă luminat de razele lunii lor de miere; abia mai departe, spre Oceanul Atlantic, apele lor se ceartă ca niște soți răutăcioși, agitându-și valurile furioase.

Începuse să se înnopteze. Nerăbdători să ajungă la ţinta călătoriei, pasagerii stăteau în partea din faţă a navei, cu privirile aţintite asupra meandrelor fluviului. Cu fiecare cot, erau mai decepţionaţi.

— Este chiar enervant! Este absurd! Nu vom ajunge nici în seara asta! Au trecut patruzeci şi opt de ceasuri de când suntem captivi în cutia asta blestemată!

Apoi i se adresau căpitanului, îl întrebau pe secund, îl interpelau pe pilot, iar acesta din urmă îi privea ironic.

Trecură încă două ceasuri cumplite! *Contele d'Erlon* se lupta cu vântul şi cu mareea! Până la urmă, se iviră câteva lumini risipite pe malul drept, câteva coşuri de uzină incandescente pe cel stâng; umbrele unor nave adormite se conturară vag prin întuneric. Vaporul naviga pe la poalele stâncoase ale unui deal înalt, pe sub culmea căruia trecea zgomotos trenul spre Paris. Deodată, se auzi şuieratul aburilor ieşiţi din cazan şi ultimii stropi de apă se prelinseră pe roţile istovite. *Contele d'Erlon* aruncase ancora.

— Am ajuns! strigă Jacques.

— Dar unde e Bordeaux? întrebă cineva.

— Ne aflăm la Lormont, răspunse calm căpitanul, la o leghe de Bordeaux. Nu vom putea acosta la chei decât mâine, în zori.

— Nenorocire! strigară pasagerii, întorcându-se la paturile lor de suferinţă.

Cum toate lucrurile trebuie să aibă un sfârşit, chiar şi o călătorie de la Nantes la Bordeaux, a doua zi vaporul era legat la mal, în faţa oficiului vamal, iar cei doi prieteni, lăsându-şi bagajele în grija unuia dintre cei mai zgomotoşi hamali, se îndreptară spre hotelul Nantes, aflat în port. Petrecuseră şaizeci de ore la bordul *Contelui d'Erlon* şi se găseau la cinci sute de kilometri sud de Paris.

— Hilar început pentru o călătorie în nord! zise Jonathan.

Nu e greu de ghicit care fusese singura preocupare a lui Jacques în timp ce navigau pe Garona, începând de la Lormont: devora din priviri numeroasele vase ancorate în mijlocul fluviului. *Hamburg* ar fi trebuit să se afle printre ele. Dacă nu cumva plecase pe parcursul acestei

traversări blestemate! Ce dezamăgire dacă l-ar fi văzut navigând rapid către Liverpool, pe când *Contele d'Erlon* se chinuia să urce pe Gironda!

După ce bagajele ajunseră la hotel, Jacques reveni în port împreună cu tovarăşul său credincios de drum. De la un vameş aflară despre plecările şi sosirile din zilele anterioare; funcţionarul, foarte binevoitor, le spuse că *Hamburg* nu apărea pe lista acestor nave.

— Nu se poate aşa ceva! zise Jacques, tremurând.

— Ce anume?

— Ca *Hamburg* să fi hotărât să-şi încarce marfa la Saint-Nazaire, după ce noi am ajuns la Bordeaux!

— Ar fi cumplit! Vom afla însă adevărul. Dar, până atunci, să mergem la un prieten de-al meu, bordelez, apoi îl vom vizita pe reprezentantul domnului Daunt, care ne va informa asupra situaţiei.

Vorbele sale erau înţelepte şi era necesar să fie puse în practică. După ce primiră indicaţiile de rigoare, Jacques Lavaret şi Jonathan Savournon porniră, la braţ, către strada Cornac.

Capitolul VIII

Despre vinul de Bordeaux

Într-o încântătoare dimineaţă de vineri, Jacques dormea încă, doborât de migrena pe care o căpătase după ce aşteptaseră întreaga zi venirea *Contelui d'Erlon*. Când se trezi, Jonathan i-l prezentă pe Edmond R..., negustor. Nu mai trebuie precizat cu ce făcea el comerţ. La Bordeaux, toată lumea, adică avocaţi, notari, agenţi de bursă, rentieri, magistraţi, portari, jurnalişti, vinde vin. Fiecare are o pivniţă, mai mult sau mai puţin plină, şi desfăşoară acest plăcut negoţ.

Edmond R... era un adevărat fiu al Garonei, cu păr lung şi în bucle, un cap impunător, inteligent, gata oricând să iasă din încurcătură, cu iniţiativă, temerar, ştiind mereu ce să facă şi ce să spună. Pentru a-i completa semnalmentele, trebuie menţionat că scria cu mâna stângă.

Îi întâmpină pe cei doi prieteni cu mare entuziasm şi declară că avea să-i facă plăcere să le arate oraşul. Înainte de asta, trebuia însă să servească prânzul. În sfârşit, se aşezară la o masă serioasă şi mâncară roiani adevăraţi. Edmond R... îi făcu semn pivnicerului său, care le aduse pe masă sticle fine, cu gât alungit, pline cu lichidul fermecător.

Să nu credeţi că, la Bordeaux, vinul se bea, pur şi simplu; pentru această acţiune importantă, trebuie îndeplinite anumite formalităţi absolut necesare. Aşa că Edmond R... îl opri pe Jacques în clipa în care voia să ducă paharul spre buze. Vinul, un Clos d'Estournelle, de cincisprezece ani vechime, merita o atenţie deosebită. Mai întâi, Edmond îl vărsă în pahare mai mari, pe care le umplu pe sfert; apoi, dându-le exemplu comesenilor săi, ridică paharul până în dreptul ochilor săi, privi prin rubinele lichide, sugerând că vinul acesta cu mult alcool, intens colorat, avea un corp, un nas şi o carne deosebite.

Apoi coborî paharul, îl învârti încet de la dreapta la stânga, şi mai repede de la stânga la dreapta, îşi cufundă în el proeminenţa osoasă, cu care natura generoasă îl dotase din plin, şi inspiră timp de câteva minute fermecătoarele emanaţii degajate prin această rotire inteligentă.

După un extaz mut, sorbi, în sfârşit, cu ochii închişi, toate desfătările, multiplicate odată cu anii, oferite de această licoare binefăcătoare. Iată cum se bea la Bordeaux; există ceva religios în acest ritual şi oricine ar vrea să procedeze altfel s-ar face de ruşine.

Metoda i se păru lui Jacques foarte distractivă; avea însă cusurul de a prelungi masa, şi, înainte de orice, el voia să afle veşti despre *Hamburg*. Atunci când Edmond R... se oferi să-i conducă pe cei doi prieteni prin oraş, Jacques vru ca primul drum să fie la reprezentantul domnului Daunt şi refuză să admire minunăţiile din Bordeaux. Nu-şi întoarse capul nici măcar pentru a se uita înspre Quinconces, unde se îngrămădeau bărăcile unei expoziţii, şi ajunse la corespondentul pe care ţinea nespus să-l vadă.

Acesta îi spuse că însuşi domnul Daunt avea să întârzie să vină la Bordeaux; vasul *Hamburg* plecase din Glasgow şi era aşteptat să sosească dintr-o zi în alta. Jacques ieşi cam dezamăgit şi acceptă să meargă la plimbare.

Edmond R... n-avea prejudecăţi în privinţa oraşului său natal; nu se arăta prea exigent dacă-i admirai fără rezerve străzile, pieţele, monumentele, portul, fluviul şi împrejurimile.

Ca un adevărat compozitor, Jonathan căuta să studieze partea feminină a populaţiei. Aşa că se duseră la piaţa învecinată, pe unde umblau frumuseţile bordeleze cochet împodobite pe cap cu mătăsică, spre a scoate în evidenţă chipurile lor vioaie. Cam toate sunt brunete, au dinţi albi, corsaj apetisant, ţinută sprintenă şi elegantă. Doresc să pară spirituale; dar cât de zgomotoasă este această piaţă, câte strigăte, câtă agitaţie! Ce schimburi de replici temerare, ce revărsare de metafore picante! Câtă cutezanţă în idei şi în vorbe! Se simte că apa Garonei a curs prin toate aceste gâtlejuri!

Bordeaux pare un oraş mare din cauza străzilor largi ale noilor cartiere. Teatrul este monumental. Piaţa este frumoasă şi oferă un acces uşor la colonadă. Este regretabil, poate, că vestitul arhitect Ludovic n-a orientat faţada monumentului către port.

Pe o temperatură de treizeci de grade Celsius, cei doi prieteni ajunseră la capătul puterilor, iar Jacques, în ciuda îndemnurilor lui Edmond, nu manifesta mare interes pentru frumuseţile din oraş; o singură particularitate izbuti a-i descreţi fruntea. Văzu măgarii de prin partea locului purtând pantaloni de stofă sau din bumbac, mergând gravi pe străzi astfel înveşmântaţi!

— Le mai lipseşte doar haina neagră pentru a părea nişte savanţi, zise el.

— Iată ce-i apără, fireşte, de înţepăturile muştelor! replică Jonathan.

— Bineînţeles, doar n-or fi haine de societate!

După ce i-au strâns mâna lui Edmond R..., parizienii urcară în camera ce le fusese rezervată la hotel. De la fereastra lor, imaginea era magnifică. În dreapta, frumosul pod de la Bordeaux traversa Garona; puţin mai sus, podul de fier unea gara Orléans de gara Midi; în faţa portului, pe malul celălalt, cartierul Bastide le oferea privirilor linia pitorească a caselor sale şi a vilelor, înspre câmp. Sute de bărci ornate cu lanţuri şi pavilioane circulau neîncetat între cele două cheiuri ale fluviului.

În stânga se vedea curbura pe care o făcea Garona de-a lungul Bacalan-ului şi înălţimile Lormont se ridicau la orizont. Numeroase nave de toate formele şi tare frumoase, vase comerciale, clipere americane, steamere engleze se întâlneau în mijlocul fluviului; nu erau reţinute decât de o singură ancoră şi, la fiecare maree, se evitau unele pe altele şi se roteau lent, sub acţiunea curentului.

Capitolul IX

O vizită în bazinul Arcachon

A doua zi dimineaţa, Jacques şi Jonathan alergau pe chei. Îi puneau întrebări binevoitorului vameş. Nicio veste! Trebuiră deci să-şi găsească de treabă în ziua respectivă. Edmond R... le propuse o plimbare pe Garona şi ei acceptară. Se îmbarcară în faţa hotelului Nantes, lângă o uriaşă maşină ce fixa catargele pe vase.

Barca se îndreptă către podul din Bordeaux. Edmond R..., cu elocvenţa sa inepuizabilă, deveni un fel de Cicero, spre marea plăcere a oaspeţilor săi.

— Credeţi că acesta nu este decât un pod?

— Fireşte.

— Ei bine, prieteni, este şi o cazarmă.

— O cazarmă?

— Şi încă una serioasă! Se pot caza şase mii de oameni sub tablierul său.

— Chiar aşa? Şase mii de oameni? strigă Jacques.

— Cel puţin şase mii de oameni! confirmă Edmond.

— Nu te mai mira, Jacques, altfel o să-ţi spună că încap acolo douăzeci de mii, ripostă Jonathan.

— Ajung şase mii, gasconilor!

După ce admirară linia îndrăzneaţă a arcadelor, vizitatorii coborâră spre Bacalan şi reveniră, urmând lunga linie a cheiurilor, până la Bursă, monument destul de puţin prezentabil; Edmond îi călăuzi spre catedrală, care, pe drept cuvânt, nu este pomenită în analele arheologice. Se îndreptară apoi spre turnul Saint-Michel, ale cărui

mumii se spune că sunt foarte ciudate. Printre altele, le-o arătă pe aceea a unui hamal din port, erou legendar, care ridicase într-o zi pe umerii săi o povară de peste trei mii de livre.

— Chiar trei mii de livre! se miră Jacques, neîncrezător. Cât cântăresc kilogramele în Gasconia?

— Să nu te îndoieşti, răspunse Edmond. Trei mii de livre, dacă nu chiar patru mii.

— Asta-i bună!

— Nu-l stârni, zise Jonathan, ca să nu ajungă la cinci mii de livre!

Edmond ridică din umeri: fiind un sudic, aceste isprăvi i se păreau absolut fireşti.

Ziua se încheie la teatru, unde cei trei prieteni asistară la o interpretare provincială a *Hughenoților.*

Duminică, 8 august, zi tristă, trecu fără ca bieții călători să aibă vreo veste despre himerica lor navă. Edmond R..., stânjenit să distreze nişte oameni atât de descumpăniți, se hotărî să-i ducă la Arcachon, pentru a face plajă. Jonathan rezistă: i se părea absurd să continue această faimoasă călătorie spre Scoția, ducându-se şi mai mult spre sud. Trebui totuşi să se supună voinței majorității. Luni dimineață se urcară toți trei în trenul spre sud şi, după câteva ore, ajunseră la noua lor destinție.

Întinsul bazin Arcachon merită să fie vizitat. Dune înalte de nisip, pe care cresc pini veşnic verzi, se întind pe maluri în şiruri elegante. Emanațiile sănătoase ale rășinei impregnează atmosfera cu un iz întăritor. Odinioară foarte sălbatic, acest ținut este pe cale de a se civiliza, iar domnul Coste, cu crescătoriile sale artificiale de stridii, contribuie la înmulțirea populației.

Între 9 şi 12 august, turiştii vizitară împrejurimile pe căluții locali sau transformară ziua într-o baie perpetuă în apele acelea călduțe, care noaptea deveneau fosforescente; se duseră să ia masa şi în farul care se înalța la intrarea bazinului dinspre golful Gasconiei. Era punctul cel mai sudic, pe care aveau să-l atingă Jacques şi Jonathan.

Joi, o telgramă adresată lui Edmond R... de către unul dintre funcționarii săi semnala sosirea vaporului *Hamburg.*

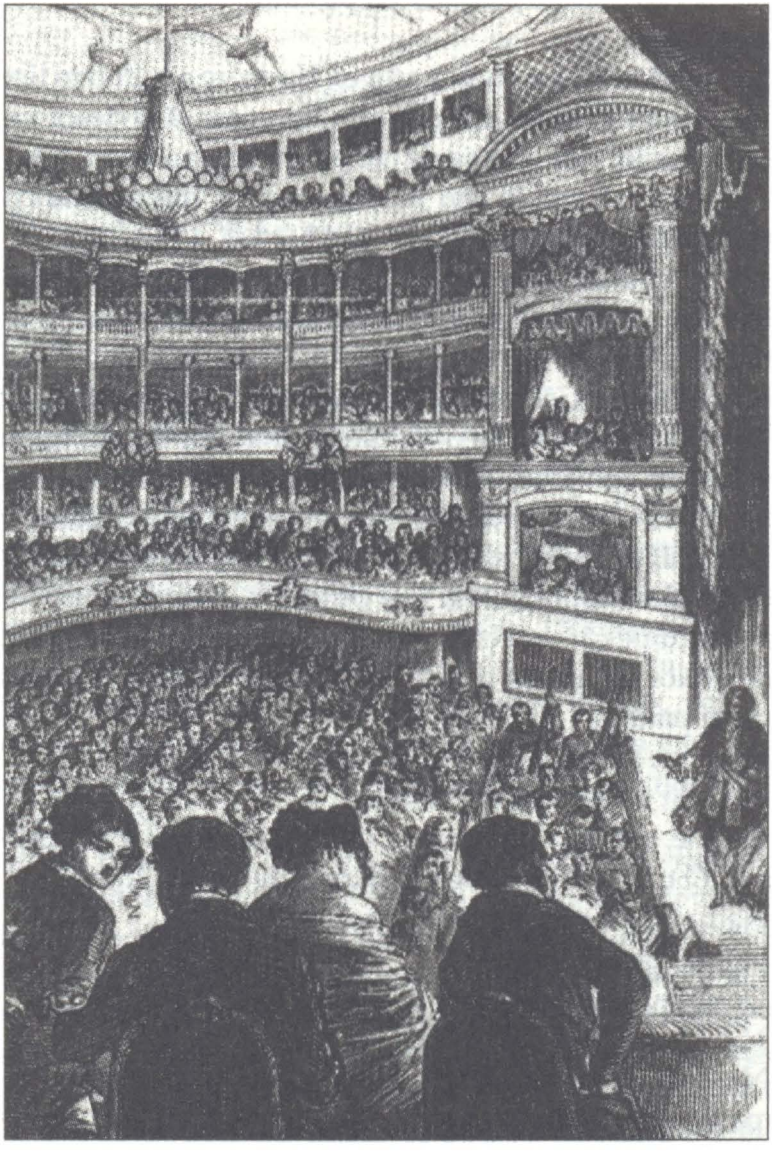

– Ziua se închee la teatru...

— Să plecăm! strigă Jacques. Să plecăm!

— Dar...

— Niciun dar! N-am chef să aflu că *Hamburg* a tulit-o în lipsa mea!

— Dar, Jacques, lasă-i măcar timpul necesar să-şi descarce şi să-şi încarce mărfurile! Are nevoie de cel puţin trei sau patru zile!

— Haide! Cu hamalii din Bordeaux şi cu macaralele cu aburi! Rămâneţi, dacă vreţi. Eu plec!

Şi, ca de obicei, Jonathan se supuse voinţei prietenului său şi plecă, luându-l şi pe Edmond, care persista să nu creadă în existenţa lui *Hamburg*.

Vineri, 13 august, caravana îşi relua drumul pe calea ferată, iar la prânz, Jacques se repezea în port; căuta nava respectivă, dar nu văzu nimic! Îl întrebă pe vameşul său fidel, iar acesta îi confirmă sosirea lui *Hamburg*, dar nu-i putu spune în ce loc era ancorat. Jacques se întoarse deci la prietenii săi, care-l aşteptau ca să ia masa în piaţa teatrului; dar, sigur de venirea vasului, el nu mai putea de bucurie.

Prânzul fu pe cât de vesel, pe atât de copios: Edmond le oferi de băut prietenilor săi un aşa-numit Lursalluces, de care nu vorbea decât scoţându-şi pălăria.

— Ştiţi voi, le zise el, ce valoros este vinul acesta?

— Nu, dar nu ne îndoim că este.

— Ei bine, veţi afla de la mine, deşi nu obişnuiesc să spun preţul lucrurilor. O tonă costă douăzeci şi cinci de mii de franci!

— Nemaipomenit! se mira Jonathan.

— Haide, zâmbi Jacques.

— Douăzeci şi cinci de mii de franci, ba chiar mai mult!

— N-o să cred asta niciodată!

— Nu-l stârni, zise Jonathan, altfel o să-ţi spună patruzeci de mii!

După două ceasuri, acest trio de nedespărţit, la încheierea mesei masa, se îndreptă spre port, căutându-l iar pe *Hamburg*.

Capitolul X

Pregătiri pentru ridicarea ancorei

Hamburg se găsea la chei, chiar în faţa ferestrelor hotelului din Nantes. Era un vapor cu elice, cu o putere de nouăzeci de cai şi de vreo cinci sute de tone. Avea catargele unei goelete. Acestea, înclinate spre spate, îi ofereau o alură cochetă. Camerele pasagerilor şi salonul, situate într-un ruf din faţă al navei, nu sufereau de apropierea de motoare, aşezate în partea din spate a vasului, după obiceiul englezilor; un sistem de pasarele, ingenios dispuse, permitea parcurgerea întregului *Hamburg* fără a pune piciorul pe puntea, de obicei, plină de mărfuri. Pe una dintre aceste pasarele, în centrul vaporului, se afla roata cârmei; astfel, niciun obstacol nu-l putea împiedica pe pilot să privească în toate direcţiile.

Jacques remarcă dintr-o privire aceste lucruri. Urmat de prietenii săi, urcă pe puntea navei.

Jonathan făcu apel la ce-şi mai amintea din limba engleză şi ceru să-l vadă pe căpitan. Acesta se ivi. Era un scoţian adevărat, cu un chip plăcut, sincer şi deschis; se ghicea că era un camarad de ispravă şi un bun marinar; obrajii săi îmbujoraţi îi scoteau în evidenţă faţa sa bună de caledonian; îţi făcea plăcere să-l priveşti; îşi întâmpină viitorii pasageri cu multă eleganţă şi îi conduse în salon; chelnerul sau intendentul de la bord puse pe masă o imensă bucată de brânză Chester, lată de un picior şi înaltă de două; o cafetieră mare, cu apă fiartă, fu aşezată între nişte pahare goale şi o sticlă cu whisky; în ciuda mesei servite de curând, oaspeţii căpitanului Speedy trebuiră să guste din cumplita brânză şi din mult mai teribilul whisky.

Sub influenţa acelei băuturi alcoolice, pe deplin incoloră, ale cărei principii incitante erau stimulate mai mult de adăugarea apei fierte,

Jacques se ameți bine; dar veselia sa nu se dezminți. Căpitanul se dovedi la înălțimea renumelui ospitalității soțiene. Ciocneau pahar după pahar. Jonathan discuta cu acest om de ispravă; vorbea despre Scoția, Edinburg, Dundee şi cuvinte ca *little girl, pretty girl* se auzeau adesea din gura sa, pe care o deschidea şi ca să zâmbească mulțumit. Firește, Jacques nu pricepea niciun cuvânt, dar îl considera pe căpitanul Speedy foarte spiritual.

Jonathan se informă despre ora de plecare a navei şi primi asigurarea că, peste trei, patru zile, totul avea să se încheie.

În aceste împrejurări, Edmond R..., aprins de whisky, avu o idee formidabilă; îl invită pe căpitan la cina din seara aceea; acest om de ispravă acceptă fără ezitare. La ora stabilită, invitații se reunire în jurul unei mese somptuos servită.

Faptul că Jacques, Edmond şi Jonathan reuşiră nu doar să suporte să se uite la toate felurile de mâncare puse înaintea lor, ci şi să le facă să dispară, a devenit o problemă pe care o va rezolva viitorul. Trebuie spus că scoțianul i-a ajutat mult în treaba aceasta; ce furculiță! Ce fălci avea!

Tonul conversațiilor fu ridicat; amabil şi elegant, Edmond vorbea o mulțime de prostii. Căpitanul nu pricepea nimic şi râdea de se zguduiau farfuriile! Bordelezul avea pretenția că-l îmbătase pe scoțian! Ce prostie! Degeaba vinurile de Bordeaux, de Burgonia, de Champagne, în zadar coniacul fin şi produsele din ținuturile scoțiene fură irosite, căci Speedy bău tot şi nici nu clipi: Garona fusese depăşită de Clyde!

La miezul nopții, orgia se încheie; cei doi parizieni, agățați de brațele robuste ale căpitanului, se întoarseră la hotel. Pe drum, Jacques îi vorbi întruna în engleza pe care n-o ştia, iar celălalt îi răspundea în franceza de care habar n-avea.

Ziua ce a urmat a fost de relaxare: nimeni nu s-a ridicat din pat; duminica, ecourile Lormont-ului fură brusc trezite de tunul din 15 august, când se celebrează sărbătoarea națională; un magnific foc de artificii trebuia să încheie ziua; dar un adevărat foc bordelez se pornise singur, cu câteva zile înainte; de aceea, publicul se mulțumi cu doar patruzeci şi două de lovituri de tun trase de soldați.

Însă orele treceau şi lucrările se desfăşurau lent la bordul lui *Hamburg*; nicio schimbare nu interveni asupra liniei sale de plutire: întreaga navă descărcată se ridica deasupra apei, într-un mod deplorabil. Luni şi marţi trecură. Abia miercuri sacii de grâu ce trebuiau încărcaţi ajunseră la bord; tambuchiul fu deschis şi cala începu să se umple.

Jacques se împrietenise cu un şef al hamalilor interpret, ce dirija sosirea mărfurilor; îl obliga să-i pună mii de întrebări căpitanului, toate având ca subiect ziua de plecare. Scoţianul o stabili, în cele din urmă, pentru vineri; se puse atunci problema să meargă de îndată şi să se instaleze la bord.

Dar Jonathan nu vru; se îndoia încă şi avea motive să o facă. Începea să se plictisească rău: era gata să abandoneze această călătorie absurdă în Scoţia, care se făcea în circumstanţe potrivnice, şi vorbea de o deplasare în Pirinei. Avură o discuţie violentă în această privinţă - incitată mai tare de sarcasmele lui Edmond -, în care glumele despre vechea Caledonie şi *Hamburg* nu întârziară, şi se ştie de ce este capabilă imaginaţia bordeleză.

Însă Jacques se descurcă foarte bine şi primul plan rămase în vigoare; nu-şi putu refuza totuşi prietenii şi avea să-i însoţească într-o excursie la podul Cubzac, ce se desfăşură joi, într-o zi magnifică. A fost cât pe ce să se încheie prost, căci excursioniştii erau să rămână în noroaiele de la Dordogne; spre deosebire de Empedocle, ajunseră pe mal după ce-şi sacrificară sandalele, mai fericiţi şi mai puţin celebri ca filosoful din Agrigento!

Se făcu vineri, fără ca încărcarea navei să se încheie; căpitanul fixă clar plecarea pentru duminică dimineaţa; muzicianul crezu că înnebuneşte; Jacques scrâşni din dinţi furios, Edmond făcu o pantonimă nechibzuită. În următoarele două zile, Jacques nu putu să stea locului, iar sâmbătă seara îi ceru tovarăşului său de drum să vină să se culce la bord, chiar dacă nava trebuia să ridice ancora abia la zece dimineaţa; la ordinul său, cuferele fură transportate pe punte de băiatul de la hotel, iar Edmond le promise să vină în zori ca să le strângă mâinile prietenilor săi, pentru ultima oară.

Capitolul XI

La drum spre Scoţia, în sfârşit!

Marele salon de pe *Hamburg*, amenajat cu confort englezesc, oferea toate posibilităţile; pe margini avea divane vaste şi perdele elegante, ce decorau uşile; o consolă, sprijinită pe panoul din fund, era garnisită cu cărţi şi două cadrane de pendulă şi de barometru, ce indicau simultan ora din prezent şi timpul din viitor.

Două uşi se deschideau de fiecare parte a bibliotecii şi ofereau acces în cabine; fiecare cabină se compunea din patru cadre suprapuse două câte două, după axa navei; peretele opus, găurit de micile hublouri, permitea să vezi întinderea mării; o canapea lată era pusă sub acestea, iar în colţul stâng o toaletă furniza apă din abundenţă prin robinele ce aveau aceste cuvinte în engleză: *up, shut,* adică închis, deschis.

Noii pasageri aleseră drept paturi cele două cadre inferioare, dotate cu saltele, cearşeafuri din bumbac prea scurte şi perne prea înguste, potrivit modei engleze; se băgară în pat râzând, iar Jacques adormi la volumul al treilea al *Memoriilor lui Saint-Simon.*

Cazanele gemeau a doua zi dimineaţa şi *Hamburg* executa prima sa mişcare în portul Bordeaux, la ordinele unui pilot dezagreabil şi ursuz. Omul acesta nu ştia nicio boabă de engleză, ceea ce făceau penibile raporturile sale cu căpitanul Speedy.

Vasul cobora pe Garona, dar nu era plecarea sa definitivă; se opri la Bacalan, unde trebuia să-şi completeze încărcătura. Chepengurile calei pline de grâu fură închise şi acoperite cu prelate impermeabile; rămânea să se dispună pe punte o mare cantitate de materiale

pentru straiuri ce se foloseau în mine, pe care le aduseră două şlepuri, ce se aliniară de-a lungul vaporului.

În clipa aceea, Edmond li se alătură prietenilor săi. Căpitanul spera să profite de mareea de seară ca să iasă în larg. Dar munca era destul de îndelungată, căci toate lăzile trebuiau dispuse astfel, încât să se economisească spaţiu, şi fixate cu lanţuri pentru a fi apărate împotriva mişcărilor impregnate de ruliu.

Edmond, văzând că aveau câteva ceasuri libere, le propuse să mănânce ceva la Lormont, aflat la o leghe în aval de Bacalan; îl invită şi pe căpitan; dar acesta preferă să rămână la bord şi să grăbească ultimele lucrări. Şalupa lui *Hamburg* îi transportă pe comeseni pe malul drept, dar nu înainte ca ei să promită oficial că aveau să revină înainte de a începe mareea.

Jacques avea grijă să nu lipsească; se comportă neplăcut în timpul mesei servite sub o boltă acoperită cu flori, pe malul Garonei; la ora două, cei trei prieteni săreau într-o barcă şi navigau în amonte cu pânzele, înfruntând curentul de pe fluviu; după o discuţie cumplită între Jacques şi Edmond asupra chestiunii privitoare la pânza ce ar fi trebuit întinsă la babord ori la tribord, discuţie ce fu cât pe ce să-i provoace rău de mare bietului Jonathan, acostară vasul *Hamburg*.

Vai, însă! Focurile erau stinse; încărcarea nu se putea termina până seara şi plecarea avea să fie amânată până a doua zi dimineaţa.

Lucrurile acestea nu mai aveau sens. Dacă bagajele lui Jonathan nu s-ar fi aflat la bord, el ar fi abandonat imediat nava. Jacques jură că nu avea să mai plece de pe puntea vasului! Edmond reuşi însă să-i ducă destul de departe de *Hamburg*, ca să ia cina şi stătu cu ei până la nouă seara.

Ce rămas-bun plin de emoţie urmă! Îşi strânseră mâinile unii altora, iar Edmond, râzând, îşi exprimă speranţa să-şi mai vadă prietenii înainte de plecarea în acea călătorie imposibilă, după care se despărţiră.

Noaptea era foarte întunecată: Jacques şi Jonathan coborâră pe chei în faţa la Quinconces; în loc să meargă mai departe până la Bacalan, unde se temeau că nu vor găsi vreun mijloc de a ajunge la

bord, luară o barcă chiar din locul acela; barcagiul se hotărî destul de greu să-i ducă, fiindcă trebuia să înfrunte mareea în creştere. Până la urmă, momit de cei 3 franci şi 50 de centime plătiţi de ei şi ajutat de fiul său de doisprezece ani, se decise să încerce aventura; trecu la vâsle şi se îndreptă direct către Bastide, ca să profite de mişcarea apelor, după care avea să coboare mai uşor pe fluviu.

Se deplasară foarte greu; după un ceas, barca nu făcuse nici jumătate din drum; Jacques îşi scoase costumul, luă vâslele de la copil şi începu să tragă de ele cu vigoare.

O altă dificultate i se alătură în curând oboselii; trebuia să găsească vasul; cum să-l recunoască prin bezna nopţii, printre numeroasele nave? Jacques îşi notase bine poziţia lui în memorie; dar nu luase în calcul întunericul. Timp de un ceas, barca rătăci la întâmplare. Barcagiul, epuizat, voia să se întoarcă!

— Asta ne mai lipsea! zise Jonathan, foarte descurajat; să vedeţi că nu vom mai găsi vaporul... *Hamburg* va pleca fără noi!

Jacques sări în sus.

— Iată pentru ce am petrecut şaptesprezece zile la Bordeaux!

Jacques nu-i răspunse; scruta întunericul din priviri şi scrâşnea din dinţi. În clipa aceea, barca se deplasa între uscat şi o goeletă ancorată la câţiva stânjeni de ei. Jonathan, care se ridicase de pe banca sa, fu luat de gât, brusc, de cablul întins între corabie şi uscat şi căzu pe spate, cu picioarele în sus, urlând.

— Aşa-ţi trebuie! zise Jacques imediat, devenind feroce.

Dar în clipa aceea, i se păru că recunoaşte luciul slab produs în partea din faţă a unei nave cu etrava aurie; masa întunecată, ce se afla în faţa ochilor săi, îi aminti de formele svelte ale lui *Hamburg*; se apropiară mai mult de aceasta şi, în curând, fu sigur că nu se înşelase! În sfârşit, după două ceasuri de căutare, urmat de fidelul său tovarăş, urca la bord şi se culca repede, cu acel rest de speranţă ce nu-l părăsise niciodată.

A doua zi, în timpul mareei descrescătoare, *Hamburg* se deplasa cu viteză spre gura de vărsare a Girondei.

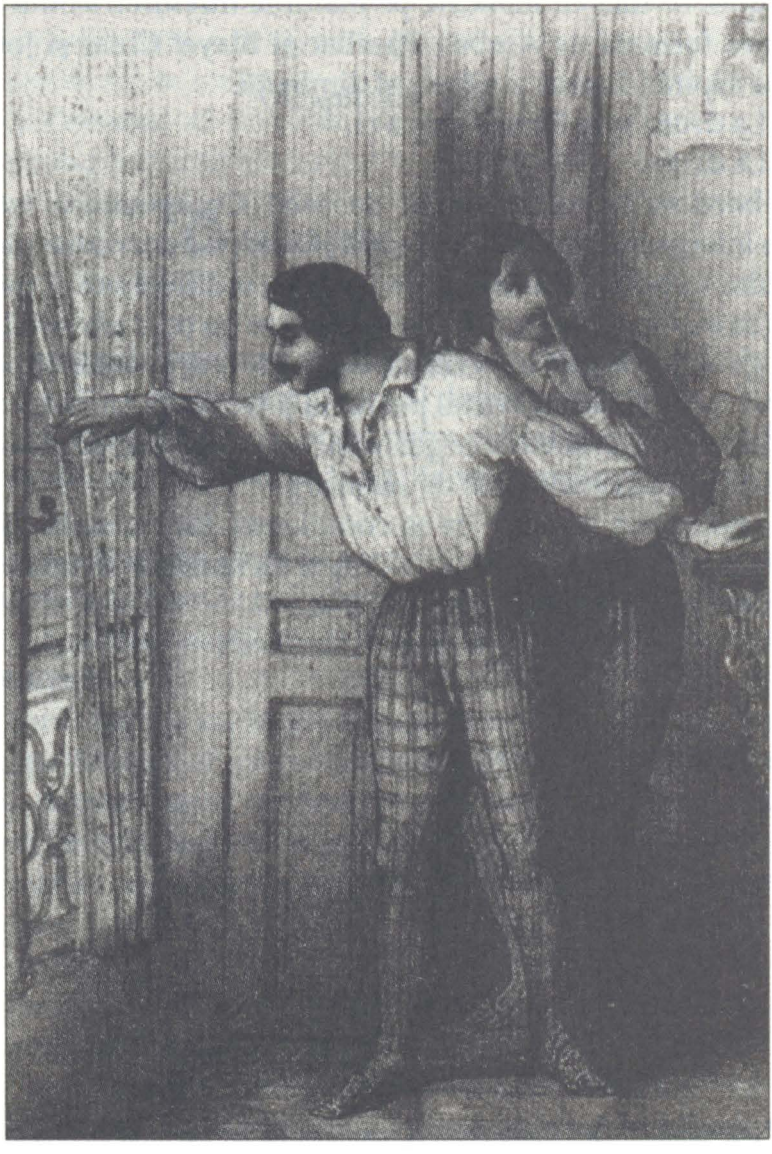

– Asta ne mai lipsea! zise Jonathan...

Jacques se uita cu mândrie pe malurile fluviului; saluta cu dispreț gura formată de Ambés, Pauillac şi Blaye! Chiar şi Jonathan zâmbea aspirând aerul tonifiant al dimineții.

— La drum spre Scoția! strigă el.

— La drum!

La bord nu se petrecu nimic deosebit. Compozitorul trebui să facă pe interpretul între căpitan şi pilot pentru a coordona mişcările vaporului în portul Bordeaux; reuşi asta cu dificultate şi transpiră bine ca să expectoreze engleza aceea, cu care nu prea era familiarizat.

La gura de vărsare a fluviului, o şalupă veni la vasul lor. Pilotul cel ursuz îşi încheiase serviciul pe fluviu şi îi ceda locul unui confrate ce trebuia să scoată nava în largul mării; se urcă în şalupă, iar aceasta, legată în spate, fu remorcată de *Hamburg*.

Se mai opriră un timp ca să completeze formularele lângă un avizo de Stat, care staționa, apoi vaporul, trecând de turnul de la Cordouan, porni pe apele oceanului.

Capitolul XII

O noapte pe mare

Căpitanul Speedy nu era încă responsabil la bordul navei sale. La fel ca predecesorul său, al doilea pilot nu ştia o boabă de engleză; acest lucru poate părea ridicol şi incredibil, căci portul Bordeaux este frecventat de multe vase engleze; dar aceasta era situaţia.

În rest, chiar din clipa în care omul acesta pusese piciorul pe puntea vaporului, nu se mai gândea decât cum să plece de acolo mai repede. La căderea nopţii, nu-şi făcea griji că avea să ajungă pe uscat, prin întuneric.

Vaporul naviga rapid printre geamandurile roşii, ce semnalau intrarea pe Gironda; după ce a trecut de ultima, pilotul trebuia să-i cedeze conducerea navei căpitanului şi să se retragă pe şalupa sa; de aceea, cu binoclul la ochi, încerca să-l facă să priceapă că era ultima baliză care se mai vedea. Căpitanul îşi îndreptă şi el instrumentul într-acolo.

— *No*, zise el în engleză.

— Cum nu? replică pilotul, indicându-i un punct vizibil la orizont. Cum nu? Oare nu pricepeţi?

Căpitanul se plimba pe punte fără să-l mai asculte.

— Domnule, îi spuse pilotul lui Jonathan, aveţi bunătatea să-i explicaţi că nu mai am ce face aici; iată ultima geamandură care se vede la câteva lungimi de cablu, în direcţia vântului.

— Dar eu nu o disting, replică Jonathan.

— Nici eu, zise Jacques, care se repezise pe primele trepte ale scării hobanei de la parâma velei foc. Nu văd absolut nimic!

— Iată ceva neobişnuit, spuse pilotul.

Însă nu se vedea nicio baliză; doar pilotul arăta către ea, cu un elan meridional; reveni de mai multe ori cu atacul său asupra căpitanului, care refuza să accepte o dovadă atât de contestabilă; înjura printre dinţi, îl făcu câine, John Bull şi cârtiţă scoţiană, dar nu izbuti să modifice situaţia.

În cele din urmă, după un ceas de dezbateri, vestita baliză se ivi; pilotul puse capăt socotelilor sale cu căpitanul, sări în şalupa sa, care se desprinse de vapor, iar *Hamburg* rămase în conducerea exclusivă a căpitanului Speedy, care porni în larg, spre a trece pe lângă coasta bretonă.

Marea era magnifică; vasul se deplasa repede, fără zguduieli şi aproape fără tangaj; vela foc, brigantina, gabierul şi focurile sale, umflate de vântul dinspre est, îl trăgeau peste valuri; Jonathan se simţea în largul său, iar Jacques era mai fericit ca niciodată.

Pe la zece, se duseră amândoi în cabina lor şi adormiră în acele sertare ca de comodă. În timpul nopţii, Jacques se trezi de două ori şi îşi părăsi noul culcuş ca să contemple magnificul spectacol al nopţii pe mare; copleşit de aceste emoţii, le trăia din plin.

Pe rând, căpitanul şi secundul, un bărbat robust din Liverpool, făceau de cart, iar puntea răsuna sub paşii lor grăbiţi; când şi când, se duceau la timonier, consultau busola luminată de o lampă interioară şi se asigurau că vasul se deplasa în direcţia cea bună; apoi, cu mâinile în buzunare şi pipa în gură, îşi continuau plimbarea fără să se preocupe de vânt ori de spuma ce le ajungea pe feţe; câţiva mateloţi grupaţi în umbră, la pupă şi la proră, stăteau nemişcaţi, cu coatele pe bastingaj, sau culcaţi pe cablurile desfăşurate. O linişte vagă stăpânea toată nava, dincolo de gemetele motoarelor şi de zbaterea pânzelor.

Răsăritul soarelui fu splendid şi descrierile lui Chateaubriand îi reveniră în minte lui Jacques.

— Acum, zise el, trebuie să-l salut pe căpitan.

— Mă duc eu la el, pentru noi doi, replică Jonathan.

— Nici gând! Fă-o pentru tine! ştiu câteva cuvinte uzuale şi stăpânesc destul engleza, ca să mă descurc.

— Bine, zise Jonathan şi se duse să discute cu secundul.

Află astfel că nava se găsea în dreptul coastei bretone, pe la Belle-Ile.

Jacques se duse la căpitan.

— *Good mourning*, îi zise el, strângându-i mâna ca un marinar; *good mourning*, căpitane!

Acesta îl privi cam ciudat şi răspunse ceva ce Jacques traduse prin:

— Destul de bine. Dar dumneata?

Încântat de reuşita sa, se duse la secund şi desfăşură aceeaşi ceremonie scurtă:

— *Good mourning, master!*

Secundul îl ascultă atent şi se uită ciudat la el.

„Ce bine m-am descurcat!", zise Jacques. „Am talent pentru engleză, dar acum este vremea să mă reconfortez."

Iată care era programul meselor pe care căpitanul le oferea pasagerilor la preţul de cinci şilingi pe zi, fiecare. Dimineaţa, la ora opt, ceaiul cu pâine prăjită şi unt; la ora zece, un dejun cu carne, la trei, cina cu supă, carne şi tarte, iar la şapte seara, un ceai şi brânză Chester.

Parizienii se adaptară perfect la acest regim. Carnea părea excelentă şi era prăjită ca în Anglia; vita şi porcul se foloseau cel mai mult; jambonul, de la rasa York, incita stomacul cu savoarea sa; legumele uscate, pregătite cu apă, fără sare, se serveau în stare naturală; înlocuiau avantajos pâinea, ce nu putea suporta comparaţia cu cartofii irlandezi.

Nu beau decât apă limpede; de fapt, englezii nu prea beau în timpul mesei; americanii, mai civilizaţi, nu beau deloc. Oricum, căpitanul Speedy şi secundul erau de o sobrietate remarcabilă la bord; ei nu refuzară totuşi să împartă cu pasagerii lor câteva sticle bune de Bordeaux, primite prin amabilitatea prietenului Edmond R...

La cină, se vedea mereu că apărea un vas imens, plin cu o supă apetisantă, în care orzul, puţin plesnit, se amesteca astfel cu enorme bucăţi de carne şi de legume; tarta inevitabilă avea prune cu cremă pe lateralele sale umede şi aurii; la desert, impunătoarea brânză Chester făcea să geamă masa sub greutatea sa; culoarea ei iniţială se intensifica odată cu timpul, iar parfumul i se evidenţia mai mult.

Aceste feluri de mâncare erau servite de *waiter*, adică un steward, sau chelner, pe platouri mari de faianță, acoperite cu clopote înalte din metal englezesc, ornate cu blazonul vaporului *Hamburg* din Dundee; conversațiile nu lâncezeau, ci se animau mereu în timp ce se absorbea ginul și whiskyul.

Jacques se încăpățâna să vorbească englezește, dând dovadă de o vitejie ce-i făceau să râdă până la lacrimi pe bunul căpitan și pe secundul său; Jonathan încerca să-l facă să înțeleagă, cât putea de bine, cauza acelei ilarități. Atunci când avea fericirea ca să-și exprime gândul, să găsească și cuvântul potrivit, îl pronunța destul de prost pentru a provoca interpretări hazoase. Astfel, la cină, ca să ceară pâine, îi zise căpitanului:

— *Give me some bread*, pronunțând însă *braid*.

Speedy izbucni în hohote de râs.

— Știi ce ai cerut? îl întrebă Jonathan.

— Fireşte, pâine.

— Nu, ai cerut ceva nevastă!

— Dar, în sfârșit, *bread* înseamnă...

— Da! Însă atunci când îl pronunți *braid*...

— Iată ce dificil este! exclamă Jacques. În fond, toate limbile se aseamănă, doar pronunția diferă!

Capitoul XIII

În care Jacques Lavaret întâmpină unele dificultăţi de pronunţie

În timpul zilei, căpitanul dădu ordin să se întindă nişte saltele pe punte şi cei doi oaspeţi ai săi, fumând şi discutând, se lăsară pradă dulcelui farniente; se amuzau să urmărească umbrele mari ale norilor ce atingeau valurile sau stabileau pe hartă ruta navei; marţi seara, aceasta se afla pe lângă insulele Quessant, atunci când ajunse în mijlocul unei cete nenumărate de marsuini; aceste animale, foarte graţioase în elementul lor, nu sunt totuşi decât simpli porci-de-mare; ei înotau cu o rapiditate fermecătoare, depăşindu-l pe *Hamburg*, înconjurându-l, stropindu-l chiar, cu cozile lor viguroase.

Acest ciudat spectacol dură peste un ceas. După căderea nopţii, vântul se înteţi considerabil şi căpitanul dădu ordin să fie strânsă o terţarolă a gabierului. Marea era furtunoasă, cu hulă şi valuri scurte, extrem de dure; importantul curent al Mânecii se făcea simţit. Jonathan suporta acele mişcări de tangaj cu sufletul împietrit al unui lup de mare.

În timpul nopţii, marea rămase furtunoasă; vasul pârâia sub puterea vântului şi a valurilor. Jonathan dormea de mult, atunci când, pe la două noaptea, Jacques îl trezi, ca să-l târască pe punte.

— Călătorim pentru a vedea minunăţii, îi spuse el, forţându-l să-l urmeze. Vino să vezi una dintre ele!

Cerul era acoperit de nori mari, negri. Prin întuneric, abia dacă se vedeau partea din faţă şi cea din spate a vasului. Vârfurile catargelor se pierdeau în ceaţă şi pânzele slăbite fluturau pe vergi; lumina

habitaclului, invizibilă pentru oricine în afara timonierului, cădea asupra garniturii de aramă a roții cârmei; acest cerc lucitor producea un efect fantastic prin beznă; vasul părea călăuzit de o mână supranaturală, căci spițele și janta roții luminoase păreau de foc.

— Nu e magnific? întrebă Jacques.

— Magnific, răspunse simplu Jonathan și se întoarse în culcușul său.

Dimineața fu trezit de tropăituri: puntea era spălată cu multă apă; pompe speciale, acționate chiar de mașina vaporului, aruncau jeturi violente în toate direcțiile, iar acestea îndepărtară în curând mizeria de la bord.

Hamburg era admirabil utilat din acest punct de vedere: avea o mașină suplimentară, care manevra o macara pivotantă fixată pe teugă. Încărcarea și descărcarea vaporului se făceau folosind forța aburului, cu o rapiditate și cu o precizie întru totul englezești.

Când căpitanul urcă pe punte, Jacques îl salută iar cu un *good mourning*, care îl făcu pe acesta să tresară.

„Bizar", își zise eroul nostru. „De parcă nu-i convine să i se dea bună ziua. Englezii sunt cam ciudați uneori! În sfârșit"...

Apariția coastei britanice îi atrase atenția de la aceste considerații. Land's End sau Capul Finisterre se ridica în fața navei, cu stâncile sale înalte, sălbatice, iar *Hamburg* trecea destul de aproape de ele ca să li se poată distinge cele mai mici asperități. Acolo era limita extremă a străvechiului Cornwall, cu sol arid și dur, cu ceață deasă, ale cărui țărmuri cad mereu pradă unor furtuni puternice.

Un far construit cam rudimentar se înălța pe o mică insulă izolată; marea, acum mai calmă, ajungea de-a dreptul liniștită la baza lui. Cerul prezenta acea tentă cenușie specifică atmosferei cețoase a umedei Anglii. În curând, insulele Sorlingue fură lăsate în urmă și vaporul își îndrepta prova spre nord, pentru a căuta intrarea în canalul Saint George.

După spălarea punții și muncile de dimineață, echipajul nu mai avea de făcut prea multă treabă. Deși se îngrijeau atât de mult de curățenia navei, mateloții se neglijau pe ei înșiși și toate pompele din

lume n-ar fi reuşit să-i spele aşa cum trebuia; niciodată fiinţe mai murdare, mai pătate, mai pline de gudron n-au călcat pe puntea unui vas de comerţ. Aceşti oameni, de altfel liniştiţi, dispăreau în cea mai mare parte a zilei în cabina lor din spate, fără să se arate prea interesaţi de cei doi francezi de la bord; la ora mesei, dotaţi cu ibrice de diferite forme, dar întotdeauna murdare şi deformate, se duceau să ia apă clocotită pentru ceai, această băutură indispensabilă englezilor din toate clasele sociale, ce le uşura digestia unei bucăţi de pâine uscată, însoţită de o ceapă crudă, ce constituia baza hranei lor, căci plăteau ceea ce consumau, iar sărăcia şi inconsistenţa unei astfel de mese trebuiau puse doar pe seama avariţiei lor.

Spre seară, intrarea pe canalul Bristol dispărea în dreapta şi, din nou, călătorii nu mai zăreau uscatul. Se adaptaseră perfect vieţii de la bord şi se simţeau de la o zi la alta tot mai legaţi de această nouă existenţă. Jonathan discuta deseori cu secundul şi cu căpitanul, pentru a se obişnui cu engleza; îi era însă foarte greu să înţeleagă răspunsurile, amestecate cu expresii în acel dialect.

Scoţiana se compune din trei dialecte diferite, englez, anglo-saxon şi ers sau galic, care nu este altceva decât idiomul bas-breton. Efortul de-a o înţelege era istovitor şi prevestea dureri de cap.

În noaptea de miercuri spre joi nu avu loc niciun incident. Trecând de punctul extrem al Ţării Galilor, prin dreptul comitatului Pembroke, *Hamburg* se deplasa prin apele opace şi încărcate ale canalului Saint George.

— *Good mourning*, căpitane, zise Jacques, întinzându-i mâna scoţianului.

— *Good morning*, îi răspunse acesta, cam supărat; *you are, sir, truly tedious!*

— Ce are cu mine? replică Jacques, descurajat, întorcându-se către Jonathan, care râdea în hohote. Ce se întâmplă? Unul ridică din umeri atunci când îi spun bună dimineaţa, celălalt râde cu lacrimi!

— Dragă Jacques, ce naiba i-ai zis căpitanului, de ţi-a răspuns: sunteţi excesiv de neplăcut?

— Ceea ce-i spun în fiecare dimineaţă: *good mourning*.

— *Morning,* nu *mourning!* strigă Jonathan. *Good mourning* înseamnă: doliu plăcut; asta îi spuneai acestui om de ispravă: când avem plăcerea să mergem la înmormântarea dumneavoastră?

— Nu se poate!

— Ba da!

— Acum înțeleg! *Good morning,* căpitane!

Capitolul XIV

Jacques şi Jonathan debarcă la Liverpool

Joi dimineaţa, pe la ora cinci, trecuseră de canalul Saint George, prin dreptul Insulei Anglesey; se puse cap compas spre vest şi nava se îndreptă spre Liverpool; căpitanul socotea să ajungă acolo după-amiaza.

Pe la şase, *Hamburg* fu acostat de un iaht fermecător, ce părea un vas de agrement; era doar o şalupă cu pânze ce-i aparţinea companiei de piloţi din Liverpool; o barcă se detaşă de aceasta şi pilotul urcă la bord.

Jacques şi Jonathan fură stupefiaţi: domnul acela era proaspăt ras, cu mănuşi, pantaloni şi haină de culoare neagră, avea o pălărie de mătase pe cap şi o cravată albă la gât, purtând un pardesiu pe braţ. Iată cum arăta pilotul din Liverpool! Toaleta sa de bun gust sfida severitatea celui mai scrupulos dandy! Şi asta în largul mării, înainte de răsăritul soarelui.

Omul acela părea tânăr şi figura sa cu trăsături regulate împrăştia calmul şi sănătatea britanice. Luă conducerea navei, se duse imediat la busolă, indică direcţia de urmat şi se puse la dispoziţia căpitanului care, câteva ceasuri mai târziu, îl ruga să ia masa.

— Iată un prim contact plăcut cu obiceiurile englezeşti, prietene Jonathan.

— Este un domn mult mai destins decât noi: parcă ar fi membru al Parlamentului.

— Mai ales dacă se îmbată la desert!

Dar pilotul rămase perfect treaz, deşi golise ultimele sticle de Bordeaux.

Urcând din nou pe punte, Jacques zări un steamer mare cu roţi, care naviga în direcţia opusă. Pe tamburele sale se vedeau, în aramă aurită, cele trei picioare ale blazonului Siciliei.

Înaintând cu o viteză mai mare decât *Hamburg*, vaporul asigura transportul între Liverpool şi Insula Man. Marea era plină de remorchere construite, toate, după acelaşi model: un catarg pentru pavilion în partea din faţă şi un coş înalt. Ele pândeau sosirea vaselor care fac negoţ între Liverpool şi lumea întreagă.

Un avizo al Marinei Regale efectua operaţiuni de sondare în trecătorile de la intrarea în Mersey. Acest râu larg şi adânc a dat naştere portului Liverpool şi li se prezenta maiestuos; în stânga, imense construcţii sunt aliniate cu o regularitate englezească şi numeroase faruri luminează această parte a coastei; în dreapta, înaintează în mare capul Birkenbead, cu fortul său, ale cărui tunuri ar putea să măture întreaga radă.

Portul Liverpool se întinde între mal şi promontoriu, la gura de vărsare a lui Mersey în Marea Irlandei, şi pătrunde şapte sau opt mile în amonte, de-a lungul acestui râu.

Hamburg trecea pe lângă zidurile de granit ale bazinelor neacoperite, pe care se puteau citi, scrise cu litere mari şi negre, numele acestor docuri gigantice, fără rival în lume. Ajuns la turnul Victoria, care domină intrarea principală, nava aruncă ancora în mijlocul lui Mersey; mareea nu-i permitea să pătrundă în bazine.

Jacques şi Jonathan nu se mai săturau să cuprindă din priviri miile de amănunte ale acestui spectacol. Se făcuse două noaptea; deoarece nu puteau să debarce înainte de controlul vamal, se hotărâră să nu mai piardă timpul, ci să servească masa la bord. Coborâră în salon şi mâncară pentru ultima oară în compania căpitanului Speedy, a secundului şi a vameşului, om foarte amabil, care nu-şi trăda profesia prin niciun semn exterior. El le promise celor doi călători că îi va controla rapid, fără să le umble mult prin bagaje.

La desert, Jacques închină pentru bravul scoţian şi pentru vaporul său. Se schimbară vii mulţumiri şi îşi strânseră mâinile cu căldură. Bagajele fură coborâte într-o barcă, legată de multă vreme lângă vas, şi parizienii îi părăsiră cu inima puţin strânsă pe *Hamburg*, pe care n-aveau să-l mai vadă.

Barca lor se îndrepta spre o scară de piatră decupată în zidul docurilor. Mareea, foarte joasă în acel moment, lăsa să se vadă treptele acoperite cu mâl, alunecoase. Debarcarea se făcu deci cu oarecare greutate şi se temură pentru cuferele care se clătinau pe umerii unui hamal.

Ajuns, în cele din urmă, pe chei, Jonathan izbuti să-l facă să înţeleagă pe ghidul lor să le aducă o trăsură. Traversară bazinele şi, în partea opusă, găsiră o cabrioletă. Urcară, îi dădură hamalului un număr de monede, a căror valoare le era necunoscută, şi se lăsară conduşi la un hotel de lângă gara de unde se pleca pentru Edinburg. Vizitiul opri în piaţa Saint George, la Queens' Hotel.

Trebuiră să-i plătească birjarului, ceea ce însemna o operaţiune dificilă pentru oameni care nu prea erau la curent cu preţul cursei şi cu valoarea banilor. Jonathan, responsabil cu cheltuielile de călătorie, se pierdea printre monedele de argint şi de aramă, *crown, half-crown, two-shillings, six-pence, four-pence, three-pence şi penny*, pe ale căror feţe, pe jumătate şterse, nu se mai puteau citi însemnele.

Monedele de argint şi de aramă le sunt inferioare celor franţuzeşti; astfel, ca valoare curentă, six-pence poate fi considerată echivalentul monedei de cincizeci de centime, iar şilingul, care face un franc şi douăzeci şi cinci de centime, are puterea de cumpărare a unui franc. Această proporţie este valabilă la aproape toate nivelurile, iar suveranul de douăzeci şi cinci de franci este folosit ca ludovicul franţuzesc.

În cele din urmă, după mai multe încercări, Jonathan plăti o jumătate de coroană, adică peste trei franci. Era scump pentru o cursă de zece minute.

Odată instalaţi în camera lor de la Queens' Hotel, cei doi prieteni avură următorul dialog:

— În sfârşit, iată-ne în Anglia! zise Jacques.

— În Anglia da, dar nu în Scoţia, care este ţinta călătoriei noastre!

— Ce naiba, ai răbdare măcar să ne tragem sufletul!

— Ni-l vom trage cum vom putea, dar n-avem nicio clipă de pierdut. Iată douăzeci şi patru de zile de când am plecat de la Nantes şi trebuie să ne întoarcem la Paris în primele zile ale lui septembrie; socoteşte cât timp ne rămâne ca să ajungem la Edinburg, să vizităm câteva lacuri şi munţi, să ne întoarcem la Londra şi să trecem din nou strâmtoarea! E absurd! Iată cât ne costă întârzierea lui *Hamburg*!

— Să nu-l vorbim de rău, Jonathan! Este o navă de ispravă, care merge bine!

— Când merge, de acord; dar, fără a-l insulta, se poate spune că *Hamburg* nu porneşte la drum aşa de repede. În rest, să vedem ce combinaţii putem face.

— Să le facem!

— S-o luăm în ordine; mai întâi, trebuie să punem la poştă scrisorile pe care le-am pregătit pe drum; în al doilea rând, să ne informăm de orarul plecărilor spre Edinburg; în al treilea rând, să ne prezentăm la domnul Kennedy, moşierul, din partea fratelui meu; în al patrulea, să vizităm Liverpool-ul, măcar în seara asta sau la noapte, dacă nu, mâine dimineaţă.

— Programul este perfect. La drum!

— Dar unde mergem?

— Nu ştiu, răspunse Jacques, şi asta constituie farmecul călătoriei noastre; niciodată nu ajungi atât de departe ca atunci când nu ştii unde te duci, spunea un orator al Convenţiei.

— Numai să te întorci la timp şi nu am nicio obiecţie de făcut. La drum!

Capitolul XV

Măreţia şi mizeria oraşului Liverpool

Cei doi prieteni se duseră imediat la Caledonian Railways, a cărei gară se află chiar în piaţa Saint George; plecarea trenului era stabilită pentru a doua zi la ora două după-amiaza. Nu le fu uşor să obţină aceste lămuriri, căci angajaţii căii ferate sunt rari în Anglia; în schimb, publicul circulă liber prin gări şi se plimbă, după plac, pe peroane. Lui Jonathan îi trebui deci să-şi folosească întreaga inteligenţă ca să descifreze un afiş ce nu strălucea prin claritatea sa.

Trimiterea scrisorilor cu timbre le provocă, de asemenea, încurcături, căci Jonathan nu ştia să traducă exact cuvintele „mărci poştale"; în sfârşit, un farmacist le vându aceste timbre, sub denumirea *postage's stamps;* după ce scăpară de această grijă, se duseră la domnul Joe Kennedy, de pe strada Custom House.

Onorabilul comerciant îi primi cu amabilitate în birourile întunecoase, unde lămpile cu gaz trebuiau aprinse de la ora patru după-amiază; casele înalte din cărămidă de un galben bătând înspre negru, cu ferestrele înnegrite de fumul de cărbune şi împodobite cu mici cocori mobili, făceau şi mai adânc întunericul străzii.

Domnul Kennedy era întruchiparea maiestoasă a armatorului englez, cu capul impunător, favoriţii zburliţi, tenul proaspăt, pentru a nu spune chiar aprins. Îşi oferi serviciile călătorilor pe un ton grav şi-i invită la masă în seara aceea, la un fel de picnic. Ei se grăbiră să accepte, dornici să cunoască mai bine moravurile engleze. Îşi dădură întâlnire la ora nouă, la taverna *Bull and Mouth,* a cărei adresă le fu indicată cu precizie.

Mai aveau câteva ore libere, ce trebuiau petrecute cu folos. Jacques şi Jonathan se îndreptară spre port, pe nişte străzi strâmte şi înnoroiate, pe care mizeria englezească îşi prezenta întreaga hidoşenie. Aproape toate femeile purtau pălării greu de descris, care, după ce înfloriseră pe buclele blonde ale doamnelor opulente, ofilindu-se apoi pe cocul vreunei cameriste sau al unei negustorese cu amănuntul, putrezeau în cele din urmă, acesta este cuvântul potrivit, pe capul celor mai nefericite fiinţe din lume.

Panglici decolorate, flori, care nu mai aveau nume nici în botanica artificială, erau încă lipite pe aceste pălării, din cauza umezelii murdare alcătuită, în Anglia, din ceaţă şi praf de cărbune. Aceste nefericite, acoperite insuficient cu zdrenţe, mergeau cu picioarele goale prin noroi negru şi cleios; recunoşteai trista populaţie a oraşelor industriale după mersul târât, după spinările încovoiate şi chipurile stigmatizate de mizerie!

În numeroasele ateliere, unde poliţia nu face, ca în Franţa, suficiente controale, munca se dovedeşte, adesea, peste puterile oamenilor. Mâna de lucru nu costă mai nimic. Câte muncitoare, închise în săli infecte, trudesc cincisprezece ore pe zi fără rochie, fără jupon, chiar fără bluză, înfăşurate doar într-un cearşeaf plin de găuri! Unele au petrecut astfel ani întregi, fără să poată ieşi la aer curat!

Pe străzile unde se chinuia astfel muncitorimea vedeai nenumăraţi copii. Nu puteai să faci un pas fără să te loveşti de o duzină de puşti pe jumătate goi, care ţipau şi se tăvăleau prin praf. Cu toate că era lucrul cel mai firesc din lume, Jacques se minuna auzindu-i vorbind engleza şi, deşi surprinderea sa era absurdă, tot nu se putea obişnui cu aşa ceva.

În rest, toţi păreau să se bucure de o mare libertate; poliţiştii nu se amestecau în treburile oamenilor decât dacă le cereau ajutorul; disputele erau parcă mai rare decât în Franţa şi era, cu siguranţă, mai puţin zgomot. Libertatea de acţiune ducea chiar la necuviinţă şi cele mai ciudate meserii se exercitau pe faţă, fără ca pudoarea englezească să se revolte.

— Pudoare în vorbe, zise Jacques.

... casele înalte din cărămidă aveau
o culoare galbenă bătând înspre negru...

Zona oraşului din vecinătatea portului era foarte animată; la fiecare colţ de stradă puteai întâlni cârciumi unde se vindeau bere şi băuturi alcoolice; consumatorii le serveau la tejghea. Paharele se umpleau cu băuturi numite *ale* şi *porto*. Prima i se păru excelentă lui Jacques, dar a doua, după părerea sa, trebuia oferită doar hamalilor, care o consumau odinioară în exclusivitate şi îi dăduseră aceste nume.

Cât despre gin, brandy, whisky, *run toddy*, un fel de grog, *mint julep*, adică sirop de mentă, cocktail, respectiv un amestec piperat, care îi făcea să lăcrimeze pe consumatori, nici nu vru să audă de ele.

Liverpool, care li se apăruse până atunci un oraş oarecare, îşi dezvălui imensitatea în port. Bazinele sale neacoperite sunt rezultatul unei munci herculeene, greu de imaginat: duble, uneori triple, ele se întind pe mai mult de o leghe; este imposibil de înţeles cum se face accesul dintr-unul într-altul, iar firul Ariadnei nu i-ar permite unui străin să iasă din acest labirint lichid.

Navele sunt atât de înghesuite, încât nu se mai vede apa din jurul lor. Sunt nenumărate, de toate formele şi ale tuturor naţiunilor; clipere americane de proporţii imense, pe ale căror punţi se înalţă rufuri în stare să adăpostească o lume; uriaşe galiote olandeze, mereu curate şi dichisite, sub lacul lor gudronat; delicate vapoare, cu aburi, ale căror lungi etrave ornate se înşiră pe cheiuri; corăbii cu trei catarge, de un tonaj care poate stârni invidia fregatelor franceze de primă clasă, indicând datele plecării pe mare pe tăbliţe multicolore, prinse la pupa acestor o mie de nave.

Se văd nume poetice şi încântătoare, încrustate cu litere de aur, nume împrumutate din ţinuturile fabuloase ale Indiei şi ale Malaeziei, de pe ţărmurile arzătoare ale Africii, de la golfurile, strâmtorile, râurile şi fluviile Americii şi Oceaniei, pavilioane ale tuturor naţiunilor Pământului, ce flutură prin ceaţă şi destramă cenuşiul uniform prin culorile lor vii.

În cale, munţii de baloţi de cafea, zahăr şi bumbac, grămezile de lemn de mahon şi de Campêche, toate produsele coloniale, impregnând aerul cu emanaţii neobişnuite; o armată de muncitori, majoritatea purtând pălării negre şi centuri cu mari catarame, strânse pe talie,

vagoane deplasându-se cu uşurinţă pe şine metalice, ce-şi intersectează buclele; maşini ciudate folosite în diverse scopuri, macarale, capre şi întreaga menajerie mecanică, lucrau în continuu, ridicând baloţii, saci, lăzile pline cu mărfuri.

În mijlocul acestui furnicar se aude şuieratul vaporilor, clinchetul maşinăriilor de pe vasele de coastă, zăngănitul lanţurilor sau vacarmul calafatelor agăţate de flancurile unei nave, zgomotul surd al trăsurilor pe podurile mobile şi potcoavele cailor răsunând pe plăcile metalice, clipocitul apei dintre două corăbii apropiate, suflul vântului prin pădurea aceea de catarge şi, din depărtare, murmurul mareei crescătoare.

Iată ce se vede şi se aude în aceste bazine unde este indiguită o întreagă mare, iată activitatea, mişcarea, zgomotul, într-un cuvânt, aspectul general al docurilor din Liverpool!

Capitolul XVI

Descoperirea obiceiurilor englezeşti

După o plimbare lungă, în timpul căreia cei doi prieteni observară acest minunat ansamblu, fără a se opri asupra detaliilor, ajunseră pe un vast chei rotitor sprijinit pe plute din tablă; această cală mobilă se ridica odată cu mareea şi cobora cu ea, făcând uşoară îmbarcarea pasagerilor pe vase, spre Birkenhead; pentru traversarea lui Mersey sunt folosite mai multe aşa-numite *steamboats*, dotate cu cârme în faţă şi în spate; fixând pe rând partea care serveşte de etravă, pilotul nu are nevoie să vireze la întoarcere şi economiseşte astfel un timp preţios; navele respective sunt mereu pline cu pasageri şi, chiar dacă traversarea nu durează nici zece minute, au busole necesare din cauza deselor ceţuri ce cuprind râul şi care nu permit să se vadă malul opus.

Jacques urcă pe unul dintre aceste vase împreună cu însoţitorul său şi, pentru suma modică de *un penny*, ajunseră la Birkenhead. Pe punte se găsea o societate foarte amestecată, întrucât nu era nicio deosebire între locurile de clasa întâi şi cele de-a doua; vânzătoarele de peşte, muncitorii, negustorii stau unul lângă altul pe bănci, fără se le pese de vecinii lor; orice diferenţă de tratament ar contraveni egalităţii britanice.

Jonathan stătea lângă o biată fată care, încheindu-şi ziua de muncă, se întorcea la Birkenhead cu coşul gol; te-ai fi întristat văzându-i trăsăturile plăcute ale chipului deformate de oboseală: capul ei aplecat spre piept, picioarele goale încrucişate, apatia atitudinii sale nepăsătoare trădau o profundă resemnare, lipsită de orice speranţă. Jonathan intră în vorbă cu sărmana fată. Mama sa murise

la naşterea celui de-al cincilea copil, iar tatăl îşi părăsise familia, lăsând-o fără niciun sprijin. Ca soră mai mare, ea trebuia să se îngrijească de cei patru copii şi nu reuşea să-i hrănească, ci doar să întârzie clipa în care aveau să moară de foame.

Îşi povestea suferinţele cu ochii uscaţi, secătuiţi de lacrimi. Nimic mai trist decât această relatare comună atâtor muncitori din Liverpool. Jonathan îi dădu nişte bani micii negustorese şi ea păru mai curând mirată că un străin putea fi mişcat de durerea ei. Ajunsă la debarcaderul din Birkenhead, ea dispăru imediat fără să se uite înapoi. Ce destin o aştepta pe biata fată, mizerabil, dacă-şi făcea mai departe datoria, ruşinos, dacă urma impulsurile primejdioasei sale frumuseţi!

Jacques şi Jonathan se întoarseră pe cheiul docurilor. Ora întâlnirii cu Joe Kennedy se apropia, aşa că porniră spre tavernă, pe o ceaţă abia străbătută de lumina felinarelor cu gaz. De altfel, la căderea nopţii, magazinele şi prăvăliile se închid, comerţul se încheie şi străzile se scufundă într-o obscuritate aproape deplină.

Oaspeţii domnului Kennedy fură primiţi cu o politeţe rece, care-i surprinse. Cunoscând prea puţin manierele englezeşti, se hotărâră să rămână pregătiţi de orice. Grupul era format dintr-o duzină de bărbaţi cu înfăţişare paşnică, ce păreau să-şi facă datoria reunindu-se pentru a lua cina. Domnul Kennedy îi prezentă pe cei doi străini unuia dintre prietenii săi, sir John Sinclair, cu ceremonialul atât de des descris de Cooper; parcă se auzea căpitanul Truck, din *Pachebotul american*:

— Domnule Sinclair, acesta este domnul Lavaret. Domnule Lavaret, sir John Sinclair. Domnule Sinclair, domnul Savournon. Domnule Savournon, sir John Sinclair!

După o astfel de prezentare, oamenii făcuseră cunoştinţă.

Cina era un picnic, dar în Anglia orice adunare se cere a fi prezidată şi chiar subprezidată. Trebuie deci să se procedeze la desemnarea unui preşedinte, iar cel ales fu sir John Sinclair. Acest gentleman se înclină simandicos şi se instală pe locul de onoare. Vicepreşedinte fu un băiat solid şi roşcovan, cu umeri de măcelar, care se aşeză în faţa lui sir John. Parizienii îşi aleseră locuri alăturate.

— Câtă bătaie de cap ca să mănânci un simplu roast-beef şi ouă cu şuncă, zise Jacques.

— Până aici, nu văd nimic deosebit. Dar nu ni se dă nicio atenţie, deci să mâncăm şi să observăm.

Meniul era format din inevitabila halcă de carne tăiată din coastele unui monstruos bou din Devonshire şi din savuroasa şuncă de York. Mesenii înghiţeau bucăţi enorme, fără să bea ceva şi aproape fără să respire. Mâncau cu mâna stângă, agăţând cu grijă, în vârful furculiţei, alternativ, felii de carne de bou şi de şuncă, ungând totul cu un strat gros de muştar. Şerveţelele lipseau cu desăvârşire şi fiecare se ştergea la gură cu faţa de masă. O tăcere aproape deplină domnea în sala cu pereţi afumaţi. Chelnerii în costume negre serveau fără zgomot şi vorbeau foarte încet.

Lucrurile se desfăşurară astfel până spre sfârşitul cinei. Jacques spera că băuturile de la desert vor stârni un pic de voioşie la aceste maşini inerte, dar un eveniment neprevăzut dădu ospăţului o altă întorsătură.

Vicepreşedintelui se decise să se ridice de la masă şi să plece. Sir John Sinclair îl întrebă de ce, pe un ton grav, magistral; vicepreşedintele, domnul Brindsley, nu-i răspunse şi se îndreptă spre uşă.

— Domnule Brindsley, zise preşedintele pe un ton imperios, nu puteţi ieşi fără să-mi cereţi permisiunea!

— Şi de ce? ripostă celălalt.

— Pentru că prezidez această adunare şi toate cererile de acest fel trebuie să-mi fie adresate.

— Să mă trăsnească Dumnezeu dacă o voi face! replică vicepreşedintele.

— Persistaţi în a vrea să ieşiţi, în ciuda interdicţiei mele?

— Persist în a vrea să ies şi ies.

Comesenii ateptau liniştiţi deznodământul acestei dezbateri.

— Atenţie, spuse Jacques, aveam de-a face cu obiceiurile englezilor!

În momentul în care domnul Brindsley întredeschise uşa, sir John Sinclair îi zise calm:

— Domnule Brindsley, v-ar face plăcere să vă scoateţi haina?

— O plăcere deosebită. Este vorba de o partidă de box?

— După cum vedeţi! replică preşedintele.

Imediat, masa fu dată la o parte şi se făcu destul loc pentru luptă. Obişnuiţi cu acest fel de ceremonii, chelnerii închiseră uşile cu grijă. Secunzii veniră să-i asiste pe cei doi campioni, care înaintară unul către altul, cu un pumn pregătit pentru atac, iar cu celălalt, pentru apărare.

— La naiba! Lucrurile o iau reazna! murmură Jonathan.

— Nu-i adevărat! Aşa se distrează ei la masă.

Urmară câteva lovituri violente: cele parate de braţe răsunau sec, celălalte lăsaseră deja urme pe feţele luptătorilor. Galeria aprecia loviturile şi oamenii începură să parieze pe seama învingătorului; se discuta aprins; apoi se auziră strigăte de „Ura!Ura!" şi grupurile, la început paşnice, se agitau, prezentând simptome ce nu prevesteau nimic bun. În acel moment, domnul Kennedy se apropie de cei doi prieteni şi le spuse:

— Aveţi grijă, confruntarea va deveni generală şi veţi fi obligaţi să daţi cu pumnii.

— Mulţumesc, zise Jonathan. Eu m-am săturat de bătăi; nu-mi trebuie să mi se umfle ochiul.

— Dar, Jonathan, ca să le cunoaştem mai bine obiceiurile englezilor...

— Cum vrei, Jacques; dar eu am plecat de aici.

— Bravul meu Jonathan, suntem francezi, nu uita! În străinătate, orice francez reprezintă Franţa; nu putem fugi... de altfel, uşa este încuiată!...

— Mi-a venit o idee, Jacques. Fă ca mine şi vom scăpa de aici!

Bătaia se generaliză; preşedintele, ca să vorbim în argoul boxului englezesc, avea *sforăitorul* tare deteriorat, iar vicepreşedintele, câţiva dinţi sparţi în *lada de cartofi*; zarva se amplifica; stimabilul Joe Kennedy fusese lovit rău în ochi şi *borşul* curgea peste tot atunci când, brusc, se stinse lumina; Jacques şi Jonathan reuşiseră să o închidă şi fugeau acum, profitând de întuneric, nu fără a primi câteva lovituri serioase, ca să-şi facă o idee corectă despre puterea pumnilor britanici.

Capitolul XVII

Un concert nocturn

– Acum, zise Jonathan după ce ajunseră pe stradă, spre hotel!

– Şi repede! Nu ştiu dacă gentlemenii aceştia onorabili vor gusta gluma noastră; aici nu se permite să tulburi plăcerile unei adunări în acest fel.

– Nu ne vom mai întâlni cu amabilii noştri comeseni, dragă Jacques. Vom pleca mâine.

– Dar nu-l uita pe bunul domn Kennedy, Jonathan! Trebuie să-i facem o vizită, după masă.

– Prietene Jacques, trebuia să-i facem o vizită după o masă liniştită, dar iată că nu este cazul! Să ne întoarcem la hotel şi să uităm de domnii Kennedy, Brindsley şi de sir John Sinclair! Eu mă grăbesc să ajung în Scoţia; nu mă inspiră nicio melodie în ţara asta cumplită şi sper să pot compune în regatul lui Fingal.

De abia îşi terminase vorbele, că la urechile lui Jonathan ajunse cavatina din *Trubadurul*: „Quel suon, quelle preci solenni"; un nefericit, dotat cu un trompet cu piston acoperit cu un strat gros de hidrocarbonat de cupru, interpreta conştiincios bucata aceasta nepotrivită, în colţul pieţei Sant George.

– Te otrăveşti dacă sufli în cuprul acesta carbonat! spuse Jacques.

– Şi mai ales dacă interpretezi o astfel de melodie! adăugă Jonathan.

Urmăriţi de acestă bucată muzicală pentru sălbatici, turiştii ajunseră la Queens' Hotel. Cu câtă plăcere se culcară în paturile adevărate, cu patru coloane, ce susţineau, ca în Evul Mediu, mari perdele albe. Doar că cearşafurile de bumbac le provocară la început o senzaţie

destul de neplăcută. În Anglia, paturile ocupând aproape toată camera, este greu să te mişti şi, uneori, trebuie să deschizi fereastra ca să te îmbraci.

Mesele de toaletă sunt înalte şi late, dotate cu ustensile de faianţă de dimensiuni uriaşe. Pe câteva măsuţe joase se puteau pune valizele. În aceste hoteluri există un anume confort care nu se potriveşte cu perdelele din bumbac şi cu covoarele cârpite. Totuşi, acest hotel trebuia să fie de prim rang, dacă judecăm după tariful de cinci şilingi pe noapte pentru fiecare pat, înscris pe pancarte.

Călătorii erau frânţi de oboseală, aşa că adormiră repede; dar somnul le fu întrerupt prima dată de nişte urlete scoase chiar sub fereastra lor; cinci ori şase femei încă tinere se certau şi se băteau în piaţă! Nimeni nu le lua în seamă, niciun poliţist nu se gândea să intervină. Nenorocitele se băteau, fără îndoială, pe vreun trecător întârziat, cu o înverşunare plină de promisiuni seducătoare; una dintre cele mai tinere, o vestală fără voie, judecând după propriile-i spuse, făcu o ciudată reflecţie pe această temă; nici latina, cu vocabularul ei îndrăzneţ, nu e destul de curajoasă pentru a-i traduce replica aici şi nici greaca n-ar avea atâta cutezanţă.

Scena de moravuri dură foarte mult; înjurând speţa femeiască, Jacques reuşise să adoarmă din nou, când o voce de aramă îi întrerupse iar somnul. Nu se mai putu stăpâni. Se ridică din pat, deschise fereastra, se aplecă în afară şi văzu un gentleman prezentabil, îmbrăcat decent, care cânta la trombon într-o trăsură; lungile componente ale instrumentului său ieşeau prin fereastra deschisă a portierei.

Acest englez meloman se distra astfel singur, dând ocol pieţei Saint George şi plămânii săi puternici interpretau cu toată forţa, trebuie s-o spunem, fiind purul adevăr, „Ricordati, ricordati" din *Trubadurul*. Ori de câte ori, în cursul plimbării, pavilionul instrumentului se îndrepta spre Queens' Hotel, teribilul *Ricordati* răsuna extrem de tare.

— Iar din *Trubadurul*! spunea Jonathan.

— Aşa este muzica englezească, are cinzeci de cai putere!

În cele din urmă, oboseala birui zgomotul, iar în zori, cei doi turişti săreau din pat, ca să viziteze alte părţi ale oraşului. Pătrunseră

mai întâi în Saint George Hall, unde putură să admire o gigantică orgă cu nouăzeci de tuburi, ale cărei foale sunt acționate prin forța aburului. Apoi își îndreptară pașii către frumoasele biserici Saint Peter și Saint Paul, ale căror ziduri par acoperite de un strat gros de funingine; dar aceste tente întunecate, ascunzând o bună parte dintre detalii, nu distorsionează cu arhitectura saxonă greoaie și pătrățoasă.

Trecură prin fața unui colegiu în stil gotic, traversară apoi curtea interioară a Bursei, impodobită cu un impozant grup statuar din bronz, și se plimbară prin fața vămii, a cărei înfățișare dinspre port este monumentală. Ajunseră astfel lângă docul New Princes, unde începe canalul Leeds din Liverpool.

Vrând să revadă imensele bazine, urcară pe platforma unui omnibuz, care mergea pe lângă zidul exterior al docurilor. Intersectându-se cu un alt omnibuz, îl remarcară pe o banchetă pe bravul și demnul căpitan Speedy și schimbară un salut rapid. Pe la prânz, Jacques și Jonathan treceau prin peristilul de la Queens' Hotel.

La dejun serviră carne rece, bere, ceai și felii de pâine prăjită, numite *toasts*, scoase dintr-un aparat de argint. Mâncară cu poftă, apoi plătiră, fără să uite de *attendance* (bacșiș), și urmați de băiatul care le căra bagajele, se duseră la Caledonian Railways.

Săli de așteptare nu prea erau prin gările englezești; orele de plecare sunt riguros respectate, dar prețul locurilor variază odată cu rapiditatea trenurilor; ghișeele unde se vând bilete sunt deschise cu mult timp înainte și fiecare își poate alege locul și să se întindă în compartimentul său cât vrea. Jacques, dorind să arate cât de bine se descurcă, se duse la ghișeu și zise, cu mare seriozitate:

— *Two tickets of second class, if you please, for Edimburgh.*

Folosise astfel tot ce știa el în engleză și primi, mândru, cele două bilete de clasa a doua; prețul însă, așa cum considera și prietenul său, era peste medie. Nimeni nu le ceru să-și înregistreze bagajele. Le luară cu ei în vagon și așteptară nerăbdători momentul plecării; porniră la drum abia după o oră; locomotiva șuieră într-un mod foarte deosebit față de una franțuzească, apoi trenul pătrunse într-un tunel lung de o mie cinci sute de metri.

Capitolul XVIII

Despre avantajele căilor ferate englezeşti

La ieşirea din tunel, trenul acceleră; pe căile ferate englezeşti se circulă mai repede ca pe cele franţuzeşti; trenurile lor au mersul mai lin, lucru ce trebuie atribuit atât calităţii arcurilor vagoanelor, dar şi şinelor şi elasticităţii superioare a acestora; în schimb, sunt mai puţin supravegheate de aceşti paznici fideli, ce întind braţul la fiecare kilometru; trenurile se urmau şi se intersectau aproape în continuu; dar şi accidentele, de care nu se prea preocupă, ca şi cele cu care nimeni nu-şi bate capul.

Procurorul vine şi constată că victimele au pierit de moarte violentă. Asta este tot; activitatea economică, nevoile serviciului, exigenţele relaţiilor comerciale reprezintă suficiente scuze pentru aceste morţi lipsite de interes. Trebuie spus însă că accidentele nu se pun în raport cu riscurile asumate; sub aparenta lor nepăsare, angajaţii şi conducătorii de trenuri ascund o intuiţie remarcabilă pentru aceste mari exploatări.

Englezii, ca şi americanii, sunt cei mai buni mecanici din lume; nu se dau înapoi din faţa niciunui obstacol şi le vin ideile odată cu maşinăriile care trebuie să le execute; într-un cuvânt, în domeniul mecanic, sunt capabili de orice; iată de ce, după războiul din Crimeea, a fost întemeiată o companie serioasă, cu un capital considerabil, care să poarte asediul Sevastopolului. Prin tratat, ea trebuia să cucerească oraşul într-un anumit interval de timp şi plătea despăgubiri de milioane pentru fiecare zi de întârziere; trebuia să fabrice maşinile necesare acestei

noi industrii. Firește, ar fi ajuns la rezultat cu mai puțină vărsare de sânge, dar dacă războiul ar fi doar operațiunea unei societăți pe acțiuni, cine ar mai cuceri gloria?

— Iată o chestiune foarte serioasă, adăugă Jacques, după ce-i comunicase prietenului său aceste reflecții judicioase.

Curând, trenul trecu de Wigan și Preston, celebru din cauza încântătoarei opere comice a lui Adam, care-i poartă numele. Calea ferată traversă câmpurile înverzite ale Lancashire-ului. În Anglia, preriile și fermele au o verdeață și o prospețime deosebite și, privindule, ochiul are o nouă senzație a culorii. Acest comitat, străbătut de numeroase râuri, încălzit de izvoare termale, are bogății de tot felul; comerțul și industria sunt foarte dezvoltate, iar locuitorii, acești „countrymen", trăiesc în voie în încântătoarele lor „cottages" (căsuțe).

Trenul se opri câteva clipe în gara din Lancaster, oraș mai puțin industrializat decât puternicii săi vecini, Liverpool și Manchester, care au avut mult de suferit în timpul războiului celor Două Roze. Aceste așezări istorice, importante în Evul Mediu, au rămas mult în urma centrelor manufacturiere; cei cincisprezece mii de locuitori ai vechii cetăți nu pot rivaliza cu cei două sute de mii ai Liverpool-ului, care, la începutul secolului al XVIII-lea, nu era decât un târg cu șapte mii de suflete!

După Lancaster urmă Penrith, după Penrith, Carlisle și, în sfârșit, frontiera cu Scoția. Jacques cobora în fiecare gară, pentru a se obișnui cu ținutul și a descifra numele diferitelor locuri, dar izbutea rareori; gările sunt dispuse peste mână și pline cu imense panouri cu anunțuri scrise în litere albe pe fond albastru, Jacques se pierdea printre nenumăratele denumiri și, ca maimuța din Pireu, sfârșea prin a lua o indicație oarecare drept numele locului. Așa i s-a întâmplat la Carlisle. Urcând în vagon, îi zise lui Jonathan:

— Suntem la *Ladies'rooms*.

— Zevzecule! replică prietenul său și îi explică teribila greșeală.

Furios, Jacques se instală la geam și își concentrară atenția asupra priveliștilor fugare. Știa că frontiera cu Scoția se apropia și pândea apariția unui munte. Să vezi un munte! Ce spectacol pentru un om

care nu admirase decât colina Montmartre! Câteva clipe mai târziu, şi de data asta fără să se înşele, putu să afle numele gării: Gretna Green, primul oraş scoţian!

Dulce nume, care a făcut multe inimi să palpite! Încântătoare denumire, care încheie atâtea romane pentru a face loc istoriei! Nu numai fierarul, cum s-a crezut totdeauna, ci şi pescarul sau hangiul din acel loc aveau împuternicirea necesară pentru a oficia căsătoria, potrivit legilor scoţiene, şi de la simplul cockney (muncitor) până la Charles Ferdinand de Bourbon, fratele regelui Siciliei, câte cupluri egale în iubire n-au fost unite în faţa acestor magistraţi improvizaţi!

Se mai fac încă asemenea căsătorii clandestine, căci guvernul şi-a dat osteneala să le interzică în 1846. Gretna Green trecu prin faţa trenului, ce alerga cu toată viteza, ca o amintire a vremurilor galante!

Cei doi călători respirau, în sfârşit, aerul vechii Caledonii!

Deodată, Jacques, aplecat pe geam, exclamă, cu vocea sugrumată de emoţie:

— Jonathan, prietene Jonathan! Iată-l, în fine!

— Ce anume, prietene Jacques?

— Primul munte din viaţa mea!

— Adevărat? Vrei să mi-l împrumuţi o clipă? Îţi promit că ţi-l voi înapoia!

— N-ai decât să râzi, dar priveşte! replică Jacques. Vezi forma aceea neclară, ce se înalţă la orizont? Este un munte adevărat, cu vârful ascuns în nori!

Jacques avea dreptate; primele ondulaţii ale lanţului Skiddaw se făceau simţite. Culmea unui munte izolat se pierdea în ceaţă. Calea ferată porni apoi pe la poalele acestor munţi şi aspectul ţinutului se metamorfoză complet. Căpătă brusc, fără tranziţie, un caracter aspru şi sălbatic; valea fu încadrată de un defileu adânc, iar trenul mergea cu toată viteza pe nişte şine ameţitoare, încastrate pe marginea prăpastiei; rapiditatea sa avea ceva fantastic. La fiecare cotitură, trenul părea să cadă în abisurile pe fundul cărora mugea un torent cu ape negre; pietre ascuţite pe un sol dezgolit, o deplină solitudine înlocuiau

verdeața și animația din câmpiile engleze. Se aflau deja în țara clanurilor Fergus și Mac Gregor!

Jacques și Jonathan nu se puteau smulge din contemplare; dar, după un ceas, acea primă apariție a vestitelor Highlands lăsase loc câmpurilor din Lowlands. Noaptea se lăsa cu repeziciune și cei doi turiști se așezară iar pe banchetele lor, lăsându-și spiritele să se impregneze în tăcere cu aceste noi emoții.

Pe la ora unsprezece, trenul se opri la Carstairs, unde drumul se bifurcă, o ramură a sa ducând spre Glasgow, iar cealaltă la Edinburg; la miezul nopții, pe o ploaie torențială, călătorii, dormind din pricina obscurității și a oboselii, se treziră în capitala Scoției.

Capitolul XIX

Sosirea la Edinburg

De la gară, luară o trăsură, şi, potrivit recomandărilor primite, fură conduşi la Lambret's Hotel, pe Prince's Street; artere largi, dar nu prea luminate, aveau pante destul de abrupte. Ajunseră pe Strada Prinţului, cu case ceva mai înalte pe stânga, iar pe dreapta cu grilajul unui parc vast şi al unor clădiri înalte, ce se distingeau vag prin întuneric.

La hotel, călătorii fură primiţi de un francez, domnul Lambret, care conducea stabilimentul. Li se dădură două camere separate, la care ajungeai pe scara cea mai ilogică din lume; aşa este obiceiul cu scările din Anglia. Camerele erau foarte mici şi aminteau de vechile hoteluri din provincie, cum se mai găsesc azi la Amiens ori la Blois.

După ce şi-au lăsat bagajele şi cheia de la uşă în broască, potrivit obiceiului generalizat acolo, Jacques îl urmă pe Jonathan şi coborâră într-un salon destul de frumos, unde serviră cina; mâncară roastbeef rece şi şuncă şi băură două halbe dintr-o excelentă „ale" scoţiană, ce făcea spumă în vasele de argint cu emblema oraşului. Fu o cină care merita toţi banii.

Jaques devoră totul; nu mâncase nimic de la micul dejun din Liverpool. Cina sa dură mai mult decât cea a lui Jonathan, care medita în faţa unei imense hărţi a Scoţiei, agăţată pe un perete al sălii; se întoarseră în camerele lor pe la ora unu noaptea. Înainte de a se culca, Jacques nu rezistă dorinţei de a deschide fereastra dinspre Prince's Street. Ploua cu găleata şi era un întuneric deplin. Nu se zărea decât un spaţiu liber imens, în care străluceau, la mare înălţime, nenumărate puncte luminoase. Jacques nu reuşi să-şi explice fenomenul şi adormi căutându-i cauza.

La apariția primelor raze de soare, sări jos din pat, iar Jonathan tocmai îi bătea în uşă. Jacques se repezi pe balcon: Prince's Street, o arteră lungă şi frumoasă, se întindea sub ochii lui. În dreapta, pe un deal foarte înalt, la poalele căruia se întindeau grădini magnifice, se afla castelul din Edinburg. Înaintea sa, deasupra gării, clădiri imense îşi înălțau cele zece etaje ciuruite de ferestre. Privirea cuprindea întregul oraş vechi, cocoțat pe înaltul deal care se lăsa mai jos în stânga. La orizont se zărea vârful unui munte spre care Jacques arătă cu degetul.

— Iată ținta primei nostre excursii, zise el.

— Nicidecum, replică Jonathan. Mai întâi vom vizita citadela. Vom mânca de prânz undeva şi abia după aceea ne vom putea permite acea ascensiune destul de abruptă.

Jacques acceptă planul prietenului său şi ieşiră amândoi să se bucure de o zi care promitea să fie frumoasă.

Strada Prințului urmează o vâlcea îngustă, care desparte oraşul vechi de cel nou. Nu are bifurații în partea stângă. Trece pe la gară şi pe lângă grilajul unei grădini publice cu magnifice peluze, aflate pe la mijlocul străzii. Un edificiu înalt de o sută cincizeci de picioare îşi etalează nenumăratele eflorescențe ale goticului strălucitor în colțuri, pe cornişe, pe numeroasele turnulețe şi pe săgeata sa ascuțită. Este monumentul lui sir Walter Scott. Statuia marelui scriitor, aşezat într-o atitudine meditativă, se află în mijlocul platformei de la baza monumentului, sub o boltă ogivală. Această statuie din marmură albă se bucură de o anume celebritate, iar figura faimosului romancier apare delicată şi inteligentă.

Monumentul, cu o înălțime nemăsurată în raport cu menirea sa, este ornat cu un mare număr de statui reprezentându-le pe simpaticele personaje ale lui Walter Scott; în cele patru nişe ale platformei pot fi admirați Doamna Lacului, prințul Charles de Waverley, Meg Merrilies şi Ultimul Menestrel.

Strada Prințului continuă să şerpuiască între grilajul de la Prince's Street Garden şi un şir de case mai scunde, destinate aproape exclusiv călătorilor, cum arată şi numele lor: Queens' Hotel, Gibbs'Royal

Hotel, Caledonian Hotel, Campbell's North British Hotel. Între grădini se înalţă Institul Regal, în stil grec, şi Galeria Naţională, în stil etrusc. Aceste edificii, mai mult sau mai puţin reuşite din punct de vedere artistic, sunt, ca, de astfel, toate monumentele din Anglia şi din Scoţia, perfect finisate şi întreţinute cu grijă; nu există nicăieri cornişe neterminate, pietre de legătură, care nu leagă nimic, schele dizgraţioase, care să putrezească înainte de încheierea lucrării.

Ajunşi la capătul lui Prince's Street, la biserica Saint John, cei doi prieteni cotiră la stânga, pe Lothian Road, pe lângă gara căilor ferate caledoniene. Voiau să ocolească stânca în vârful căreia stătea, ca un cuib de vulturi, castelul din Edinburg. Această înălţime, bătrâna afumată, *auld Recky*, cum i se spunea odinioară, constituia întregul oraş Edinburg.

Dealul coboară în linie dreaptă de la castel la palatul Holyrood, prin High Street şi cartierul Canongate, şi este legat prin poduri foarte înalte de celelalte două coline pe care se desfăşoară oraşul nou în nord şi cartierele sale din sud. Acest teren accidentat este ideal pentru amplasarea monumentelor şi pentru a găsi puncte de obsevat priveliştile din jur. Monumentele şi peisajele frumoase sunt din belşug la Edinburg, ceea ce i-a atras denumirea „Atena nordului". Mândru de universitatea sa, de colegiile, de şcolile de filosofie, de poeţii şi de oratorii săi, şi-a însuşit acest nume glorios, în acord atât cu aspectul, cât şi cu spiritul său.

Traversând Grass Market, Jacques îi atrase atenţia prietenului său asupra aspectului abrupt şi sălbatic al vechii stânci de bazalt verde, încoronată de castel. În piaţă se desfăşurau odinioară execuţiile, iar Walter Scott a plasat acolo unul dintre cele mai impresionante episoade ale romanului *Închisoarea din Edinburg*, spânzurarea căpitanului Porteous. Cum se hrănise, înainte de plecare, cu această lectură sfântă, Jacques îi păru mare cunoscător lui Jonathan. Acolo *lucra* lockman-ul, călăul, numit astfel din cauza dreptului său de a lua puţină făină din toţi sacii expuşi în piaţa oraşului. Lângă această piaţă, pe o străduţă îngustă, s-au petrecut sângeroasele drame ale lui Burke Sugrumătorul.

Cei doi prieteni ieşiră prin High Street, pe lângă catredală şi palatul Parlamentului, dar nu le putură da prea mare atenţie acestor monumente. Saint Giles Church li se păru un specimen cam greoi al groticului saxon; Parliament House este un monument oarecare, situat în colţul unei pieţe în mijlocul căreia se înalţă o statuie ecvestră, una urâtă de data asta, a lui Carol II.

Citind *Închisoarea din Edinburg*, Jacques făcuse o adevărată pasiune arheologică pentru această veche temniţă din Tolbooth, unde a suferit atât de mult sărmana Effie Deans. Studiase cu precădere această parte a romanului şi voia să-şi arate cunoştinţele. După calculele sale, ar fi trebuit să ajungă la acest monument sinistru, pe care-l căuta zadarnic în jur. Era disperat şi îşi împărtăşi disperarea lui Jonathan.

— Să întrebăm, zise acesta.

— Pe cine?

— Pe un librar. Să intrăm în acest magazin.

— Să intrăm şi, dacă nu se ştie nimic aici, atunci chiar că nimeni nu ştie nimic. Ne aflăm chiar pe locul unde era pivniţa bătrânei mistress Maclenchar; acolo, ea vorbea cu amabilul anticar ce înjura în timp ce aştepta diligenţa spre Queensferry, poreclită „Musca Păducelului"! Parcă-l văd pe seniorul Monkbarns urcând la trap dealul şi mergând pe Canongate, în căutarea unui exemplar mutilat sau a unei mici ediţii elzevir, cu care se întorcea acasă triumfător!

În timpul acestui discurs înflăcărat, Jonathan, intrat la librar, ieşi fără să fi cumpărat nimic; acest negustor onorabil nu aflase nici măcar de romanul intitulat *Închisoarea din Edinburg*.

— Asta e tare, zise Jacques.

— Aşa e.

— Nu te-ai făcut înţeles.

— Bravo!

Dar Jacques pricepu mai târziu cum stăteau lucrurile; romanul respectiv nu fusese publicat niciodată sub acest nume în Anglia, ci sub cel al vechii temniţe, din centrul Lothian-ului, adică *Heart of Mid-Lothian*.

Mid-Lothian este denumirea comitatului având capitala la Edinburg; închisoarea nu mai exista; a fost distrusă în 1817 şi, în epoca respectivă, graţie bunăvoinţei vechiului său prieten, Robert Johnstone, moşier, pe atunci sindic în corpul de funcţionari ai oraşului, Walter Scott obţinu autorizaţia de a lua pietrele şi geamurile enorme ale porţii, cu care şi-a decorat intrarea în curtea bucătăriilor de pe domeniul său de la Abbotsford.

Capitolul XX

Un oraş cu multe contraste

– Aş fi foarte fericit, zise Jacques mergând pe High Street, dacă am găsi o tavernă cu însemnele şi blazonul lui Wallace, ale celor trei Cocori sau ale neamului Southwarck; asta ar da puțină culoare locală, ce ne-ar prinde bine la prânz.

– Nu mă opun, replică Jonathan, dar înainte de toate să mâncăm, cu sau fără însemne.

Să găseşti unde să iei prânzul în Edinburg, în afara hotelurilor sale, este foarte dificil; nu există restaurante, ca la Paris, iar rarele taverne nu au niciun fel de însemn; oricum, cu răbdare, turiştii înfometați descoperiră un fel de coffee house în față la Tron-Church şi acolo, la un preț modest, se ospătară cu carne rece şi bere scoțiană. Jonathan ar fi vrut să guste şi nişte ouă proaspete; dar nu reuşi să se facă înțeles; nu ştia cum să traducă expresia *în coajă*.

După acea masă serioasă, Jacques reveni la ideea sa de dimineață, iar Jonathan trebui să-l urmeze ca să urce pe muntele văzut de ei pe fereastră; coborâră la castelul Holyrood pe High Street, strada plină de oameni şi descrisă de Walter Scott în romanul său, *Abatele*, trecură, în dreapta şi în stânga, de Bridge Street, care leagă cele trei dealuri ale oraşului prin podurile sale gigantice, iar la capătul ei sudic văzură universitatea construită în locul casei pe care Bothwell o aruncase în aer odată cu cadavrul lui Darnley

De altfel, nu poți face niciun pas prin Edinburg fără să dai de o amintire vie a Mariei Stuart, fără a ajunge la nişte ruine emoționante pomenite de romancierul scoțian. După High Street, merseră pe

lunga stradă cu numele Netherbow, care trece pe lângă casa marelui reformator John Knox, singurul bărbat pe care nu l-au putut învinge zâmbetele reginei Scoţiei; el a murit liniştit în patul său, la 24 noiembrie 1572; după Netherbow urmă Canongate, stradă foarte veche, la care se rezuma odinioară întregul oraş.

Acolo se vede mahalaua mizeră. Duce la castelul regal. Acolo sunt copii dezbrăcaţi, femei şi fete cu picioarele goale, în zdrenţe. Acolo cerşetorii se ciocnesc între ei, se intersectează, se târăsc, strecurându-se pe lângă case cu chipurile lor înfometate. Însă în mijlocul acelei populaţii mizere, în această atmosferă atât de propice bolilor epidemice, pe acele pietre din pavaj grele şi pline de noroi, pe ulițele infecte, întunecoase, umede, cunoscute sub denumirea Closes, ce duc la cocioabe respingătoare, mergând pe scările fără toate treptele până la cele două râpe care se învecinează, întâlneşti teribila poezie a vechii Scoţii.

Acolo, Waverly cobora, venind prima dată în Edinburg; acolo, croitorul îi confecţiona acel vestit costum scoţian din tartan de război, pe care îl admira atât de mult văduva Flockhart. Acolo, firește, muntenii îşi descărcau puştile după victoria pretendentului la tron şi Flora Mac Ivor fusese cât pe ce să fie nimerită un glonț tras din entuziasm.

Canongate nu se poate compara cu nimic; aspectul său *sui generis* este unic în lume; dughenele, prăvăliile, însemnele sale scârțâind la capătul unui lanț din fier, largile sale streaşini, orologiul închisorii, ce îşi arată cadranul dezolat în mijlocul străzii, stâlpii de sprijin rămaşi încă în picioare, de la fostele hanuri; totul îi oferă un caracter pe care doar pensula lui Delacroix ar putea să-l redea în mod fericit. Pe această stradă şi cam pe oriunde, câte puțin, numărul femeilor pare mult mai mare decât al bărbaților; aceasta deoarece servitorii masculini sunt în proporție foarte mică la Edinburg; servitoarele, chambermaids, mişună pe acolo şi aleargă pe străzi, purtând pălăriile vechi ale stăpânelor lor.

Apropiindu-se de Holyrood, strada se lățeşte puțin: trece prin fața unui spital şi a bisericii Canongate, cu cimitirul ei deosebit. Este

un edificiu gotic, lipsit de eleganță. Strada ajunge, până la urmă, într-o piață, unde se ridică palatul foștilor suverani scoțieni.

În mijlocul pieței, multă lume admiră o fermecătoare fântână nou construită; ea oferă ochiului toate minunățiile goticului renascentist. În consecință, puritatea stilului ei este mediocră. Pare însă atât de delicat construită, lucrată cu atâta răbdare, atât de proaspătă prin prezența sa, încât îți place teribil să o vezi; pare să fi răsărit acolo într-o noapte de vară, ca o floare tropicală.

Jacques şi Jonathan se îndreptară spre Holyrood, păzit de soldații ce purtau încă vechiul costum scoțian, cu fustă din stofă verde, pledul în careuri şi sacul din piele de capră cu păr lung, prins la şold. Nu aveau timp, de aceea se limitară să admire cele patru turnuri cu creneluri ale fațadei, ce îi oferă un aspect de Ev Mediu; în rest, în afara capelei ruinate, ce-şi înalță arcadele gotice în spatele palatului, este imposibil de ghicit părțile sale noi sau doar restaurate; în ciuda evenimentelor funebre, a crimelor de rang înalt, ce-au avut loc în interior, în pofida amintirilor cumplite ale iubirii dintre regina Mary I, adică Maria Stuart, şi bietul Rizzio, această veche reşedință nu pare tristă şi lugubră, ba chiar dimpotrivă.

S-ar spune că este un micuț castel dedicat distracțiilor, căruia proprietarul, pentru plăcerea sa, i-a păstrat caracterul feudal. Ar trebui să fii un rege detronat, precum Carol X, ca să nu guşti liniştea profundă de acolo, fără să regreți trecutul, fără să-ți faci griji pentru viitor.

— Holyrood! Holyrood! exclamă Jacques, recitând frumoasele versuri ale lui Victor Hugo. Şi acum, să luăm cu asalt muntele!

— Pare puțin cam prea râpos, zise Jonathan; poate că ni se va indica o potecă mai puțin abruptă.

— Ba nu! Să luăm muntele în piept! Înainte!

Şi porni prin parcul regal, care se întinde în dreapta castelului; un regiment de cavalerie făcea manevre acolo; armele strălucitoare şi uniformele roşii produceau un efect minunat în peisajul acela; câțiva arbori umbreau malurile unui mic lac sau mai curând ale unui iaz simplu, de la poalele dealurilor.

Jacques îşi aminti fără voie scenele din *Waverly*, ce se petreceau chiar în locul acela. Acolo se reunea armata lui Charles Eduard cu tartanele sale, cu smocurile de pene colorate fluturând în vânt, cu stindardele desfăşurate. Acolo se auzeau strigătele de aderare ale neamurilor Clauronald, Macfarlane, Tullibardine şi Gordon. În mijloc se înălţa steagul cavalerului, cu deviza sa: *Tandem triumphans*, pe care avea să o justifice în curând, în bătălia de la Prestonpans.

Din dreapta, detunături violente se auzeau la intervale regulate şi se repetau în cavităţile munţilor. O companie de puşcaşi, în costume întunecate, exersa tirul cu carabine de precizie. Treptat, ridicându-se pe culmile învecinate, călătorii puteau vedea aceste detalii; Jacques îşi jurase să nu se uite înapoi înainte de a ajunge pe vârful atât de mult dorit.

A trebuit să traverseze mai întâi Victoria Drive, magnific drum circular pentru trăsurile pe care Walter Scott se lăuda că le obţinuse graţie câtorva rânduri din romanul său, *Închisoarea din Edinburg*; există un tablou fermecător cu potecile ce şerpuiesc la baza stâncilor de la Salisbury; acestea formează partea inferioară a lui Arthur's Seat, tronul lui Arthur; este numele muntelui pe care Jacques urca în momentul respectiv.

Se înalţă la aproape o mie de picioare, ceea ce lui nu-i convenea să creadă; i se părea de cel mult trei sute de picioare înălţime; ceva mai familiarizat cu acest spectacol nou, avea să mai suporte decepţii de acelaşi fel. În sfârşit, precedându-l de la distanţă pe bietul Jonathan, ajunse pe vârful lui Arthur's Seat, fără puls şi fără să mai respire; închise ochii o clipă, apoi se întoarse către oraş şi privi.

Niciodată nu văzuse un spectacol mai splendid. Arthur's Seat îşi înălţa capul izolat în mijlocul dealurilor din jur; la poalele sale se desfăşura panorama Edinburg-ului, cu cartierele elegante şi străzile aliniate ale noului oraş, cu îngrămădirea confuză de case şi reţeaua ciudată de străzi din *auld Recky*; două obiective dominau această întindere, castelul, de pe stânca sa de bazalt, şi Calton Hill, ce purta pe culmea sa rotunjită ruinele unui monument grecesc.

Minunate drumuri, mărginite de arbori, se îndreptau către capitală, ca nişte raze; în nord, un braţ de mare, Firth of Forth, taie adânc coasta unde se află portul Leith; deasupra sa se desfăşoară litoralul armonios al comitatului Fife, iar în est imensitatea mării care, de pe acele înălţimi, pare mereu albastră; o cale dreaptă, precum drumul spre Pireu, uneşte, potrivit remarcii lui Charles Nodier, această Nouă Atenă cu Marea Nordului.

Piscul îndepărtat al lui Ben Lomond se desenează în vest şi în dreapta lor se înşiră plajele de la Newhaven şi Portobello, cu staţiunile lor pentru băi. Pana nu reuşeşte să redea aspectul impunător al acestui tablou. Jacques tăcea, pradă acelei emoţii tăcute, pe care o produc spectacolele grandioase ale naturii. Jonathan îl ajunsese din urmă şi îi împărtăşi admiraţia mută; rămaseră astfel mult timp, în vreme ce vântul mării îi cuprinsese cu mirosul său pătrunzător.

— Să coborâm, zise, până la urmă, Jacques. Să coborâm repede, căci altfel nu vei mai vrea să părăseşti niciodată acest spectacol fermecat. Vino, Jonathan!

Urcaseră pe Tronul lui Arthur pe coasta sa cea mai abruptă; o cărare mai lină se desfăşura pe panta sa opusă; fete, îmbujorate şi zâmbitoare, o urcau râzând şi strigând:

— Vai, picioarele mele! Bietele mele picioare! *My poor legs!*

Jonathan, mândrindu-se că le înţelegea, le adresă cel mai amabil zâmbet; coborând de pe munte, plănuise să facă o baie în mare la Portobello şi, urmat de Jacques, se îndreptă către litoral, traversând câmpia. Pentru a ajunge acolo, merseră o jumătate de ceas.

Portobello este compus din câteva case, aşezate lângă o plajă destul de frumoasă. De unde vine acest nume italienesc în mijlocul durelor denumiri galice? Jonathan nu putu explica aşa ceva decât prin prezenţa la curtea Mariei a cântăreţului Rizzio şi a tovarăşilor săi; acolo, pe acele nisipuri aurii, se regăsea viaţa la băi aşa cum o popularizaseră gravurile englezeşti: numeroase familii petreceau pe plaja respectivă cele mai călduroase ceasuri ale zilei; copiii se jucau, bonele şi institutoarele îi supravegheau, mamele şi încântătoarele domnişoare dispăreau în mare. Bărbaţii se îmbăiau la vreo zece metri de femei.

— Iată deja ipocrizia englezească, zise Jacques. În Franța, nu există aceste separări.

— Regretabile! Foarte regretabile, replică Jonathan; dar trebuie să ne conformăm obiceiurilor țării.

Şi fiecare intră în cabina sa rulantă.

— Jonathan! strigă Jacques, după câteva clipe, cere-i un slip de baie şefului stațiunii.

— La naiba, e dificil! Nu cunosc cuvântul.

— Fă-l să înțeleagă din gesturi!

Jonathan îl chemă pe omul care răspundea de băi; se chinui mult, dar nu obținu nimic. Îi spuse lui Jacques rezultatul strădaniilor sale.

— Am încurcat-o, zise acesta. Cum, nu i-ai putut spune?

— Imposibil. Parcă este un breton de jos!

— Totuşi, nu putem să...

Nu-şi termină fraza; prin uşa întredeschisă a cabinei sale tocmai zărise un înotător magnific, un englez pur sânge, care ieşea din apă cu eleganță şi fără grabă, absolut gol...

— Iată, Jonathan...

Jonathan fu uimit; alți înotători veneau din apă în clipa aceea, la fel de goi ca primul, fără să le pese de domnişoarele şi de doamnele de pe țărm!

Cei doi prieteni nu mai ezitară; alergară spre primul val şi se aruncară în apă, fără să se mai uite în jur.

— Iată care este pudoarea engleză, zise Jacques, scuturându-şi părul ud.

— Fireşte. Contrarul ar fi şocant!

Temperatura apei li se păru destul de mică. Ei făcuseră baie, cu câteva zile înainte, în bazinul de la Arcachon; de aceea, după ezitările normale privind întoarcerea la cabina lor în acea ținută primitivă, ieşiră din valuri mergând cu spatele, cu riscul de a provoca hohotele de râs ale domnişoarelor prin postura şi retragerea lor precipitată.

Capitolul XXI

Anglia: o mare lady, ieşită la plimbare

După acea baie delicioasă, se duseră la tavernă sau mai curând la *bolta* învecinată, unde le făcu mare plăcere să bea un pahar cu bere excelentă. Omnibuzul care face curse între Portobello şi Edinburg tocmai trecea în clipa aceea; urcară şi reuşiră să găsească două locuri prin mulţimea din interior: copii, bătrâni, femei, câini. Oricine era admis în maşina aceea oscilantă; călătorul putea folosi orice colţişor al omnibuzului. Conducătorul vehiculului, un bărbat serios, îşi mai păstrase locul doar printr-o echilibristică miraculoasă.

Ajunseră până la urmă la gară, după ce înconjuraseră Calton Hill şi trecuseră, pe Regent Road, de noua închisoare a oraşului; este un talmeş-balmeş de mici clădiri saxone, ce se suprapun pe o colină mică, având ziduri cu creneluri, gherete de piatră, ferestre cu bare enorme şi nenumărate metereze; părea un oraş din Evul Mediu, în miniatură, întreţinut foarte bine şi frecat cu ceară de parchet.

Omnibuzul se opri în faţa teatrului, monument de care nu mai merită să vorbim, aflat chiar în faţa clădirii arhivelor, ornată cu un dom lipsit de eleganţă.

De acolo, cei doi prieteni se întoarseră la hotelul Lambert pentru a cerceta un plan al Edinburg-ului; aveau un scop precis. Fratele lui Jonathan se însurase cu nepoata unui onorabil scoţian care locuia la Edinburg, cu întreaga sa familie. Jonathan, a cărui sosire le fusese anunată, avea, fireşte, să fie primit cu multă eleganţă. Pătrunzând în această familie reputată, el ar fi aflat mai multe despre obiceiurile ţării. Îi propuse deci lui Jacques să-l însoţească, iar acesta acceptă de îndată.

Mr. B... locuia la mică distanţă în afara oraşului, pe Inverleith Row. Pentru a ajunge acolo, trebuia să traversezi noile cartiere ale Edinburg-ului, mergând pe noile străzi ale căror denumiri, *place, terrace, road, row, street* contribuie mult la dezorientarea călătorului.

Jacques îl bătea la cap pe Jonathan cu întrebări despre domnul B... Aflat în continuare sub influenţa lui Walter Scott, se întreba dacă trebuia să i se adreseze cu Înălţimea Voastră sau Senioria Voastră şi se aştepta să vadă un squire (scutier) din vechime, în costum naţional.

O luară pe strada Saint Andrew şi ajunseră în piaţa în mijlocul căreia se înalţă monumentul lui Melville. Este o coloană canelată, cu o statuie în vârf, amintind de Coloana lui Traian de la Roma. Trebuie remarcat că aproape toate edificiile din Edinburg sunt cópii, sau miniaturi, în general neizbutite, ale unui monument celebru din antichitate.

Pe una dintre laturile pieţei se află Banca Regală, care nu trebuie confundată nici cu Banca Scoţiei, nici cu acea a Companiei Engleze, al cărei sediu, cu coloane corintice, se înalţă la câţiva paşi mai departe, nici cu Banca de Comerţ, construcţie hibridă cu decoraţiuni în stilul grec şi cel roman, nici, în sfârşit, cu celelalte nenumărate bănci din oraşele engleze.

Strada Saint George merge de la piaţa Saint Andrew până la Saint George Church, fiind paralelă cu Prince's Street. Este magnifică, mărginită de clădiri ale companiilor de asigurări, biblioteci, muzee şi biserici care au cu toate pretenţia de a fi monumente! Chiar atunci, din clopotniţa ascuţită a bisericii Saint Andrew se auzi dangătul vesel al clopotelor. Jonathan îşi notă în carneţel seria de sunete care răsunau în cuvinte descendente: do, fa, si, mi, la, re, sol, do. Această succesiune avea o sonoritate deosebită, ce impresiona urechea muzicianului.

Trecătorii însă nu-i dădeau prea mare importanţă. Mergeau grăbiţi, dar gravi. Populaţia de aici contrasta profund cu cea de pe Canongate. Femeile, îmbrăcate cu haine de prost gust, în culori nearmonizate, făceau, cu un aplomb rigid, paşi mari, britanici. Cordonul rochiilor era foarte jos, alungind bustul în dauna taliei plate, fără

profil. Inevitabil, purtau pălării, cu boruri foarte largi. Văzând una dintre aceste femei dizgrațioase, Jacques îi zise lui Jonathan :

— Nu ți-a venit niciodată o idee ciudată privind harta Scoției şi a Angliei? Te întreb pentru că ea seamănă foarte bine cu o mare lady, ieşită la plimbare: trena rochiei cu volane şifonate ajunge până la Oceanul Atlantic; talia sa prelungă coboară până la centura comitatelor care o strâng între Marea Irlandei şi Marea Nordului; se cambrează spre spate şi îşi înalță capul cu trăsături aspre, iar Firth of Forth îi desenează o gură nemăsurată; în sfârşit, poartă o pălărie rotundă, de sub care țâşnesc buclele sale englezeşti sub forma unor insule plutitoare ciufulite! Iat-o şi, cu puțină bunăvoință, îmi vei da dreptate.

Discutând astfel, cei doi parizieni ajunseră lângă o detestabilă statuie a lui George IV, iar pe Hanover Street porniră pe artera ce duce de-a lungul grădinii reginei, un fel de piață prelungă; toate aceste străzi sunt magnifice, intersectându-se în unghiuri drepte, fiind largi şi curate, dar aproape pustii; casele, nu prea înalte, se compun, în general, din subsolul pentru bucătărie, un cat intermediar, primul şi al doilea etaj; nu au decât trei ferestre la față şi nu sunt ocupate decât de o singură familie.La fiecare dintre ele ajungi trecând o mică punte adăpostită de un portic grecesc. Poarta are o singură balama.

Jacques se amuza citind profesia locatarului; îl distrau denumiri ca *surgeon, physician, sollicitor*. Însemnele, pe care nu le înțelegea, aveau privilegiul de a-l înveseli; unul singur, adesea repetat, i se părea amenințător şi teribil şi rămânea mereu stupefiat citind acest cuvânt de temut: *upbolsterer!*

— Înseamnă doar tapițer, îi explică Jonathan.

— Şi cu ce drept, te rog, un tapițer îşi poate pune o asemenea denumire?

Capitolul XXII

Farmecele lui miss Amelia

Îndreptându-se către Leith, ajunseră cu ceva efort pe frumosul bulevard Inverleith Row; după o jumătate de milă, se găsiră în faţa casei domnului B... Un gard metalic delimita o curte mică şi care o preceda. Vila era încântătoare, părea curată şi cochetă, cu ferestre largi, avide de lumină şi de aer.

Jonathan sună: o servitoare veni să le deschidă; în cea mai bună engleză a sa, Jonathan întrebă de domnul B... Urmat de Jacques, urcă pe o scară ce lucea, acoperită de un covoraş îngust, şi ajunseră în salonul situat la primul etaj.

Două femei, ocupate cu brodatul, se găseau în salon; erau doamna B... şi miss Amelia, fiica sa, o fată foarte plăcută, a cărei vivacitate, grabă şi graţie contrastau cu rigiditatea britanică. Parizienii se prezentară singuri; erau aşteptaţi. Graţie domnişoarei Amelia, făcură cunoştinţă; domnul B... nu vorbea franceza, dar fiica sa, care locuise o vreme la Nantes şi la Paris, se exprima perfect în această limbă, în ciuda accentului ei scoţian. Jacques, încântat să poată conversa în acest mod, se arătă foarte interesat de miss Amelia.

Doamnele îi serviră cu un platou pe care se găseau două pahare şi două sticle: una de Porto, cealaltă de Sherry, nume englezesc dat vinului de Xeres; cele două vinuri alcătuiesc, evident, fondul de bază al pivniţelor din Anglia, căci sunt oferite peste tot şi în mari cantităţi. Jacques şi Jonathan acceptară această reconfortantă licoare cu câţiva biscuiţi, apoi solicitară favoarea de a fi prezentaţi domnului B...

— Tatăl meu lipseşte pentru moment, răspunse miss Amelia, dar dacă vreţi să ne faceţi plăcerea să acceptaţi să serviţi cina cu noi, vă veţi întâlni cu el.

Jacques se scuză pentru el şi însoţitorul său; nu voia să abuzeze de ospitalitate, deşi se afla în Scoţia.

— Asta nu înseamnă că abuzaţi, îi răspunse amabila domnişoară. Cina nu este una ceremonioasă. Domnul Savournon este muzician; eu sunt înnebunită după muzică şi am putea petrece seara cântând la orgă şi la pian.

— Ei bine, domnişoară, mâine dimineaţă, dacă le convine doamnei şi domnului B...

— Vai, nu se poate! exclamă miss Amelia. Mâine veţi cina, fireşte, cu noi, dar dimineaţa nu putem cânta; nu obişnuim; atât pentru catolici, cât şi pentru protestanţi, această regulă nu are excepţii.

Jacques şi Jonathan acceptară până la urmă dubla invitaţie, făcută cu o insistenţă atât de amabilă.

— Acum, continuă miss Amelia, îmi voi pune şalul şi pălăria şi, până la cină, vă voi arăta curiozităţile din împrejurimi.

Urmată de mama sa, miss Amalia ieşi din salon.

— Iată Scoţia plină de farmec, ziseră cei doi prieteni, de comun acord.

Salonul era o încăpere mare, cu aer proaspăt, luminoasă, satisfăcând toate exigenţele confortului englez. Ferestrele vaste, ca în toată Anglia, se deschideau de sus în jos cu ajutorul unui resort şi al unei contragreutăţi; amintesc de vechile ferestre cu ghilotină, dar sunt foarte uşoare; iar geamurile, încadrate într-o subţire armătură de fier, lăsau să pătrundă lumina zilei, cu razele sale.

Această dispunere, ce suprimă balamalele, permite să se stabilească în interior jaluzele cu lamele. Căminul din marmură neagră era înalt, lat şi aproape fără proeminenţe, cu o vatră proprie, în care ardeau cărbunii; o pendulă simplă, de model redus, se odihnea între două candelabre de bronz.

Acestea din urmă, fixate pe măsuţa căminului, primeau printr-o conductă ascunsă gazul necesar pentru alimentarea tripului lor cioc. Gazul este distribuit astfel în toate colţurile salonului şi în lustra de pe plafon. Este comod şi simplu, în acelaşi timp. Fotoliile, cu forme şi stofe diverse, le ofereau oamenilor obosiţi curburile cele mai

– Tatăl meu lipseşte pentru moment, răspunse miss Amelia...

propice. Nu se regăsea acolo nimic la modă din Franța sau din obiceiurile franceze, în afara luxului şi a confortului sporit; un pian cu coadă, marca Broadwood, şi o orgă melodioasă completau acel ansamblu, oferindu-i un ton şi o armonie deosebite.

Aşa cum se întâmplă adesea în Scoția, această familie ospitalieră împărtăşea convingerile catolicismului şi ale protestantismului. Domnul B... era un protestant rigid, dar soția sa şi fiica lui practicau religia catolică; cu toleranța, sociabilitatea, poezia ei, cea din urmă tempera, prin farmecul său, severitatea puritanismului.

Calviniştii scoțieni, prin glasul lui John Knox, ajunseseră până departe cu duritatea acestei practici religioase şi se separaseră chiar şi de biserica anglicană; în timp ce aceasta din urmă admitea dogmele lui Calvin, dar păstrase episcopii şi o anumită ierarhie sacerdotală, presbiterienii scoțieni proclamaseră egalitatea absolută a preoților cultului, ce nu aveau altă misiune decât interpretarea *Bibliei* prin propria lor rațiune. Jacques îşi promise să urmărească atent amănuntele celor două religii fuzionate în familia B...

Miss Amelia reveni singură după câteva minute. Cu libertatea tinerelor englezoaice, ea îi călăuzi pe cei doi oaspeți în noua lor excursie.

— Domnilor, le zicea ea, vă voi conduce prin grădina botanică de pe Inverleith Row. Astăzi este sâmbătă, serele sunt încă deschise şi veți vedea acolo plante curioase.

Jacques îi oferi brațul domnişoarei Amelia, care îl acceptă cu grație, şi astfel ajunseră în curând la Botanical Gardens. Cu o micuță poartă fără ornamente exterioare, grădina pare o proprietate particulară întreținută cu grijă; gazonul de acolo este minunat, ca în toată Anglia, iar cei care se plimbă merg pe acesta la fel de liberi ca pe aleile cu pietriş. Miss Amelia se îndreptă către sere. Acestea sunt alcătuite dintr-o vastă rotondă de sticlă, sub care se adăpostesc plante exotice specifice tuturor climelor. Vârful acestei rotonde este încoronat cu o galerie de fier, de unde privelişte este sublimă şi se vede tot oraşul Edinburg.

Această plimbare încântătoare dură cam un ceas, în care Jacques puse neîncetat întrebări despre Scoţia, iar miss Amelia, despre Franţa; în sfârşit, când ajunseră iar pe Inverleith Row, miss Amelia îi conduse pe noii săi prieteni într-un loc distractiv, la cimitirul din Edinburg, aflat pe cealaltă parte a străzii.

Acolo era şi o grădină plăcută, cu peluze verzi şi merişor de-a lungul aleilor; mormintele se odihneau la umbră şi decedaţii îşi dormeau astfel, invidiaţi, somnul etern. Imaginea morţii nu capătă acolo aspectul funebru din mausoleele din Franţa; mormintele par nişte încântătoare căsuţe unde viaţa se scurge liniştită şi ispititoare. Acest sentiment neobişnuit îl copleşi pe Jacques. El înţelese de ce, în mod simplu şi firesc, miss Amelia îi adusese în acel parc încântător.

Capitolul XXIII

O reuniune de familie

La întoarcere, vizitatorii îi găsiră în salon pe domnul B... şi pe reverendul S... Domnul B... îi întâmpină cu gravitate şi afecţiune, vorbindu-le în limba lor maternă, pe care o folosea cu o lentoare măsurată; părea cel mai bun om din lume, cu manierele sale liniştite şi distinse. Jacques se uită zadarnic după pledul şi kiltul scoţiene; domnul B... era îmbrăcat în haine negre.

Reverendul, domnul S..., preot catolic, părea un oaspete obişnuit de-al casei; avea un chip blând şi bun, cu ochi profunzi şi pasionaţi, cu ţinută discretă şi modestă, ca un model desăvârşit al ecleziasticului din Anglia. Ce diferenţă între aceşti preoţi presbiterieni, pe jumătate negustori, ce se pretează speculaţiilor comerciale pentru salvarea sufletelor, reprezentaţi mai ales de misionarii englezi, tipurile cele mai revoltătoare din colonii!

Domnul reverend S... călătorise mult în Europa; trecuse prin Roma, Viena, Paris şi avea cunoştinţe temeinice. Vorbea admirabil franceza, fără vreun accent; conducea, în comitatul Fife, o parohie mai puţin importantă.

Cina fiind servită, coborâră în sufrageria de la primul etaj. Jacques fu surprins de aspectul ei sever şi impunător. Se crezu într-una din acele vaste încăperi medievale, în care, în prezenţa solemnă a tatălui, familia lua masa. Domnea o tăcere aproape religioasă. Culorile întunecate ale draperiilor şi ale mobilelor întăreau această impresie.

Jonathan fu aşezat între doamna B... şi reverendul S..., Jacques în dreapta doamnei B... şi în stânga lui miss Amelia. Înainte de a se aşeza, rămaseră cu toţii în picioare câteva clipe, pentru a spune în gând rugăciunea de binecuvântare a bucatelor.

Se servi o supă de carne, cu bulion. Miss Amelia le spuse oaspeţilor că era vorba despre recunoscutul „hotchpotch" naţional. Supa fu mâncată cu toată consideraţia.

— Am ţinut, domnilor, spuse domnul B..., să nu schimbăm nimic din obiceiurile noastre scoţiene.

— Vă suntem foarte recunoscători, zise Jonathan. Prietenul meu şi-a imaginat deseori că asistă la mesele eroilor lui Walter Scott şi se crede acum comeseanul lui Fergus MacIvor Vich Ian Vohr!

— Domnul Jacques regretă un singur lucru, replică miss Amelia, că nu purtăm costume din Highlands!

— Aceşti domni vor obţine ceea ce doresc dacă vor merge mai departe spre nord, zise domnul reverend S... La ţară, în jurul lacurilor, prin văi, munţi, locuitorii au păstrat câteva urme ale trecutului, printre care costumul şi mândria scoţiană.

— Aveţi, firește, intenţia să urcaţi spre regiunile mai înalte? întrebă domnul B...

— Pe cuvântul meu, răspunse Jacques. Am dori să vă cerem sfatul în această privinţă. Nu vreau să părăsesc Scoţia înainte de a o cunoaşte ceva mai bine.

— Şi cum vi se pare ţara noastră? întrebă miss Amelia. Vă rog să-mi răspundeţi sincer, ca la noi.

— Este o ţară minunată, răspunse Jacques, şi extraordinar de ciudată pentru vizitatori. Se poate spune că, în general, nimic nu se face, nu se spune, nu se gândeşte, nu se înţelege, nu se vede ca în Franţa. Iată de ce avem motive de uimire sau subiecte de meditaţie după fiecare cuvânt, fiecare gest şi fiecare privire. Am judecat doar superficial şi tot ne-am minunat. În ceea ce mă priveşte, n-am găsit niciodată realitatea mai prejos decât ce visasem despre vechiul ţinut caledonian.

— Împărtăşesc în totalitate opinia prietenului meu, zise Jonathan, şi sunt sigur că vom fi şi mai impresionaţi dacă vom putea face câteva excursii în munţi.

— Aveţi dreptate, replică domnul reverend S..., şi nimic nu va fi mai uşor. Faceţi-mi cinstea de a mă vizita la castelul fratelui meu, la O..., în Fife, de unde veţi putea porni într-o excursie cu adevărat

interesantă. Veți constata existența celor trei iubiri pe care nimic nu le-ar putea smulge din inima unui scoțian; iubirea de țară, care se manifestă printr-un patriotism înflăcărat; iubirea pentru clanul său, de care este legat printr-o încăpățânare fără margini; şi, în sfârşit, iubirea pentru familia sa, cu care îşi onorează părinții, dar şi verii până la a noua generație. Există aici o rămăşiță de Ev Mediu şi de feudalism, pe care n-am curajul s-o combat. Veniți, domnilor?

— Acceptați, acceptați! replică miss Amelia. Veți vedea cel mai frumos castel din Scoția, situat într-un parc fermecător, şi veți fi primiți cu toată ospitalitatea..

— Vă credem, miss Amelia, replică Jonathan.

— Regret, continuă domnul S..., că fratele meu şi cumnata mea nu vor fi acolo pentru a vă face onorurile castelului, dar mă voi strădui, pe cât voi putea, să-l înlocuiesc.

— Vă mulțumim din suflet, spuse Jacques; însă excursia aceasta nu va dura mult, căci timpul nostru este limitat!

— Aveți mai mult timp decât vă trebuie, fiți siguri de asta! Vă ajunge să navigați în amonte pe Firth of Forth, cu un vapor şi veți ajunge la O... peste un ceas.

— De acolo, continuă domnul B..., nimic nu este mai uşor decât să traversați Scoția pe Stirling până la Glasgow şi veți reveni la Edinburg prin lacul Lomond, lacul Katrine şi munți.

— Deci aşa rămâne, spuse miss Amelia; toți turiştii fac excursia aceasta; este magnifică şi în două zile vedeți lucruri admirabile. Vă voi face eu traseele şi orarele, astfel că nu veți pierde niciun ceas degeaba, nicio privelişte.

— De acord! strigară cei doi parizieni. Când plecăm?

— Luni dimineața, zise domnul B...; nu uitați că mâine, duminică, mă pun la dispoziția dumneavoastră ca să vizităm Edinburg-ul. Apoi veți cina cu noi. De altfel, şi noi vom pleca luni. Probabil că nu ne vom putea revedea decât la întoarcerea dumneavoastră de la lacuri.

Jacques şi Jonathan îi mulțumiră gazdei lor cu căldură, bazându-se cu totul pe ce stabilea aceasta, pentru a fi pe deplin mulțumiți.

Capitolul XXIV

Despre gastronomia scoţiană

Cina se desfăşură în mijlocul unor discuţii interesante, în care Jonathan îşi folosea engleza cea mai curată. Mari bucăţi de carne friptă, gigantice roastbeef se iviră de sub clopotul lor de argint. Legumele, doar fierte în apă, fără condimente, se amestecau în farfuriile mesenilor cu bucăţile de vită şi cu şunca. La Jonathan ajunsese o minunată ceapă de Portugalia, cât pumnul, cu care se chinui puţin până ce o dovedi. Cu efort şi strâmbături, reuşi să-şi spele onoarea în acea luptă.

Un fel de potârnichi, cu carne fragedă şi cu gust de cocoş sălbatic, alcătuiau felul al doilea. Fiecare sorbea din când în când vin de Xeres sau de Porto. Dar atunci când domnul B... înţelese că parizienii nu se prea acomodau cu acest regim, aduse câteva halbe de bere foarte bună, cunoscută sub denumirea *table beer*.

La desert apăru indispensabila tartă, apoi toţi mesenii participară la prepararea unei băuturi bizare, potrivită pentru a încheia cina. Parizienii îl imitară pe amfitrion cât mai bine: într-un pahar mare puseră câteva linguri dintr-un jeleu de tamarin, peste care vărsară apă clocotită şi rom. Acest amestec fu agitat cu o lingură specială şi lungă, apoi transferat într-un păhărel destinat acestei ceremonii. Servea la sorbirea respectivei băuturi, astfel că trebui umplut şi golit de mai multe ori, ceea ce-l îngrijoră pe Jacques pentru capul lui, cam slab pentru asemenea încercări. Când cina se termină, toţi le mulţumiră gazdelor şi se întoarseră în salon.

Imediat, domnul reverend S... îşi luă rămas-bun; trebuia să se întoarcă la O... chiar în aceiaşi seară. Le aminti călătorilor promisiunea

făcută, o rugă pe miss Amelia să le indice drumul de urmat şi mijloacele de transport, şi conveni cu ei să-i aştepte luni, pe la orele unsprezece, pe digul de la Cramby Point.

Deşi masa fusese foarte îmbelşugată, după cel mult două ceasuri trebuiau să se reunească iar pentru a servi ceaiul de seară. Miss Amelia le propuse o nouă plimbare, pentru ca timpul să treacă mai uşor. Jacques şi prietenul său acceptară, ca şi cum ziua lor nu fusese destul de plină; plăcerea compensa oboseala.

Domnul şi doamna B..., miss Amelia şi invitaţii lor ieşiră deci şi porniră pe Inverleith Row. Merseră până la Newhaven, cam la o milă de portul Leith. Câteva case pe ţărmul mării, cu un aspect destul de trist, alcătuiesc un sat de pescari. Mareea atinsese nivelul cel mai scăzut şi permitea să se vadă o plajă negricioasă, plină de pietre. O jetelă susţinută pe lanţuri de fier, ca o punte suspendată, înainta destul de mult în mare şi câteva bărci, trase pe uscat, se înclinau pe-o parte ici şi colo. În stânga, cam la o milă distanţă, se vedea un dig frumos de piatră, Granton Pier, de pe care se urca la bordul vapoarelor ce ajung până la Firth of Forth.

— Iată domnilor, zise domnul B..., de unde vă veţi îmbarca pentru O... Acolo se află şi pacheboturile care fac cursa regulată între Londra şi Edinburg.

— Perfect, răspunse Jacques. Luni dimineaţă, înainte de îmbarcarea pentru Forth, o să ne interesăm de plecările pacheboturilor spre Londra. Poate că ne întoarcem pe mare.

— O să decidem asta, interveni Jonathan. Ar fi mai bine dacă am putea evita această traversare. Va trebui să ne hotărâm.

La opt şi jumătate, masa era din nou pusă la domnul B.... Se aşezară cu toţii, aşteptând ceaiul. Aceasta este o ceremonie importantă în Anglia, unde se consumă cantităţi uriaşe din această plantă, iar importul ei depăşeşte douăsprezece milioane de kilograme. Infuzia ceaiului este supravegheată cu cea mai mare atenţie. Miss Amelia se achită de această îndatorire cu multă graţie. Atunci când decoctul ajunse la temperatura dorită, ea umplu ceştile mesenilor, adăugă puţin lapte şi încoronă totul cu un nor de smântână lichidă.

...masa era din nou pusă la domnul B....

Jacques şi Jonathan nu băuseră niciodată o licoare mai bună, servită cu atâta meticulozitate şi amabilitate. Prăjituri de o formă ciudată, numite „muffins", destinate acestui scop, însoţeau ceaiul fără pereche şi, firește, nici ţarul Rusiei nu consumă ceva mai bun.

Se lăsase noaptea. Mesenii se întoarseră în salon şi Jonathan răsplătiţi cu melodii fermecătoare prietenia acestei excelente familii. Cântă, interpretă diverse compoziţii la pian, iar Jacques însuşi îl acompanie la orgă cu câţiva başi destul de bine potriviţi. Miss Amelia părea să iubească mult muzica şi se lăsă furată de farmecul atât de intens şi de sentimentul perfect cu care artiştii adevăraţi îşi interpretează propriile opere. Îi cântă lui Jonathan câteva lucrări populare culese în ţinuturile montane, iar el le reproduse la pian, armonizându-le simplu şi cu multă culoare.

— În rest, îi zise el domnişoarei Amelia, aceste melodii puţin monotone sunt pline de farmec; se bazează însă pe o serie de intervale ce sunt aproape mereu aceleaşi, astfel că nu este greu să le interpretezi la pian, atingând doar clapele negre. Întâmplarea a făcut ca dispunerea lor la acest instrument să ofere acest rezultat bizar.

Punându-şi în practică preceptul, improviză fermecătoare melodii folosind respectivul procedeu. Miss Amelia fu încântată. După aceste compoziţii minunate, pianul răsuna sub cele patru mâini pariziene şi bacanalele lui Orfeu impresionau, stârnind ecourile timide ale vilei. După care pianul tăcu. Avea să se odihnească întreaga duminică, pe care o sanctifica prin tăcerea sa religioasă. Cei doi prieteni se despărţiră de amabilele lor gazde şi îşi dădură întâlnire cu domnul B... pentru a doua zi la ora unu, lângă statuia lui Pitt, de pe George Street.

Capitolul XXV

Jacques şi Jonathan vizitează Edinburg-ul

Trebuie mărturisit totuşi că Jacques şi Jonathan erau la capătul puterilor, iar minţile lor făceau faţă cu greu miilor de impresii dobândite în acea zi importantă. Se întoarseră la hotelul Lambret, abia târându-se, pe străzile largi şi nu prea luminate. După asemenea oboseală, din fericire, somnul nu se lăsă mult aşteptat.

A doua zi dimineaţă ei săriră din pat, se îmbrăcară în grabă şi îşi reîncepură mersul printre curiozităţile oraşului; se duseră mai întâi spre Calton Hlll, ale cărui monumente bizare le atrăseseră privirea de pe culmea Tronului lui Arthur.

În acea duminică petrecută în Scoţia, străzile erau mai triste şi mai pustii ca niciodată, iar magazinele, fără excepţie, închise, în stil puritan; rareori vreun trecător, lipsit de pioşenie, călca pe acel pavaj solitar; orice idee, orice acţiune păreau acoperite de plictiseala solemnă a puritanismului, vânt sec şi uscat, al cărui suflu împietreşte inima şi spiritul. Acest fapt îţi oferă o impresie tristă atunci când petreci duminica în Edinburg.

Calton Hill este o colină nu prea înaltă, pe care edilii oraşului au amplasat diverse monumente; potrivit obiceiului, fiecare imită un edificiu antic. Astfel, monumentul lui Dugah Stuart, ridicat pe primele trepte ale scării, reproduce Farul lui Demostene; ceva mai sus, Observatorul este construit după modelul Templului Vânturilor din Atena. Pe culmea colinei, la destul de mare înălţime, se ridică monumentul lui Nelson, ce dispune de un far pentru navele care brăzdează

Forth-ul: este un turn de o formă jalnică, supărând privirea cu profilul său dizgrațios.

În apropiere se află cele douăsprezece coloane corintiene ale porticului unui templu neterminat; este Monumentul Național al Scoției. Într-un moment de patriotism, după bătălia de la Waterloo, a cărei amintire trebuia s-o perpetueze, s-a votat în aclamații; dar fondurile au fost curând epuizate şi din acest proiect a rămas doar o ruină modernă; trebuia să fie o copie exactă a Partenonului, capodopera arhitecturii antice. De altfel, acest portic incomplet are un aspect fericit, pe colină. Trebuie spus că, dacă toate aceste monumente, executate prost, cu detalii oribile, sunt lipsite de grație şi de stil, fiecare în parte au însă valoare de ansamblu şi *se potrivesc bine* în peisaj. Este mai bine să aibă pretenția de a aminti ceva decât pe aceea de a nu semăna cu nimic, cum este cazul atâtor monumente din Franța.

Priveliştea de pe terasa lui Calton Hill este foarte frumoasă. Societatea elegantă a oraşului vine acolo să se plimbe ca să scape de plictiseală, atunci când o sărbătoare sau o duminică n-o obligă să o suporte la domiciliu. Jacques şi Jonathan erau deci singuri şi contemplau în tăcere Marea Nordului şi coastele din jur.

— Unde servim prânzul? întrebă Jacques.

— Ca de obicei, în mica noastră tavernă de pe High Street.

— Bine. Atunci, să coborâm!

Trecură prin fața Şcolii Superioare, un impunător templu greco-egiptean, închinat, probabil, lui Tezeu, ce pare adus de la Atena. Mergând pe lângă închisoare şi pe Podul de Nord, care domină piața de fructe şi legume şi Gara Centrală, ajunseră la taverna dorită. Dar de unde prânz? uşa era închisă; degeaba bătură în ea. Căutară altă coffee-house; zadarnic; întrebară unde se putea lua masa; în van. Duminica nu se mănâncă nici la Edinburg, nici în restul Scoției; bucătarii şi negustorii sunt la predică ori la slujba religioasă. Parizienii n-aveau cum să ştie acest lucru, aşa că se întoarseră leşinați de foame la hotelul Lambret.

— Asta-i prea de tot! strigă Jacques. De parcă duminica n-ar avea decât suflete!

În sfârşit, la hotel putură să mănânce după voie, poate chiar prea mult, căci cele două halbe din acea „ale" scoţiană, băute fără teamă, erau cât pe ce să-l îmbolnăvească pe Jacques. Trebui să doarmă un ceas şi se trezi cu o migrenă puternică. În această stare, Jonathan îl duse la întâlnirea cu domnul B..., lângă statuia lui William Pitt.

Scopul principal al acestei noi excursii era vizitarea castelului din Edinburg, traversând grădinile de pe Prince's Street. Odinioară, această râpă, atât de miraculos transformată, nu era decât un lac de apărare a fortăreţei. A fost parţial umplută cu pământul extras pentru amplasarea oraşului nou. Gazonul este verde şi proaspăt acolo şi fiecare se plimbă după plac. Mr. B... şi cei doi oaspeţi ai săi se odihniră câteva clipe pe una dintre băncile acestui încântător loc de promenadă, apoi se întoarseră în zona de sus a oraşului, pe podul Waverley.

Acesta domină cealaltă parte a râpei, ocupată de Gara Centrală, unde ajung principalele căi ferate ale oraşului, ca „Edimburgh and Glasgow" şi „North-British". Podul duce la Banca Scoţiei, edificiu situat într-o poziţie magnifică, şi se termină la Lawn Market, în prelungirea lui High Street şi Canongate, după care se ajunge la castel. Acolo, clopotniţa de la Victoria Hall îşi înalţă vârful gotic spre cer şi, câţiva paşi mai departe, domnul B... le atrase atenţia vizitatorilor asupra casei poetului Allan Ramsay, care, fiind mai întâi ucenic de frizer, a fost supranumit Teocritul Scoţiei. În secolul al XVIII-lea, el era Jasmin-ul din acele locuri. Casele din această parte a Castle Hill le aparţineau odinioară nobililor din Edinburg, servindu-le ca domiciliu şi chiar fortăreaţă. Pe esplanada vastă din faţa castelului se află o statuie de bronz a ducelui de York, în costum de cavaler al Ordinului Jartierei.

Castelul din Edinburg se află la o sută cincisprezece metri peste nivelul mării; lui Jacques îi veni greu să creadă acest lucru, căci aprecia greşit diferitele înălţimi, dar trebui să se încline în faţa argumentelor amabilului lor Cicero. Plimbându-i prin curţile interioare, aceasta le făcu istoricul vechii fortăreţe care, pe vremea regilor poeţi, se numea „tabăra fetelor", *Castrum puellarum*; face parte, alături de cele din Dumbarton, din Stirling şi de la Blackness, dintre cele patru

castele care, după unirea Angliei cu Scoția, au continuat să fie fortificate.

Terasa bastioanelor este un loc de promenadă pentru locuitorii din orașul vechi. Priveliștea de acolo este nemaipomenită, cuprinzând marea și munții înconjurători. În bastionul regelui, domnul B... le arată un tun enorm din secolul al XV-lea, compus din bare de fier ajustate de cercuri groase. S-ar fi zis că era un vast butoi din metal. A făcut explozie în timpul unei sărbători publice și prezintă încă o tăietură în flancul său deșirat.

Vizitatorii erau prea obosiți ca să pătrundă în sălile interioare; fură privați deci de a vedea bijuteriile și coroana Scoției; într-una dintre sălile de arme, Mr.B... le arată fereastra faimoasei camere unde Maria Stuart l-a născut pe Iacob VI, devenit, mai târziu, Iacob I al Angliei. Imaginea bietei regine este încă vie între acele ziduri și te cuprinde emoția gândindu-te la cea care a fost cea mai frumoasă și mai iubită suverană din secolul ei.

— De altfel, zise Jacques, era pe jumătate franceză și fiecare francez trebuie să-i onoreze amintirea fermecătoarei nepoate a ducilor de Guise.

Capitolul XXVI

O nouă lecţie de pronunţie

— Şi acum, domnilor, zise Mr. B..., nu ne mai rămâne decât să ajungem pe Inverleith Row, unde ne aşteaptă cina.

— De acord, replică Jacques, dar vă cer permisiunea de a lua o trăsură, căci sunt doborât de oboseală.

— Nimic mai uşor. O vom lua din staţia de pe Strada Prinţului; din fericire, trebuie doar să coborâm până acolo.

După câteva minute traversaseră grădinile şi o trăsură se îndrepta către casa domnului B.... Cina fu servită cu aceeaşi eleganţă ca în ajun; se distinse printr-un „haggis", un fel de budincă din carne şi făină de orz specifică Scoţiei, ce fu foarte apreciată. După diversele ceremonii de la desert, miss Amelia se apucă să facă programul excursiei la lacuri; chiar ea efectuase acest turneu dedicat artiştilor şi memoria îi oferea cea mai reuşită combinaţie între orele de plecare şi mijloacele de transport.

Cei doi turişti trebuiau să meargă direct la O..., navigând pe Forth, iar de-acolo să ajungă la Glasgow cu trenul şi să se întoarcă pe lacurile Lomond şi Katrine. Două zile ajungeau pentru această plimbare minunată. Miss Amelia scrise pe hârtie ruta, cu mâna sa, cu litere fine, alungite, poate singurul lucru elegant, pe care au putut să-l inventeze englezoaicele. Jacques îi ceru acest preţios document şi, pentru a se lăuda cu cunoştinţele sale, îi spuse, contorsionându-şi maxilarul:

— *Miss, give me, if you please, one document for reading!* (dar pronunţând *raiding*)

Miss Amelia, mirată, îi răspunse:

— Ceea ce-mi cereţi nu e posibil, fiindcă veţi călători pe mare.

— Dar bine, miss, ce legătură...

— Nu puteți să vă duceți acolo călare.

Deşi făcuse eforturi ca să se stăpânească, Jonathan râdea în hohote.

— Miss, iată încă o farsă pe care pronunția sa magnifică i-o joacă lui Jacques!

— Deci ce i-am cerut eu domnişoarei?

— I-ai cerut documentul pentru călărie. *For raiding!*

Miss Amelia împărtăşea veselia lui Jonathan. Bietul Jacques pronunțase *raiding* în loc de *riding* şi îşi jură că nu va mai permite acestei limbi cumplite să-i necinstească buzele.

Pe la orele zece, călătorii îşi luară rămas-bun de la această familie amabilă. Aveau să o revadă dimineața, în drum spre Granton Pier, pentru a-i încredința bagajele pe care nu le luau în excursie şi pentru a servi împreună ceaiul.

A doua zi, vremea, până atunci foarte frumoasă, păru să se strice. Vântul sufla dinspre vest, îngrămădind nori groşi la orizont.

— La naiba, strigă Jonathan, o să plouă!

— Ei bine, vom vedea lacurile şi munții dintr-o nouă perspectivă, prietene Jonathan. Să nu ne plângem şi să pornim...

Chemară o trăsură; Jonathan achită nota la hotelul Lambret, unde camerele, ca în toată Anglia, costă exorbitanta sumă de cinci şilingi pe noapte. La opt şi jumătate, luau ceaiul cu familia B... pentru ultima oară.

La ora nouă, trăsura se oprea la debarcaderul de la Granton Pier. Începuse ploaia. Se pornise un vânt violent şi Jacques fu cât pe ce să-şi piardă pălăria. Dacă n-ar fi sărit un tânăr gentleman în zdrențe şi cu picioarele goale să o oprească pe marginea prăpastiei, ar fi fost pierdută pentru totdeauna. Jacques îl răsplăti cu o monedă de one penny, pe care băiatul o primi cu răceală şi demnitate.

Prima grijă a lui Jacques fu de a ajunge la pacheboturile care fac curse între Edinburg şi Londra, pentru a rezerva locurile de întoarcere. Sunt vapoare minunate, amenajate cu toată grija şi confortul pe care englezii le folosesc, mai ales pentru transporturile marine. Ajutat de

Jonathan, Jacques reuşi să afle că traversarea se făcea în cel puţin patruzeci de ore, la preţul de douăzeci de şilingi, într-o cabină de clasa întâi. Plecarea era prevăzută pentru miercurea următoare, în timpul mareei de la ora două.

— Preţul este convenabil, dar drumul este puţin prea lung şi vremea foarte nesigură.

Jonathan vorbea astfel privind valurile puternice, care se spărgeau în larg.

— Ne vom hotărî în cursul călătoriei, răspunse Jacques. Aud clopotul navei pentru Forth. Să ne îmbarcăm!

Vaporul *Prinţul Galezilor* era ancorat lângă dig; coşul său scotea torente de fum, iar cazanele îi lucrau cu un zgomot surd. La bord exista destulă activitate. Clopotul îi chema pe pasagerii întârziaţi, care alergau spre vas. Acest „steamboat" este mereu plin de pasageri ce se aşază într-un colţişor şi nu se mai mişcă până la sosire. Puteai vedea acolo o mulţime de negustori, de country-men, de proprietari, de preoţi protestanţi; aceştia aveau redingote negre, lungi, pantaloni scurţi, şi se distingeau prin severitatea manierelor şi răceala chipurilor lor; unul dintre ei, un tânăr de treizeci de ani, cu trăsături fermecătoare, sprijinindu-se în bastonul său, într-o poziţie elegantă, reproducea unul dintre tipurile ciudate asemeni *Vicarului din Wakefield.*

În ciuda ploii ce cădea cu o anumită violenţă, niciun călător nu se adăpostea în salon; scoţienii şi englezii sunt obişnuiţi, în general, cu vremea proastă şi n-o bagă în seamă; de altfel, ştiu să călătorească şi nu se încurcă având bagaje inutile; se adăpostesc sub pătura lor de drum şi îşi refac moralul cu gin sau cu whisky din sticla lor, de care nu se despart niciodată; încălziţi astfel, ei înfruntă vântul şi ploaia; numesc asta *îmbrăcămintea din lăuntru.*

Se auzi şi ultimul dăngănit de clopot. Jacques şi Jonathan ajunseră pe punte pe o pasarelă destul de ţeapănă, care-i dădu ameţeli celui din urmă. Lanţul fu tras pe uscat şi *Prinţul Galezilor* ieşi în curând din bazinul ce-l ferea de valurile din Marea Nordului.

Capitolul XXVII

Scoţia este o ţară ploioasă

Firth of Forth, de care se vorbeşte mereu la Edinburg, este un golf cuprins între malurile lui Fife, în nord, şi comitatele Linlithgow, Edinburg şi Haddington, la sud; este alimentat de Forth, fluviu puțin important, ce coboară din Ben Lomond şi se varsă în mare la Kincardine, lângă Alloa... Vaporul face, în trei ore, traversarea de la Granton Pier la extremitatea acestei strâmtori desemnate prin denumirea Firth.

Malurile sale sunt neobişnuit de accidentate; ele obligă vasele să parcurgă mii de sinuozităţi ca să acosteze în diversele staţii care, în majoritatea lor, sunt dotate cu ambarcadere. Oraşele, satele, casele se etalează pe marginea sa, pe un câmp destul de fertil şi plin de copaci.

Cei doi călători reuşeau cu greu să distingă acest încântător peisaj prin ploaie; se adăposteau, de bine, de rău, sub galeria înclinată a rufului sau sub pasarela lată de la tamburi. Nu puteau nici să se consoleze fumând, partea dinainte a vasului fiind singura rezervată acestui gen de distracţii.

De la o vreme, din partea occidentală a golfului se auzeau detunături surde. Jacques încerca în zadar să le afle cauza. Ele deveniră mai distincte atunci când *Prinţul Galezilor* lăsă în urmă satul Aberdour şi insula Colm. Dar în curând, după ce ocoliră insulița fortificată Garvie, de lângă marele târg regal Queensferry, chiar acolo unde Forth-ul este mai îngust, pasagerii steamboat-ului se treziră în prezența unei nave de linie a marinei engleze. Era o corabie cu două punți, care făcea exerciții de tragere cu tunurile bateriei inferioare.

— Dar va trage în noi! exclamă Jonathan.

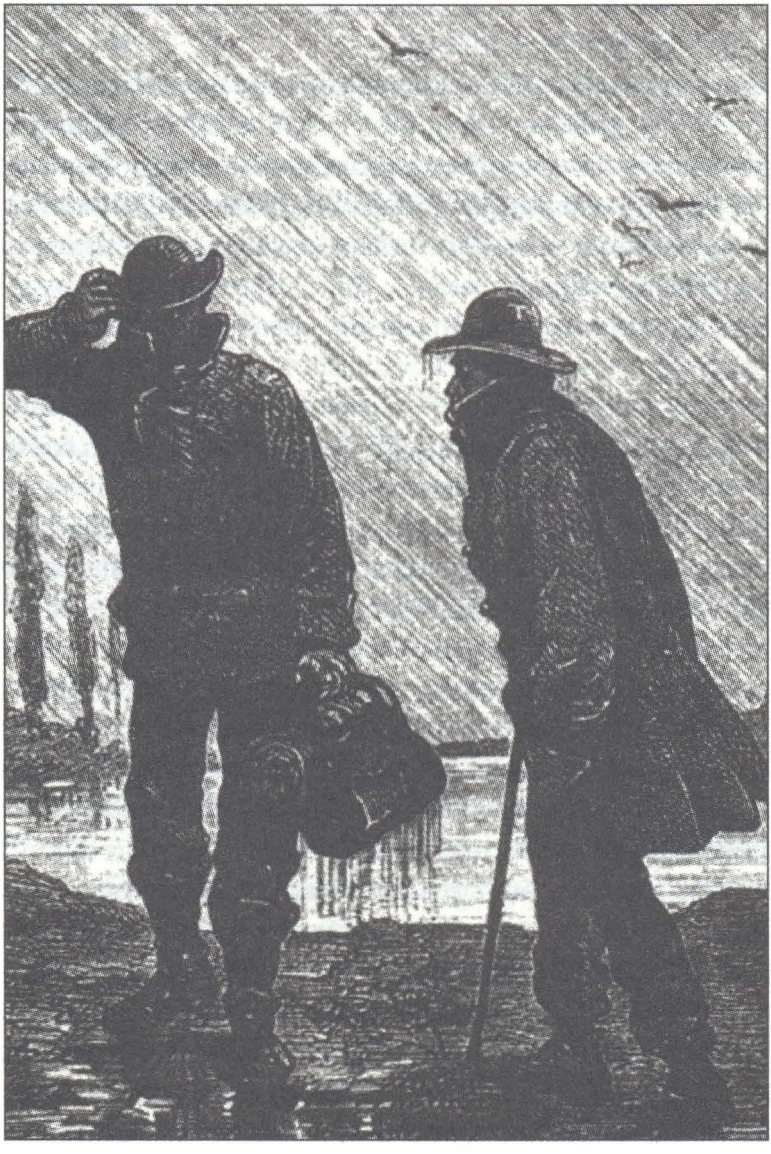

Cei doi călători reuşeau cu greu să distingă
acest încântător peisaj prin ploaie...

— Ai doar impresia asta, pentru că nu-i apreciezi corect poziția, replică Jacques. Mai bine uită-te!

Tragerea prin ricoşeu producea un efect ciudat: sărind pe valurile izbite pieziş, ghiuleaua reapărea la o distanță considerabilă, semnalându-şi traseul prin jerbe de spumă. De altfel, Jonathan nu se temea fără motiv, căci după câteva zile *Prințul Galezilor* avea să primească o ghiulea în plin. Din fericire, nimeni nu fu atins, căci ar fi fost un accident pur englezesc.

Prințul Galezilor depăşi, în curând, pe dreapta, castelul Rosyth, fostă reşedință a unei ramuri a Stuarzilor, din care descindea mama lui Cromwell: o ciudată potrivire, care dă de gândit!

— Chiar sub o ploaie torențială! zise Jacques, care, în aceste locuri istorice, era obsedat mereu de istorie.

Castelul Blackness, fortificat conform articolelor din Tratatul de Unire, micul port Charleston, în care lordul Elgin îmbarca varul din imensele sale cariere, fură lăsate în urmă pe partea stângă, iar clopotul navei le semnală stația de la Cramby Point.

Vremea era foarte proastă: biciuită de un vânt violent, ploaia cădea în rafale şi, culmea, *Prințul Galezilor* nu se putea apropia de ambarcader. În toiul acestei adevărate furtuni, cei doi parizieni trebuiră să coboare într-o bărcuță chiar în mijlocul Forth-ului, care, în locul acela, are vreo două, trei mile.

Mai întâi, Jacques căută din ochi digul de la Cramby Point şi zări silueta vagă a unui călător solitar, adăpostit sub o imensă umbrelă.

Prințul Galezilor îşi continua drumul, după ce abandonase bărcuța în voia sorții. Barcagiul fu nevoit să ridice o mică pânză pentru a ajunge la Cramby Point şi, după multe eforturi infructuoase, atinse digul. Trebuiră să urce până la platformă pe o scară perpendiculară, ce pornea chiar din mare, şi ale cărei trepte erau acoperite de ierburi şi de alge aduse de maree. În sfârşit, după ce fuseseră cât pe ce să-şi rupă gâtul de vreo douăzeci de ori, călătorii, uzi până la piele, se apropiară de domnul reverend S..., care le întinse mâna şiroind de apă.

— Bine ați venit, domnilor, zise el în franceza lui curată, şi scuzați această vreme rea!

— Nişte călători ca noi, răspunse Jacques, nu acordă atenţie unor astfel de fleacuri.

— Ploaia se înteţeşte, adăugă domnul S... Să intrăm în hanul de la capătul digului.

Jaques şi Jonathan îl urmară pe reverend. Enoriaşii acestuia îi primiră cu bucurie în casa lor izolată. Un foc intens începu în curând să duduie în cămin şi cei trei călători dispărură printre aburii deşi, care le ieşeau din hainele. După câteva minute, rafalele de ploaie părură să se mai potolească şi domnul S... porni vitejeşte pe drumul spre O...

Urmară malul Forth-ului cam o milă. Plaja era destul de stâncoasă, sălbatică, netedă şi sinuoasă; dar cărarea coti în curând spre interiorul uscatului, pe sub copacii înalţi, şiroind de apă; în aceste condiţii, conversaţia deveni imposibilă; reverendul mergea în frunte, urmat de Jacques şi de Jonathan. Drumul şerpuia pe acest teren accidentat, în subsolul căruia se află cele mai bogate zăcăminte de huilă din Scoţia. El ar fi fost accesibil mai curând căluţilor locali, care seamănă cu poneii din nord. Ici şi colo se întindeau păşuni vaste, în jurul unei ferme izolate, unde multe vite păşteau liniştite în ploaie. Jacques remarcă vaci total lipsite de coarne şi oi mici, cu lână mătăsoasă, care păreau nişte jucării pentru copii. Păstorul acestor imense turme, adăpostit, fără îndoială, sub vreo stâncă, nu se zărea, dar colley-ul, câinele specific acestui ţinut, renumit pentru energia şi vigilenţa lui, dădea târcoale păşunii şi aduna animalele rătăcite.

Reverendul le atrase atenţia asupra uimitoarei fertilităţi a solului pe care-l traversau, îndepărtându-se treptat de Forth; în comitatele din sud, pline altădată de brazi şi de castani, cultivarea orzului, grâului, secarei se face cu înţelepciune şi rodnic; în general însă, umiditatea climei îi dă solului scoţian o inferioritate marcantă faţă de cel din Anglia.

De altfel, aspectul acestor câmpuri nu aminteşte de cele din Franţa; în dispunerea acestora, în poziţionarea grupurilor de copaci, în delimitările dese ale terenurilor, în această atmosferă specială existau anumite diferenţe pe care mai degrabă le simţeai decât le analizai. Jacques

regăsea acolo sentimentul intim al unei noi naturi, pe care călătorul o caută departe de țara sa natală.

După un ceas şi jumătate de mers, reverendul le semnală apropierea de O...; parizienii se găseau deja în parcul ce înconjoară castelul, crezându-se însă în plin câmp. După ce înconjurară o perdea lată de stejari, o frumoasă alee cu pietriş se ivi sub picioarele lor şi, pe ploaia şi vântul ce se înteţeau, ajunseră la o poartă laterală a construcţiei, a cărei formă exterioară nici măcar n-o observaseră.

Capitolul XXVIII

Pe urmele lui Walter Scott

Un valet sau mai curând un fel de intendent în costum negru îi primi într-o anticameră magnifică, ornată cu sipete şi jilţuri de toată frumuseţea.

— Luaţi hainele domnilor, zise Mr. S... şi pregătiţi pentru ei veşmintele de schimb; dar, înainte de orice, să trecem o clipă în sufragerie şi să gustăm ceva, ca să ne încălzim.

Spunând aceasta, îi precedă pe oaspeţii săi într-o sală vastă, luminată prin ferestre imense; acolo se găseau reunite toate descoperirile luxului modern: trei păhărele fură umplute cu un excelent rachiu pe care reverendul îl dădu pe gât dintr-o mişcare, fără să clipească. Din politeţe, Jonathan crezu că trebuia să-l imite şi fu cât pe ce să se sufoce din cauza tăriei acestei băuturi alcoolice.

— Acum domnilor, spuse Mr. S..., veţi fi conduşi în camerele dumneavoastră, unde veţi găsi hainele pe care vi le-am pus la dispoziţie.

Jacques şi Jonathan urcară la primul etaj pe o scară cu adevărat regală şi fură introduşi în camerele elegante, întreţinute. Un parfum aparte, aranjamentul delicat al mobilelor şi al obiectelor, arătau că era vorba de apartamentul unei lady bogate. Toalete vaste, dispuse în spaţiul circular al unui mic turn, ofereau toate frivolităţile necesare cochetăriei feminine.

Cei doi prieteni trebuiră doar să întindă mâna pentru a lua şosete, papuci, pantaloni. Pricepură că însuşi reverendul le pusese la dispoziţie propria sa garderobă. Nu-şi putură stăpâni râsul când îşi îmbrăcară pantalonii mari, negri, până la genunchi, care stăteau pe ei doar ţinuţi de centură.

Astfel gătiți, dar simțindu-se în largul lor, coborâră la parterul clădirii.

Un salon minunat, mărginit pe o latură de un cabinet de lucru, iar pe cealaltă de o seră plină cu flori rare, alcătuia, împreună cu aceste două încăperi, o imensă galerie. Este greu de imaginat intensitatea luminii obținută de englezi prin marile ferestre ale căror pervazuri se prelungesc în afara fațadei, pentru a permite privirii să se întindă în toate părțile; acest sistem se regăseşte, de altfel, în toate casele din Anglia, unde ceața neîncetată obligă să se extragă din exterior maximum de lumină posibil. În această galerie, te puteai crede în aer liber; ploaia se oprise şi câteva raze de soare străpungeau norii aflați ceva mai sus.

Focul ardea trosnind în căminul cu vatra largă şi ospitalieră. În dreptul unei ferestre se afla un pian pătrățos, cu capacul ridicat. Scaune de diferite forme ornau ungherele salonului, iar în seră mahonul, polisandrul şi lemnul de trandafir făceau loc porțelanului ornamental, tablourilor de preț, magnificelor pânze ale şcolii italiene, aduse de la Roma chiar de reverend, câtorva capodopere ale şcolii flamande, ce atârnau pe pereți; Jacques şi Jonathan erau uluiți întâlnind atâta lux în mijlocul unui ținut pe jumătate sălbatic.

Judecând după interior, castelul prezenta o arhitectură gotică, atât de iubită de saxoni; era, de altfel, absolut modern şi avea toată strălucirea tinereții sale. Această formă, deosebit de capricioasă, îi permite arhitectului să-şi dea frâu liber fanteziei, iar când el este englez, fireşte că va sacrifica totul în favoarea confortului. Într-adevăr, el pune o uşă acolo unde este mai comod, o fereastră în locul în care ea va oferi cele mai frumoase privelişti; dispune saloanele şi camerele în modul cel mai avantajos; ridică plafonul unei săli, îl coboară pe cel al unui cabinet de lucru; un colț retras încântător va fi situat lângă o galerie înaltă şi vastă, iar din acest ansamblu va rezulta o fațadă neregulată, fermecătoare prin chiar neregularitățile ei, sfidând liniile arhitecturale în favoarea unui imprevizibil care nu este lipsit de o

anumită eleganţă. Aceste mici castele gotice sunt numeroase în Scoţia şi admirabil de adaptate practicilor şi climatului ţării.

Masa fu demnă de acest lux princiar. Domnul reverend S... făcu onorurile casei cu o graţie curtenitoare; după obicei, şi pentru a-şi cinsti oaspeţii, îi îndemnă să servească ei înşişi felurile de pe masă. Jacques se descurcă destul de greu cu un pui înecat într-un sos deosebit, dar, în schimb, Jonathan reuşi să taie perfect o parte dintr-un jeleu de portocale, care tremura în cupa de porţelan smălţuit. Sherry, Porto, vinul roze închis, dintr-o recoltă remarcabilă, curseseră din belşug, împreună cu apa de Seltz servită din sticluţe în formă de biberon, puse în faţa farfuriei fiecăruia. Baza ospăţului o constitui, firesc, un munte de carne de vită, însoţită de inseparabilele ei coline de legume fierte.

În timpul acestui ospăţ homeric, care-i amintea lui Jacques de cina lui Waverley la Fergus, domnul S... îşi iniţie oaspeţii în obiceiurile ţinutului pe care-l parcurseseră şi în ale celui pe care aveau să-l viziteze.

— Domnilor, vă veţi afla acolo în plin Walter Scott. Veţi vedea cât de fidel a redat el aceste locuri pline de istorie şi veţi judeca singuri cât de adevărat este sentimentul degajat din operele sale. Geniul romancierului era uriaş, iar ţara, demnă de el.

— Dar pe acei faimoşi highlanderi îi vom mai întâlni? întrebă Jonathan. Mai există urme ale acestor clanuri celebre?

— Fără îndoială, răspunse reverendul. Dacă respectivele clanuri nu mai există în viaţa politică, ele există încă din punct de vedere istoric. Anumite familii conduc încă, prin tradiţie. Îi aveţi pe cei ai lui Mac Gregor, Mac Douglas, Sutherland, Mac Donald, Campbell, a căror suveranitate feudală este şi acum în vigoare. Vasalii lor, egali cu stăpânul în faţa legii, se consideră supuşi şi tributari, iar fiecare clan se distinge prin culorile tartanului său.

— Din păcate, replică Jacques, nu vom putea afla prea multe. Ne va lipsi timpul necesar şi va trebui să ne limităm să observăm de la distanţă această istorie încă vie prin zona lacurilor şi a munţilor din comitatelor Sterling şi Argyle.

— Cu o călăuză ca Walter Scott, domnule Jacques, nu trebuie să vă îndoiți, veți face un studiu serios şi veți înțelege mai multe despre aceste frumuseți ale Evului Mediu. Ați văzut deja vechea Canongate din romanele sale, descrisă foarte autentic; prin munți, pe malul lacurilor, va fi la fel.

Jacques îl întrebă pe domnul reverend S... despre tendințele religioase din Scoția; află că, precum în Anglia, catolicismul făcea progrese, în ciuda restricțiilor legilor ce-l împiedicau să se dezvolte; preoții catolici, cu ardoarea lor continuă, politețea lor insinuantă, eleganța lor rigidă, aveau să câştige în fața temerității şi a răcelii celor protestanți. Aceste remarci sunt mai adevărate în Scoția decât în Anglia.

Pe la sfârşitul mesei, intendentul veni să-l anunțe pe reverend că îl chema un bolnav; în ciuda vremii şi a distanței, domnul S... plecă imediat, luându-şi rămas-bun de la invitații săi, pe care nu mai avea să-i vadă, îi încredință gărzii ca să-i călăuzească prin parc, apoi, după ce-şi mai strânseră mâinile o dată, dispăru.

— Abnegație şi devotament, iată deviza lor, zise Jacques, ridicându-se de la masă.

Capitolul XXIX

În tren, spre Glasgow

Gardianul din Ockley, cu pantalonii săi scurți de catifea raiată, ghetele din piele şi toca scoțiană, era tare mândru; cu un pled pe umăr şi cu *dirk* la centură, ar fi fost complet echipat. Trebuia să fie descendentul acelor fideli temnicieri devotați odinioară, trup şi suflet, seniorului lor; se puse la dispoziția celor doi prieteni. Jonathan dovedea o anumită dificultate în a-i înțelege limbajul pe jumătate galic, pe jumătate saxon. Totuşi, reuşi să afle că fiul acestui viteaz participase la războiul din Crimeea şi se bătuse alături de francezi; părea foarte mândru de asta.

Mai întâi, termină cu prezentarea castelului, neuitând niciun detaliu. Trebuiră să vadă totul, inclusiv biblioteca severă şi tăcută şi un cabinet de ştiințe ale naturii, unde se găsea un tigru împăiat. Jonathan, care intră acolo primul, nu se aştepta să se trezească nas în nas cu acest animal, aşa că urlă de groază. Scoțianul profită de acest incident ca să râdă cum poate că nimeni nu mai râsese în țara sa.

Pe una dintre aceste platforme era instalat un telescop puternic, cu o învelitoare de protecție din piele; pivota pe un ax şi putea fi îndreptat spre orice punct de la orizont. De la acea înălțime, privirea cuprindea un spațiu imens, trecând de la locuri aride şi sălbatice la câmpuri cultivate. În spatele castelului, la vreo două mile, coşurile unei mine de huilă fumegau liniştite. Această exploatare îi aparține domnului S... şi, cu o producție considerabilă de huilă, îi furnizează gazul pentru iluminarea castelului şi a parcului, căci aleile sunt împodobite cu felinare elegante. În Anglia, ca şi în Scoția, nu există sătuc ori fermă serioasă, care să nu obțină lumină prin distilarea

huilei: în acest sol atât de propice, ajunge să faci o gaură, să spunem aşa, pentru ca lumina şi căldura să ţâşnească inepuizabile.

Faţada exterioară a castelului, înaintea căreia se află o vastă peluză verde, încânta privirea cu neregularitatea ei bizară, mulţimea acoperişurilor cu diferite forme, părţile superioare triunghiulare şi turnuleţele ei gotice. Era întreţinută cu mare grijă. Semăna cu o casă de jucărie nouă, abia scoasă din cutie; capriciul care o pusese aici, într-o bună zi, părea s-o poată transporta fără efort în altă parte, după bunul plac al proprietarului.

— Prietene Jonathan, zise Jacques, nu ai vrea să locuieşti într-o astfel de bijuterie, în acest ţinut atât de frumos? Cât de plăcută ar fi munca! Cât de dulce viaţa! Cât de aproape fericirea!

— Îmi pari prea îndrăzneţ, prietene Jacques, pentru un parizian convins, care detestă viaţa la ţară!

— Detest împrejurimile Parisului, pentru că, la urma urmei, suntem tot în oraş, doar cu ceva mai puţini copaci, căci zona este despădurită în favoarea bulevardelor! Dar aici? Priveşte natura, pădurile dese din preajmă! Inspiră vântul care suflă prin văile adânci, încărcat de miresmele sălbatice ale ierburilor, ascultă-i metoda tânguitoare în cimpoaiele din Strathdearie, după exprimarea lui Walter Scott, şi spune-mi dacă seamănă cu peisajul ras şi tuns din departamentul Senei; acolo, cei care le miros sunt prea civilizaţi, iar atmosfera plină de oftică n-are putere de a da naştere acestui vânt aspru din munţi! Dacă norocul îmi va surâde vreodată, voi cumpăra undeva, pe aici, o căsuţă nouă de ţară şi voi veni să trăiesc ca un adevărat highlander!

— Speranţe zadarnice! replică Jonathan. Caută în altă parte, prietene Jacques, străinii nu au dreptul să posede nicio palmă din solul bătrânei Anglii!

— Ce trist!

După ce ocolise castelul şi parcursese lungile alei presărate cu nisip, ale parcului, gardianul se îndreptă spre sere, aflate lângă grajduri, numite, în engleză, *lodges*. Judicios dispuse şi frumos expuse, serele conţineau cele mai grozave fructe din lume, ajunse la maturitate:

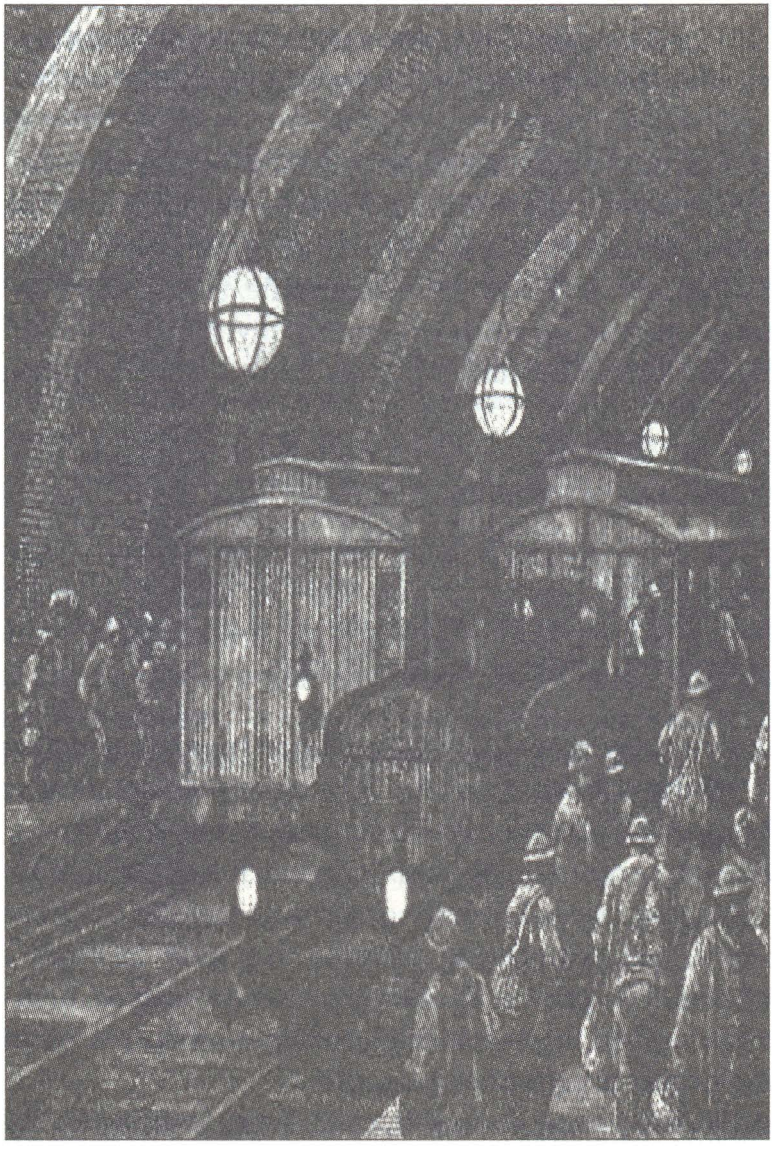

După un timp, soseau la Stirling, unde trebuiau să schimbe trenul.

vița-de-vie se apleca sub greutatea unor ciorchini fenomenali. Era un adevărat laborator natural, în care creşteau toate combinațiile posibile de trufandale, spre marea plăcere a localnicilor.

Ieşind din acest palat de cristal, paznicul le propuse vizitatorilor să meargă la minele aflate în exploatare. Se făcuse însă târziu, aşa că se întoarseră la castel. Jacques şi Jonathan îşi scoaseră hainele domnului S..., amestecând râsul cu mulțumirile, şi îşi puseră iar îmbrăcămintea lor, perfect uscată. Intendentul îi invită din nou în sufragerie şi le oferi sub formă de whisky *doch and dorroch*, adică, în scoțiană, „ultimul pahar".

Parizienii acceptară, pentru a nu încălca legile cele mai simple ale politeții, apoi se îndreptară apoi spre gara din Ockley, de unde trenul sosit de la Dunfermline trebuia să-i transporte, prin Stirling, la Glasgow. Recompensară serviciile amiabilului ghid cu o generozitate mai degrabă franceză decât britanică şi se despărțiră, în sfârşit, de acest domeniu fermecător chiar în gară.

După un timp, soseau la Stirling, unde trebuiau să schimbe trenul. Nu văzură absolut nimic din Stirling; traversară gara pe un fel de pod acoperit, sub care fornăiau locomotivele, şi ajunseră, în cealaltă parte, pe peronul de plecare. Jonathan luă bilete la clasa a doua pentru Glasgow, plătind trei şilingi şi trei pence. Din cauza nepăsării şi a lipsei de bunăvoință a angajaților, avu mult de furcă până să găsească trenul cu pricina. În sfârşit, urmat de Jacques, urcă într-un compartiment deja înțesat de englezoaice, care nu părură prea bucuroase de această vecinătate masculină.

Când Jonathan zise, în treacăt, că se ducea la Glasgow, bătrânele mistresses se grăbiră să-l facă să înțeleagă că s-a înşelat în privința trenului. Într-adevăr, călătorii acestui tren se întorceau la Ockley. Cei doi prieteni coborâră deci în mare grabă, în clipa în care se auzea şuierul locomotivei pentru Glasgow, şi se repeziră într-un compartiment, cu o impetuozitate tipic franțuzească.

Plecând din Stirling, calea ferată se îndepărtează de Forth, care desparte, acolo, ţinuturile joase de cele înalte; din acest motiv, se numeşte frâul muntenilor. În al său *Rob Roy*, Walter Scott îl consideră mai mult englezesc decât scoţian; spre marele său regret, Jacques nu se putu asigura de veridicitatea acestei observaţii. Trenul îl ducea spre sud şi, fără a o mărturisi, resimţea o anumită neplăcere, căci aspiraţiile sale se îndreptau neîncetat către nord; se consolă însă atunci când Jonathan îl înştiinţă că excursia lor printre lacuri avea să-l poarte la o latitudine mai ridicată.

La câteva mile de Stirling, calea ferată trece pe lângă satul Bannockburn, unde Robert Bruce a câştigat o extraordinară victorie asupra regelui Angliei, Eduard II; şerpuieşte pe lângă canalul Forth, străbătut de numeroase vase cu fundul plat, ale căror catarge se amestecă printre arborii din ţinut, creând confuzie.

Se făcea deja seară atunci când se ivi Castlecary, unde se văd încă resturile zidului roman, pe care Agricola l-a construit împotriva caledonienilor independenţi din nord; cuceritorii lumii au trebuit să se oprească în faţa acestui popor mândru şi viteaz, care a gemut mereu sub dominaţia engleză. În cele din urmă, trenul pătrunse printr-un tunel lung şi ajunse chiar în centrul oraşului Glasgow.

Capitolul XXX

Mirosul de Chester

Plecând din gară, călătorii se treziră imediat într-o piață frumoasă şi ornată, în care se ridicau câteva coloane împodobite cu statui; dar obscuritatea nu le permitea să le distingă bine şi de abia putură citi denumirea scuarului în care se aflau: Saint George.

Văzură apoi Comrie's Royal Hotel; intrară şi fură primiți de domnişoare fermecătoare, foarte atente cu ei. Jacques, preluând cu obrăznicie îndatoririle prietenului său, murmură câteva cuvinte ce se doreau, în mod sincer, a fi englezeşti; domnişoarele le ascultară cu multă bunăvoință; înțeleseră că era vorba despre o cameră de dormit, cu două paturi, şi îi conduseră pe oaspeți la primul etaj al clădirii.

După ce se spălară bine, cei doi coborâră în salon şi se aşezară la o masă impunătoare, după ce comandaseră cina. În timpul pregătirii felurilor de mâncare, Jacques se amuză privind câteva imagini din Edinburg, agățate de pereți; îi făcea plăcere să recunoască străzile vizitate de el şi, mândru, spunea:

— Şi eu am fost la Edinburg!

Căzut pradă acestor contemplări, simți un miros ciudat, chiar neplăcut.

— Ce poate fi asta, prietene Jonathan?

— Nu ştiu, îi răspunse acesta, dar este foarte dezagreabil; te-ai crede la bordul unui vapor, pe furtună, atunci când răul de mare...

Amabilul muzician vorbea în cunoştință de cauză. Deodată, ajunse într-un colț al sălii şi îi arătă lui Jacques polița unui dulap:

— Iată sursa răului!

— Ce este?

— O bucată enormă de brânză Chester, uitată acolo!

— Într-adevăr, uitată! zise Jacques.

Şi, când veni chelnerul, cei doi prieteni reuşiră, cu mult efort, să-l determine să ia de acolo cumplitul aliment.

După ce mâncară ceva carne rece de miel, şuncă de York şi băură ceai, cei doi porniră pe străzile oraşului necunoscut; voiau să-l vadă cum arată în acea seară întunecoasă. Avea pieţe destul de frumoase, străzi largi, case întunecate ca nişte magazii, triste ca nişte uzine, semănând vag cu Liverpool-ul. Prezenta toate detaliile puţin poetice ale unui oraş industrial. Iată ce constatară ei.

— Nu ne mai aflăm în Scoţia, zise Jacques. Mâine ne vom trezi în zgomotul baroaselor şi într-o atmosferă industrială plină de fum!

Întâmplarea, acest zeu drag vizitatorilor, îi conduse până pe malurile lui Clyde, la Glasgow Bridge. Numeroase nave comerciale şi „steamboats" erau ancorate lângă acest pod, ultimul ce uneşte cele două maluri ale fluviului, înainte de vărsarea sa în Canalul Nordului.

Din acel loc zăriră o vastă zonă ce lucea într-o culoare roşiatică; o întreagă parte din cer, ce părea un arc aprins, era traversată de fulgere şi de fascicule luminoase. Jonathan crezu că era un incendiu. Jacques se gândi la nişte furnale înalte, ce ardeau din plin. Se înşelaseră amândoi şi recunoscură, mai târziu, că văzuseră, fără îndoială, faimoasa aurora boreală din 30 august 1859.

Reveniră la Comrie's Royal Hotel pe arterele largi, pe ale căror case Jacques reuşi să citească „Argyle Street" şi „Buchanan Street"; erau puţin obosiţi după această zi cu ploaie, soare şi vânt; voiau şi să se scoale devreme, înainte de a pleca spre lacuri, ca să-şi facă o idee vagă despre oraşul industrial.

Paturi vaste, pe care cearşafurile înguste le făceau să pară mai mari, îi aşteptau în camera imensă cu grinzi colorate. Avea un aspect puţin funebru şi Jonathan nu se putu stăpâni să nu se compare, el şi prietenul său, cu copiii lui Eduard; îi reveni în memorie tabloul lui Paul Delacroix şi se înfioră simţind umbra sălbaticului Tyrrel.

Dar, în sfârşit, nu erau de neam atât de regal, încât să fie asasinaţi în somn, neavând, de altfel, niciun Richard III în familie, aşa că se treziră în zori, ca nişte simpli şi curioşi călători. Achitară nota de plată şi ieşiră din Comrie's Royal Hotel.

Străzile erau pline deja de populaţia activă, ceea ce nu-l mai miră pe Jonathan, atunci când Jacques îi spuse că, de la începutul secolului, ea crescuse de la şaptezeci şi cinci de mii la trei sute cincizeci de mii de locuitori; acolo regăseau adevăratul aspect al Liverpool-ului: edificiile publice, ce păreau monumente, înnegrite de ceaţa şi fumul de huilă.

În mijlocul pieţei George se ridicau statuile lui Walter Scott şi James Watt, doi oameni importanţi, de care lumea îşi amintea; dar, fără inscripţie, l-ai fi putut lua pe romancier drept inventatorul maşinii cu aburi şi pe mecanic drept autorul *Tinerei din Perth*, căci semănau foarte mult între ei.

Ziua se anunţa neplăcută; din cer cădea o ploaie specifică Angliei, care pătează mai mult decât udă; totuşi, se aflau acolo ca să vadă ceva şi trebuiau să meargă mai departe. Jacques se îndreptă către catedrala destul de vestită, deplasându-se pe Saint George Street.

— Mereu aceleaşi nume şi aceleaşi străzi, zise el.

La acea oră matinală, acei „countrymen" din împrejurimile oraşului îşi trăgeau caii atelaţi la şaretele cu legume şi fructe spre pieţele din oraş. Îi îndemnau cu aceste cuvinte:

— *Whig a more, whig a more!*

Adică „mergeţi mai repede", slogan preluat de partidul liberal din Anglia. Regaliştii, adică oamenii din partidul Tory, îşi căpătaseră denumirea de la „tory me", adică „daţi-mi", ce echivala cu apelativul „banii sau viaţa!" al tâlharilor francezi.

Atunci când demnii ţărani din vestul Scoţiei ajungeau la vreun pârâu cu ape negre sau o băltoacă, nu-şi făceau griji, ci îşi scoteau încălţămintea şi traversau curajoşi, prin mâl.

— Fireşte că nu prea îţi trebuie pantofi atunci când traversezi o băltoacă, zise Jonathan. Totuşi, eu prefer să-i păstrez în picioare atunci când trec apa.

Catedrala din Glasgow îi era dedicată sfântului Mungo; arhitectura sa gotică aparţinea unor epoci diferite. Îşi ridica în văzduh o turlă înaltă, cu o formă greoaie; era singurul monument religios din Scoţia, pe care fanaticii Reformei îl cruţaseră; nu se ştie de ce.

Spre marele său regret, Jacques nu-l putu vizita în interior; uşa sa era închisă. Nu-i răspunse nimeni, oricât ciocăni în ea. Se pare că religia protestantă nu cunoaşte dictonul „Bate şi ţi se va deschide". Trebui să se mulţumească doar să vadă necropola etalată pe o colină învecinată şi să-şi amintească din memorie de magnificele descrieri ale marelui romancier.

Acolo se îndreptaseră Osbaldistone şi Andrew Fairservice, sosind la Glasgow, unde se refugiase *Rob Roy*. Iată cimitirul trist, pe mormintele căruia Walter Scott credea că citea cuvintele profetului: „Plânsete, păreri de rău şi necazuri!"

Capitolul XXXI

În care este vorba despre cârnaţi şi umbrele

După ce au contemplat locul acela solitar şi trist, turiştii căutară o trăsură, căci voiau să vadă repede, cât mai multe lucruri. Un rădvan imens, cu velur de Utrecht, le oferi în curând adăpostul dorit; Janathan îl făcu să priceapă pe vizitiu să-şi îndrepte vehiculul spre port, apoi să se plimbe pe străzile şi parcurile din oraş. Birjarul se conformă acestei dorinţe şi îşi porni calul la trap către podul din Glasgow.

Străzile din zona comercială a oraşului sunt, într-adevăr, foarte frumoase; băncile, sălile, muzeele, azilele, casele de refugiu, clădirile municipalităţii, spitalele, Bursa, ateneul, încăperile pentru reuniuni, cluburile sunt numeroase. Toate aceste edificii prezintă multe coloane destul de greoaie şi adesea dispuse neadecvat; gustul englezilor pentru coloane este, poate, superior celui pentru cai; se întâmplă totuşi să facă şi unii din bronz peste cel din piatră, ceea ce nu oferă mai mult farmec monumentului.

În port se desfăşura o foarte intensă activitate comercială; imensele warf-uri se găseau de-a lungul cheilor fluviului Clyde şi conţineau milioane de mărfuri. Dar, după Liverpool, Glasgow nu mai prezenta mare interes din acest punct de vedere. De aceea, trăsura trecu rapid pe acolo.

Şi acum, unde să-şi mai ducă turiştii inteligentul vizitiu? Prin ce cartiere să-şi desfăşoare ei investigaţiile? În ce mahalale îi ducea? Cei doi parizieni n-au aflat asta niciodată. Îşi aminteau doar că au mers

În port se desfăşura o foarte intensă activitate comercială...

pe frumoasele alei circulare ale unui parc destul de accidentat, având o culme pe care se găseau construcţii minunate, aproape noi; dar, atunci când Jacques cercetă planul oraşului, ceva mai târziu, îi fu imposibil să spună ce parc era; îl plasă deci printre minunăţiile din ţara viselor, unde se plimbă imaginaţia în nopţile frumoase din tinereţe.

După două ceasuri se aflau iar în piaţa Saint George; Jonathan îl plăti cu generozitate pe amabilul vizitiu şi îl întrebă despre o caffee-room, unde să ia prânzul; o găsi pe Gordon Street, nu departe de Bursă. Masa nu avu nimic deosebit, poate doar somonul rece servit cu oţet, fără nicio picătură de ulei. După ospăţ şi până la ora plecării, călătorii hoinăriră pe străzile din jurul gării. Jacques descifra inscripţionările şi făcea, în acest sens, sinistre constatări:

— Englezii au denumiri magnifice, cu silabe pline şi sonore, zicea el, care plac urechii şi ochiului; le găsesc superioare denumirilor noastre franţuzeşti.

— Ţi se pare aşa fiindcă eşti străin, replică Jonathan; pentru ei însă, efectul este diferit. De exemplu, ţi-ar plăcea să te numeşti Mr. Taylor, Mr. Bacon sau Mr. Fox?

— Cred că da. Sunt nume foarte distinse.

— Totuşi, te-ar chema domnul Croitoru, domnul Şuncă ori domnul Vulpe. Probabil că un francez cu un nume obişnuit ar fi foarte plăcut în Anglia. Domnul Cucheval pare foarte agreabil.

— Acum mă dezorientezi, prietene Jonathan!

— Astfel este în toate limbile; iată nume ca Buoncompagni în italiană, Aquado în spaniolă, Zimmermann, Schneider, Shumaker în germană! La fel domnul Rothschild, al cărui nume adevărat este Mayer, care, pentru germani, înseamnă, pur şi simplu, baronul cu Scutul Roşu.

— Nu mai am nimic de spus, replică Jacques. Poliglotismul tău mă năuceşte.

Vorbind astfel, călătorii trecură pe lângă prăvălia unui cârnăţar, unde funcţiona o singură maşină, nezgomotoasă, cu aburi. Era un dispozitiv foarte ingenios: se băga un porc viu într-un capăt, iar în celălalt animalul ieşea sub formă de cârnaţi apetisanţi.

— Ce popor! Ce ingenioasă aplicare a maşinii cu aburi în fabricarea cârnaţilor! strigă Jacques. Şi ne mai mirăm că o asemenea naţiune stăpâneşte lumea! Vei vedea că într-o zi vor confecţiona o maşină de cinci sute de cai pentru a face conversaţie cu sălbaticii din Oceania!

— Şi care ar fi foarte căutată de misionari, replică Jonathan.

— După un asemenea spectacol, zise Jacques, nu ne mai rămâne decât să plecăm; vreau să părăsesc oraşul cu această impresie plăcută.

Imediat după aceea se duseră la gara „Edimburgh and Glasgow"; urmau să plece, prin Dumbarton şi Balloch, până în extremitatea meridională a lacului Lomond.

Jonathan luă, pentru unsprezece pence, locuri de clasa a treia, şi urcară într-un compartiment unde nişte animale s-ar fi aflat mai în largul lor; nu avea portiere, nici geamuri, aşa că atunci când ploaia se înteţi, călătorii trebuiră să se ascundă sub umbrelele lor deschise.

— În plus, spuse Jonathan, englezii obişnuiesc să se bucure atât de puţin de razele soarelui, că pentru ei umbrelele sunt dispozitive ce le oferă umbră şi le numesc *umbrellas!*

Capitolul XXXII

La bordul lui *Prince Albert*

Traseul este, din fericire, scurt; nu are decât douăzeci de mile, de la Glasgow la Balloch. Calea ferată trece pe la Dumbarton, târg regal şi capitală a comitatului, aşezat într-un loc minunat, la gura de vărsare a lui Clyde şi Leven; castelul său, fortificat şi după Tratatul de Unire, se află pe două piscuri de bazalt.

De la Dumbarton a plecat Maria Stuart spre a deveni regina Franţei. O particularitate istorică le semnală acest castel celor doi francezi. Era faptul că reprezentanţii ministerului englez se gândiseră să-l întemniţeze acolo pe Napoleon după 1815, având de ales între Dumbarton şi Sfânta Elena, tot o stâncă rezervată împăratului de ura britanică faţă de duşmanul ce se încredinţase integrităţii coroanei engleze.

Trenul se opri în curând la Balloch, lângă un podeţ de lemn, ce cobora până la lacul Lomond.

— Iată primul lac pe care-l văd în viaţa mea! strigă Jacques.

— Şi primul munte! replică Jonathan; căci până acum nu ai văzut decât munţi de tot râsul, munţii parizienilor, munţi de buzunar!

Ieşiră deci repede din gară, coborâră pe dig şi luară loc la bordul vaporului *Prince Albert*; plătiseră cu doi şilingi şi şase pence fiecare bilet până la Inversnaid, în celălalt capăt al lacului.

— Este scump pentru o traversare de treizeci de mile. Dar ce traversare! Prietene Jonathan, nu uita că suntem în ţinutul clanului Mac Gregor!

Începutul lacului Lomond este anunţat de numeroase insuliţe delicioase, cu toate formele şi de felurite naturi; *Prince Albert* le ocolea

malurile râpoase şi, prin sinuozităţile sale, oferea privirilor călătorilor mii de peisaje diferite, când ale unui şes fertil, când ale unei văi solitare, când ale unui defileu sălbatic, plin de stânci seculare.

Fiecare insuliţă are legenda sa. Istoria acestei regiuni este scrisă, într-adevăr, cu literele gigantice ale insulelor şi ale munţilor săi. Lacul poate avea, în acel loc, o lăţime de patru, cinci mile. Peisajul îi amintea lui Jacques de cele O Mie de Insule ale lacului Ontario, atât de bine descrise de rivalul lui Walter Scott; natura părea să-şi fi epuizat energia spre a le crea diferite între ele: una era sălbatică, plină de stânci, parcă fără vegetaţie, ridicându-şi vârfurile ascuţite lângă coasta înverzită şi rotunjită a vecinei sale; zadele şi mestecenii acesteia protestau, prin ramurile lor verzi, faţă de mărăcinii îngălbeniţi şi uscaţi ai celeilalte, însă apa liniştită a lacului le înconjura pe toate, în mod egal, fără să ţină cont de diferenţele dintre ele. După Balmaha, care semnalează intrarea în Highlands, Jacques zări câteva morminte împrăştiate: erau cele ale familiei Mac Gregor.

Malurile lacului, încă destul de lat, tindeau însă să se apropie, în vecinătatea micului port Luss. În ciuda ploii destul de violente, cei doi prieteni rămâneau, cu îndrăzneală, pe punte, şi nu pierdeau niciun amănunt al acestui spectacol atât de divers. Jacques pândea prin ceaţă piscul Ben Lomond; se simţea impregnat cu poezia aceea intensă şi sălbatică şi descoperea între acele maluri râpoase, pe apele întunecate şi liniştite, sentimentul generat de lecturile sale favorite; eroii legendari ai Scoţiei repopulau, în mintea sa, acest ţinut frumos denumit Highlands.

Plecând din satul Luss, *Prince Albert* se îndreptă către Ben Lomond, situat pe malul opus. Jacques zări, în sfârşit, muntele, care avea la poalele sale apele lacului şi a cărui culme dispărea printre nori. Îi fu greu să admită, la început, că avea o înălţime de peste o mie de metri; se aştepta, de la o asemenea cotă, la un cu totul alt efect. Nu se obişnuise încă să aibă de-a face cu asemenea perspective măreţe. În curând însă, piscul cel mai impunător al lui Ben Lomond ieşi dintre nori şi se ivi în toată splendoarea sa.

— Ce frumos este! strigă Jacques, apucându-l de mână pe prietenul său. Ce măreție sălbatică! Privește-i baza imensă! De pe culmea aceea, poți privi toată partea meridională a Scoției!

— Din păcate, nu avem timp, zise Jonathan; vom regreta mereu că nu am urcat pe Ben Lomond!

— Să nu uităm, adăugă Jacques, că întregul munte îi aparține ducelui de Montrose! Excelența Sa este destul de norocoasă; posedă un munte, precum un burghez din Paris are o peluză în grădina sa. Dar uită-te, Jonathan, uită-te!

Prince Albert se apropia de Ben Lomond şi lacul se îngusta tot mai mult; Ben era ultimul pisc al lanțului muntos Grampian între care există numeroase şi solitare glens. Aceste cuvinte, *ben*, *glen* şi *den* sunt de origine celtică. Clanul Mac Gregor locuia în clachan-urile din zona orientală a lacului, chiar la poalele muntelui, pe care, în nopțile frumoase, o lumina luna, denumită felinarul lui Mac Ferlane, cu razele sale palide; aceste locuri au fost martore ale povestirilor acelor eroi; nu departe de acolo, luptele dintre iacobiți şi susținătorii Casei de Hanovra au însângerat aceste defilee pustii şi ecourile sălbatice repetau încă numele lui *Rob Roy*: Mac Gregor Campbell!

Prince Albert ajunse în satul Tarbet, de pe malul opus, unde îşi lăsă călătorii ce se duceaau la Inverary; acolo, Ben Lomond le apăru în toată splendoarea sa, văzându-se de la poala sa acoperită de verdeață până în vârful stâncos; pantele sale imense sunt crestate de albiile torenților, ce se arată, la înălțimile acelea, ca nişte plăci de argint lichid şiroind; efectul produs de aceste veritabile cataracte ce ies dintr-o fisură invizibilă spre a se arunca în vreo prăpastie necunoscută era ceva nou şi care provoca multă admirație.

Prince Albert îşi continuă drumul pe lângă poalele muntelui şi ținutul deveni mai abrupt; malurile lacului erau acum aride şi pietroase; de abia se vedeau, ici, colo, nişte arbori izolați. Printre ei, sălcii cu ramuri lungi, elastice şi subțiri, ca nişte baghete, de care se spânzurau oamenii, ca să se economisească, fireşte, cânepa.

— Walter Scott, zise Jacques, considera Loch Lomond cel mai frumos lac, iar Ben Lomond regele munților; avea dreptate, iar eu împărtăşesc fără rezerve admirația sa plină de patriotism.

Capitolul XXXIII

Călătorii de pe imperială

În cele din urmă apăru stația de la Inversnaid, unde cei doi prieteni trebuiau să coboare; chiar lângă punctul de debarcare, un torent îngroşat de ploi se prăbuşea în lac, de la o înălțime destul de mare. Părea să fi fost amplasat acolo de un antreprenor, pentru plăcerea turiştilor. O punte flexibilă, ce tremura, trecea peste apele înspumate.

Jacques îl trase pe Jonathan după el; voia să contemple de pe acea punte îngustă căderea tumultuoasă a torentului. După câteva minute ajunseră la deschizătura de unde ieşea un nor de praf umed şi auziră mugetul apelor dezlănțuite de sub picioarele lor. Puteau privi acum o mare parte din lac. *Prince Albert* nu mai era decât un punct din spațiu.

Dar timpul îi zorea. Trăsurile ce fac traseul dintre lacurile Lomond şi Katrine erau atelate; trebuiau să ajungă de îndată la hotelul din Inversnaid.

Acolo, Jacques, mai mult stârnit de culoarea locală decât de sete, vru să se răcorească servind un pahar cu de usquebaugh; cuvântul acela îi făcu mare plăcere în plin Haighlands, dar licoarea nu merita denumirea sa galică. Era doar whisky, impregnat cu amăreală de borhot distilat. Jacques se strâmbă, lăudând însă farmecul acelei băuturi din Highlands.

Trăsurile au fost introduse de curând acolo de marchizul de Breadalbane, a cărui familie îi asigura odinioară apa şi lemnele necesare fugarului *Rob Roy*. Ele sunt construite cu grijă, într-un mod specific, având amenajările confortabile, ce se disting de caroseriile

engleze. Cupeul, ale cărui uşi poartă blazonul familiei Breadalbane, rămase neocupat, în ciuda ploii neîncetate. Pasagerii se cățărară pe imperială, instalându-se astfel încât să nu le scape niciun detaliu al drumului. Chiar şi englezoaicele, fără să bage în seamă vântul şi ploaia, înfăşurate în şaluri lungi, tartane de caşmir la care se vedea urzeala, escaladară vehiculul cu ajutorul unei scări. Vizitiul, îmbrăcat într-o livrea având revere roşii, luă în mâini frâiele celor patru cai magnifici şi trăsura începu să urce coasta muntelui, pe lângă albia şerpuită a torentului.

Drumul era foarte abrupt. Pe măsură ce urci, munții par să-şi schimbe aspectul. Jacques vedea înălțându-se în fața sa întregul lanț de pe malul opus al lacurilor, vârfurile masivului Arroquhar dominând valea Invernglas; în stânga se ridica Ben Lomond, descoperindu-şi brusc povârnişul prăpăstios din partea sa septentrională.

Ținutul avea un aspect straniu, impregnat farmecul vechii Scoții. Era ceea ce se numea odinioară „ținutul lui Rob Roy", un teritoriu muntos şi pustiu, situat între lacurile Lomond şi Katrine; această vale comunica prin defilee strâmte cu „Aberfoil Glen", unde s-au petrecut dramele romanului scoțian, pe malurile micului lac Ard. Înălțimile se sprijină pe roci calcaroase cu un aspect sinistru, amestecate cu pietre care, sub acțiunea timpului şi a intemperiilor, s-au întărit precum cimentul. Colibe mizerabile, ca nişte vizuine, cunoscute ca *bourrochs*, răsăreau în mijlocul stânelor în ruină şi nu puteai decât să ghiceşti dacă adăposteau ființe omeneşti sau fiare sălbatice.

Câțiva plozi, cu părul albit de intemperiile atmosferice, priveau cu ochii lor mari, uimiți trăsurile ce treceau . Jacques îi atrăgea atenția lui Jonathan asupra acestor amănunte ciudate, explicându-i istoria misterioasei văi. Acolo, judecătorul Nicol Jarvie, ca un fiu demn de tatăl său, diaconul, a fost arestat de miliția comitatului Lennox, la ordinul ducelui de Montrose: chiar în acel loc, el rămăsese suspendat de turul pantalonilor, făcuți, spre norocul lui, dintr-o stofă bună scoțiană şi nu dintr-un material francez de proastă calitate!

Nu departe de izvoarele fluviului Forth, care iese din Ben Lomond, se vede încă vadul unde *Rob Roy* a izbutit să scape din mâinile

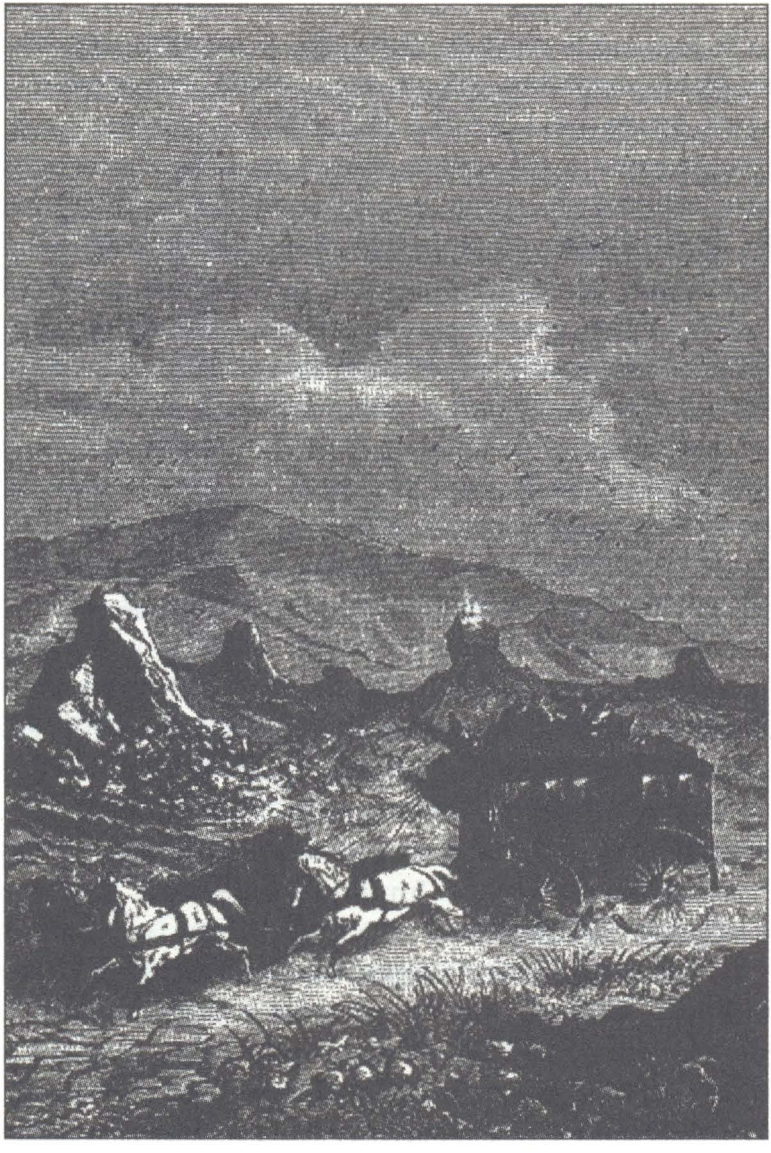

...trăsura începu să urce coasta muntelui ...

soldaților ducelui de Montrose. Nu poți să faci un pas în acest ținut minunat în mai multe privințe, fără să dai peste amintirile trecutului, din care s-a inspirat Walter Scott, atunci când a parafrazat, în magnifice strofe, chemarea la arme a clanului Mac Gregor.

După ce urcase pe malul torentului, trăsura ajunse într-o vale mai joasă, fără arbori, fără apă, acoperită cu o iarbă aspră şi rară; se vedeau, ici, colo, grămezi de pietre aşezate în formă de piramidă.

— Sunt acele „cairn"-uri, zise Jacques. Fiecare trecător trebuia odinioară să aducă o piatră pentru a cinsti eroul culcat sub ele. De aici vine proverbul galic: „Blestemat fie cel ce trece prin fața unui cairn fără a depune acolo piatra mântuirii!" Dacă urmaşii ar fi păstrat religia şi poezia pietrelor, aceste grămezi ar fi acum coline! Ce ținut! Cum este dispus terenul acesta accidentat, pentru a face să se nască poezia! La fel se întâmplă în toate regiunile muntoase, ceea ce stimulează imaginația, iar dacă grecii ar fi locuit într-o zonă de câmpie, ca Lande sau Beauce, n-ar fi născocit niciodată mitologia.

În curând, drumul pătrunse prin defileele dintr-o vale strâmtă, propice zbenguielilor spiriduşilor familiari scoțienilor, acei „brownies" ai vestitei Meg Merrilies; turiştii englezi se uitau cu răceală, indiferenți, fără să dea vreun semn de admirație sau de mirare, fără ca vreun sentiment oarecare să le fie trădat de expresia de pe chipul lor; făceau excursia ca şi cum ar fi împlinit o îndatorire, pentru că era o parte a programului călătoriei.

— Ce păcat că nu suntem singuri, murmură Jacques. Ai nevoie de solitudine ca să înțelegi poezia acestor văi şi munți!

Micul lac Artelet fu lăsat în urmă, pe malul drept, iar trăsura, deplansându-se pe o pantă abruptă şi sinuoasă, ajunse pe malurile lui Katrine, la hanul din Stronachlachar. *Prince Albert* făcuse două ceasuri şi jumătate ca să traverseze cele treizeci de mile ale lacului Lomond, iar vehiculul lor, doar o oră ca să străbată cele cinci mile ce separă Inversnaid de lacul Katrine. După ce-i dădură un bacşiş meritat vizitiului marchizului de Breadalbane, cei doi prieteni porniră mai departe pe jos.

Capitolul XXXIV

De la lacul Katrine la Stirling

La câțiva metri de han se legăna cu eleganță vaporaşul ce făcea traversarea lacului. Se numea, firește, *Rob Roy*. Pasagerii de pe *Prince Albert* luară loc la bordul acestuia, amestecându-se printre ceilalți turişti ce veneau de la Aberfoyle; doi dintre ei purtau un sac în spate şi aveau bastoane lungi, ce atestau o cursă pedestră prin munți, stârnindu-i invidia lui Jacques; *Rob Roy* porni la drum împins de elicea sa; motorul său, lipsit de condensator, elibera aburi la fiecare mişcare a pistonului, ca o locomotivă.

Zona în care începe lacul Katrine, care nu are decât o lungime de zece mile, este încă sălbatică şi puțin împădurită, dar dealurile din jur sunt pline de poezie şi au ce arăta; pe aceste ape liniştite, Walter Scott a pus în scenă principalele evenimente din creația sa *Doamna lacului*; parcă vezi încă, lunecând peste unde, umbra frumoasei Helen Douglas.

Jacques se lăsă cuprins de aceste visări fermecătoare, dar sunetul unui cimpoi îl smulse din contemplările sale. Un scoțian, în costum de highlander, cânta din acest instrument în partea din spate a lui *Rob Roy*.

— Bagă de seamă, îl atenționă Jonathan, o să ne cânte o arie din *Trubadurul!*

— Ar fi o infamie! răspunse Jacques.

Dar, de data aceasta, parizienii scăpară de respectiva epidemie şi se aleseră doar cu spaima, căci muzicantul rustic interpretă o melodie blândă şi naivă, simplă ca toate cântecele pătrunse de sentimentul specific unui ținut şi care par să nu fi fost compuse de nimeni;

sunt născute firesc de suflarea vânturilor, de murmurul lacurilor, de foşnetul frunzelor. Jonathan se apropie de scoţian şi notă cu cifre, pe carnetul său de voiaj, melodia.

Apoi el cercetă instrumentul lor naţional; remarcă faptul că cimpoiul scoţian are trei burdufuri de diferite mărimi, cel mai mare sunând nota sol, mijlociul terţa şi cel mai mic octava celui mare. Fluierul are opt găuri ce oferă o gamă în sol major, al cărei fa ar trebui să fie natural. Muzicianul notă aceste combinaţii diverse, propunându-şi să le utilizeze cândva.

Malurile occidentale ale lacului Katrine sunt mai civilizate, mai verzi, mai line; sunt cuprinse între cei doi munţi înalţi, Ben-An şi Ben-Venue. Poteci umbroase şerpuiesc pe lângă apă şi se afundă într-o pădurice destul de deasă. Acest ţinut are un aspect cu totul diferit de celelalte. Cei doi parizieni atinseseră acolo punctul cel mai septentrional al călătoriei lor.

Rob Roy îi debarcă într-un mic bazin răcoros şi liniştit, cu drumuri acoperite de muşchi, cu maluri vesele şi roditoare. Trăsurile pentru Callander îi aşteptau cu caii înhămaţi. Trebuiră să alerge pentru a mai găsi locuri şi în scurt timp erau instalaţi pe bancheta superioară, lângă vizitiu. Jacques se uită încă o dată în urma sa, luându-şi rămas-bun de la aceste ţinuturi splendide, ale căror frumuseţi sublime doar imaginaţia le-ar fi putut concepe.

De la lacul Katrine până la Callander sunt opt, nouă mile. Drumul este foarte accidentat, iar trăsurile străbat aproape tot traseul la pas. Cam la o milă şi jumătate se află Hotelul Trossachs, un fel de castel modern cu un aspect mohorât. Pe terasa din faţa sa, nişte străine îşi etalau crinolinele exogene, contemplând Loch Acharay, lacul miniatural situat într-un bazin religulat, cu o formă încântătoare.

În timpul itinerarului, vizitiul, un om foarte erudit, fireşte, îndeplinea rolul de Cicero. Semnala cu glas tare ruinele, văile, munţii, ţinuturile clanurilor prin care trecea drumul spre Callander. Vorbea în pur dialect scoţian, iar Jonathan pricepea cu greu fragmente din interesantele lui naraţiuni.

Înţelese totuşi că valea Glenfilas se afunda înspre nord şi că tufişurile dese acopereau malurile umbroase ale lacului Venachar. Aceste detalii justificau bacşişul pe care eruditul coachman avea să-l ceară la sosire. Apoi, la o cotitură a drumului, li se dezvăluiră noi privelişti: trăsura trecu, pe un pod de piatră, peste un torent cu ape întunecate, care clocoteau printre stânci înnegrite, şi ajunse pe strada principală din Callander.

O cale ferată recent construită lega acest târg de Stirling. Cei doi prieteni ar fi putut să plece direct la Edinburg, dar hotărâră să doarmă la Stirling, ca să viziteze a doua zi acest oraş important.

Doborât de vânt şi de oboseală, Jacques îl duse pe Jonathan într-un fel de tavernă, unde se răcoriră cu o halbă din acea excelentă bere numită *two penny*.

Trenul era gata de plecare; urcară într-un compartiment de clasa a doua şi, după un ceas, ajungeau în gara din Stirling.

Înainte de orice, trebuiau să ia cina; acest lucru se impunea, căci, după dejunul subţirel din Glasgow, după traversarea lacurilor, se făcuse opt seara şi nu mâncaseră nimic altceva. Jacques porni să caute un hotel; Golden Lion i se păru a satisface toate condiţiile dorite. Câteva clipe mai târziu, în compania unor străini, se aşezau la o masă pe care se aflau şuncă, friptură de vită şi ceai.

Jacques îl admiră mult pe unul dintre englezii respectabili care, după ce-şi termină desertul, ceru un ou în coajă şi-l înghiţi în final. Nu putu să reziste dorinţei de a-l imita. De atunci, fu de părere că un ospăţ nu se putea încheia convenabil decât cu un ou proaspăt.

După cină, o fată zâmbitoare îi conduse pe călători în două camere învecinate, de la etajul superior. Sub influenţa oboselii şi a mâncării, adormiră sub baldachinele ornate cu perdele lungi, din bumbac alb.

Capitolul XXXV

Cu ce seamănă un highlander

A doua zi, soarele se strădui să intre în camerele parizienilor pentru a-i trezi. Nu rezistară acelei invitații făcute cu razele pline de grație. Discutară despre proiectul de întoarcere de la Edinburg la Londra; părea dificil să revină la timp ca să ia pacheboturile de la Granton Pier; de altfel, traversarea era lungă, în timp ce calea ferată îi putea duce la Londra în noaptea următoare, plecând chiar şi la opt seara. Se hotărâră deci să se întoarcă în acest mod rapid.

Târgul regal Stirling se află aproape de capătul strâmtorii Forth; solul de acolo este accidentat; un drum ce urcă trece prin fața hotelului Golden Lion; duce pe un fel de colină împodobită cu monumente a căror destinație Jacques nu o înțelese deloc; zona putea fi considerată un cimitir sau un loc de agrement, căci diferența este aproape insesizabilă în Scoția.

De pe acea eminență se vedea castelul fortificat din Stirling. Acolo primise Maria Stuart coroana regală. Fortăreața respectivă avusese onoarea să fie asediată de Cromwell şi de generalul Monk. Aspectul castelului are ceva de fier. Pare să stea drept, ca un soldat. Au trebuit să urce o pantă destul de abruptă ca să ajungă la punctul de pază, unde se află mai mulți highlanderi în uniforme ce reproduc exact vechiul lor costum național, mai puțin pavăza din piele, cu vârf din oțel.

Pe cap highlander-ul poartă toca scoțiană, ornată cu o pană prinsă într-o pafta de oțel. Haina, din postav stacojiu, este scurtă, lăsând să se vadă nenumăratele pliuri ale kilt-ului, un fel de fustă dintr-o stofă verde, în carouri, care ajunge până la genunchi. Coapsele

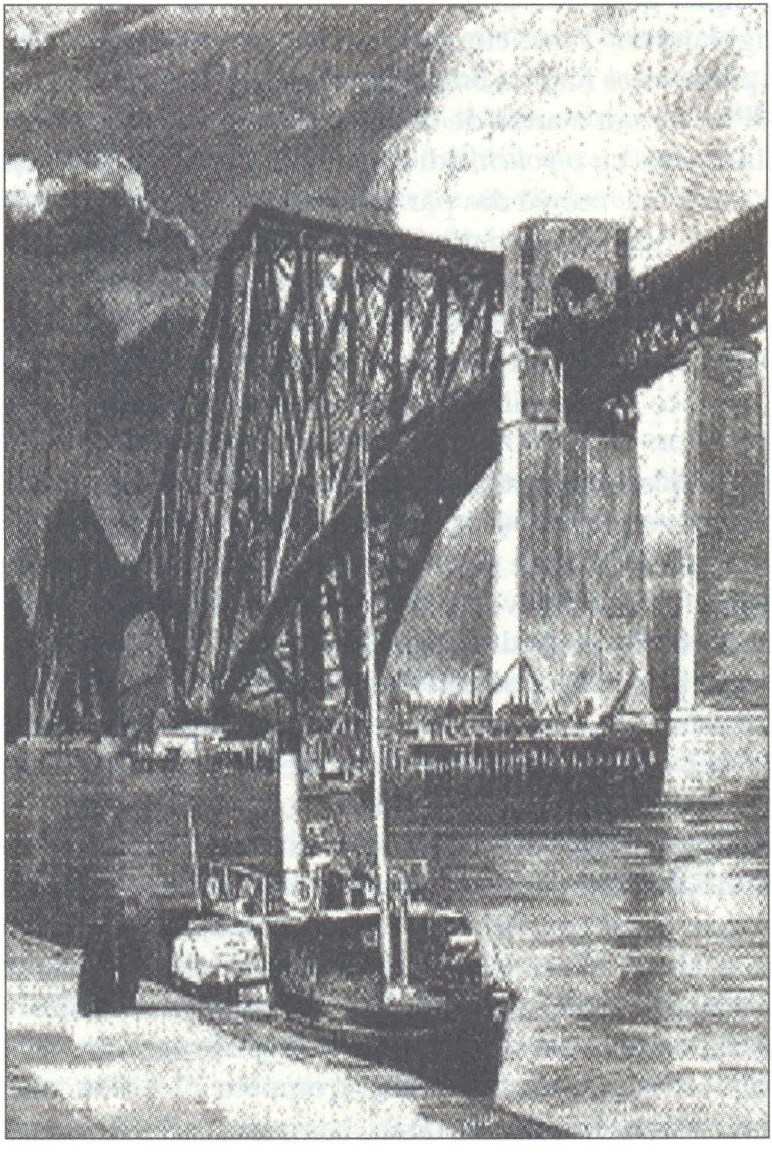

...fluviul Forth curge pe sub un pod din secolul al XII-lea.

sunt complet goale, de unde proverbul: „Nu poți să iei pantalonii unui highlander." Peste ciorapii cadrilați se înfășoară acele fâșii de pânză, pe care *Rob Roy*, cu brațele sale lungi, putea să le lege fără a se apleca. Pledul, sau mantia de tartan, se poartă pe umăr, până la centură, fiind prins cu o *pouch*, adică o agrafă de metal. În sfârșit, are o *philibey*, un fel de pungă din păr de capră, împodobită cu ciucuri, ce atârnă de centură în partea din față a kilt-ului. Interiorul acestei philibey, care e îndeajuns de mare pentru a cuprinde toată averea unui scoțian, se numește *sporrang*, după cum află Jonathan de la o santinelă a castelului. Pumnalul, denumit *dirk*, se ține la centură, iar ofițerii acestor magnifice companii de highlanders poartă lunga *claymore* a strămoșilor lor.

De pe esplanada castelului, privirea cuprinde câmpiile Scoției-de-Jos. Jacques putu să-și ia rămas-bun de la Ben Lomond și Ben Ledi, care se înălțau spre nord-vest, deasupra orizontului, destul de îndepărtate. Cerul binevoise să se însenineze și crestele munților apăreau clare prin pâcla dimineții. Spre est, la intrarea în oraș, fluviul Forth curge pe sub un pod din secolul al XII-lea.

La ora stabilită, după ce văzuseră în fugă aspectul și configurația Stirling-ului, căruia Walter Scott îi aduce un amplu elogiu în romanul *Waverley*, vizitatorii se duseră la gară, unde fură plăcut surprinși văzând o companie de highlanderi înarmați; așteptau trecerea Grațioasei Sale Majestăți, care venea de la Edinburg, unde tunul bubuise în ajun pentru a-i sărbători sosirea. Soldații scoțieni erau splendizi, așa echipați cu armele. Chipurile lor expresive aveau trăsături mai marțiale decât ale militarilor englezi; ofițerul care comanda plutonul purta o uniformă strălucitoare și-și sprijinea pumnul stâng pe mânerul vestitei sale *claymore*. Nici trompete, nici tobe, nici fluiere nu reglau marșul companiei, doar „bag-piper"-ul scotea vesele „pibroch" din cimpoiul său bine lustruit.

Se auzi, în curând, șuierul de plecare al locomotivei și trenul porni în fugă spre Edinburg. Jacques pândea la geam trecerea garniturii regale. Nu zări însă decât un vârtej rapid, acompaniat de ceva zgomot.

Pe Scottish Central Railway, traseul se face într- o oră şi un sfert, deşi se îndepărtează puţin de la rută, pentru a ajunge la Polmont Junction. De acolo, prin Linlithgow, orăşelul de pe malul unui lac, unde s-a născut Maria Stuart, lăsând în stânga ruinele castelului de la Niddire, unde nefericita regină s-a odihnit după fuga sa din Loch Leven, trecând peste Almond Water pe un viaduct cu treizeci şi şase de arcade şi după Pentland Hills, trenul pătrunse în tunelul Edinburg şi se opri în Gara Centrală, aproape de monumentul lui Walter Scott.

— Înainte de toate, să mâncăm! strigă Jacques. Apoi ne vom recupera bagajele. Cum familia B... e plecată, trebuie să ne asigurăm că locuinţa lor nu este închisă.

Unde se putea mânca mai bine decât în mica tavernă de pe High Street, obişnuită de-acum pentru ei? Carnea rece era destul de bună, pâinea rea, ca în toată Anglia, iar berea spumega vesel în cănile de metal. După prânz hotărâră să se ducă la Inverleith Row pe un alt drum, ca să poată vizita Leith. Acest oraş, destul de important, serveşte drept port Edinburg-ului, la gura râului cu acelaşi nume. Este o mică aşezare industrială şi manufacturieră, care, ca şi capitala, are o parte nouă şi una veche.

Călătorii porniră deci pe Leith Walk, aflată la celălalt capăt al Străzii Prinţului. Bazinul portuar adăposteşte un mare număr de nave. Ochii li se bucurară de un pavilion tricolor, ce se legăna pe artimon. Privind mai sus, Jacques văzu flamura tricoloră, fluturând în vânt, pe vârful unui catarg.

— Iată o navă franceză, zise el. Un vas de război!

Un avizo de Stat, destinat să protejeze pescuitul, era ancorat lângă chei; nişte gură-cască din partea locului admirau manevrele mateloţilor ce făceau exerciţii pe punte. Jacques nu putu rezista ispitei de a pune piciorul pe acea navă frumoasă şi de a strânge mâinile compatrioţilor săi; bunul băiat continua să se creadă la şase mii de leghe de ţara sa, prin India sau China, şi se comporta ca atare.

Ceru să-l vadă pe comandantul acelui avizo, care însă nu se găsea la bord; secundul însă îşi prezentă ofiţerii celor doi francezi şi acolo, între nişte pahare cu Sauternes, în fumul ţigărilor franţuzeşti, vorbiră

despre Paris şi Edinburg; chestiunea femeii fu tratată sub diverse puncte de vedere, iar parizienii fură proclamaţi cei mai mari cunoscători din lume.

După o fermecătoare conversaţie de un ceas şi vizitarea vasului, Jacques şi Jonathan încheiară plimbarea prin oraş; se duseră în locul unde debarcase Maria Stuart atunci când venise din Franţa, pe care nu avea s-o mai vadă, după moartea lui Francisc II. Mereu şi oriunde îşi aminteau în ţara aceea de fermecătoarea regină, căreia i se iertaseră multe!

Capitolul XXXVI

În tren spre Londra

Digul din port, ce înaintează o milă în mare, considerat strâmtoarea Forth, fu privit dintr-un nou punct de vedere, dar ciudat şi interesant, ca ruta de pe coastă până la Newhaven, unde trăncăneala pescarilor este proverbială; acolo regăsiră drumul făcut deja de călători în compania domnişoarei Amelia şi a părinţilor ei; această stimabilă familie plecase din vila sa de pe Inverleith Row, lăsându-le servitorilor grija bagajelor şi a valizelor depuse în vestibul.

Jonathan scăpă deci de teama serioasă de a nu putea reintra în posesia bagajelor sale; stabili să se întoarcă să ia obiectele respective chiar în aceeaşi seară, pentru a le duce la gară. După ce făcu planul acesta, trebuia să se informeze la gară de orele de plecare ale trenurilor către Londra; se întoarseră deci la Gara Centrală, unde ajungea North British Railway, şi reuşiră, nu fără dificultate, să înţeleagă că plecarea era la ora opt seara.

După aceea, serviră o cină rapidă pe High Street. Jacques vru să guste o *mock-turtle*, supă de broască ţestoasă, în care acest animal este înlocuit cu un cap de vită, ce înoată prin zeama cu bulion piperat. Apoi îşi luară rămas-bun definitiv de la acele locuri încântătoare, pe care trebuiau să le părăsească.

Cu inima cam grea, cei doi prieteni străbătură bătrâna Canongate, salutară palatul Holyrood, trecură pe North Bridge Street, cumpărară de la o vânzătoare frumoasă diferite obiecte de tartan, cum ar fi broşe, portmoneuri, perniţe pentru ace şi clasoare pentru păstrat mărcile poştale purtând culorile clanurilor Mac Gregor, Mac Donald, Mac

Lean, Stuart, Colquham, şi se întoarseră la staţia de trăsuri de pe Prince's Street. Un ceas mai târziu, soseau la gară cu bagajele, iar Jacques, emoţionat, îi arunca o ultimă privire castelului din Edinburg.

La North British Railway era multă lume. Ghişeele, literalmente asediate, nu puteau face faţă cererilor de bilete; rumoare continuă, ce domina din când în când strigătele puternice, acoperea sala. Jonathan reuşi să ajungă, cu mare greutate, în faţă; ceru două bilete pentru Londra şi plăti un preţ care-i rămase mereu neclar.

Credea că putea să-şi pună bagajul în compartiment, aşa cum făcuse la Liverpool, dar, uitându-se spre locul în care îl lăsase hamalul, nu mai văzu nimic.

— Jacques, ce-ai făcut cu bagajele noastre? N-ai fost cu ochii pe ele cât am cumpărat biletele?

Jacques nu ştia ce să răspundă, dar aruncând o privire spre bolta întunecată, văzu bagajele dispărând într-o gaură sumbră, un abis a cărui adâncime nu se putea afla.

— Se pare că aici se înregistrează coletele! Să nu ne agităm şi să cerem recipisele!

La această cerere, firească, indiscretă, funcţionarii răspunseră cu un refuz categoric.

— Dacă mai punem mâna pe valize, putem să ne considerăm norocoşi! zise Jonathan, consternat. Şi când te gândeşti că mi-am lăsat paşaportul înăuntru!

Dar nu mai era timp de reflecţii sterile. Mulţimea se împingea pe scara de piatră, care ducea la peron, ca un torent înspumat, ce rostogolea capete felurite.

— Prietene Jonathan, iată cascada de la Inversnaid, chiar ceva mai zgomotoasă! Dar să nu glumim, căci şi noi suntem două picături de apă în acest torent!

În sfârşit, după eforturi îndelungate, cei doi prieteni, pe jumătate striviţi, ajunseră la trenul format dintr-un mare număr de vagoane. Trebuie spus că toate erau pline, sau aproape. Jacques alergă într-o parte, Jonathan în cealaltă; încercară la fiecare uşă, fără să găsească un loc liber. Trenul părea plin şi era gata de plecare. Descumpănirea lor

creştea, odată cu imposibilitatea de a-şi recupera bagajele. În clipa în care se auzi şuieratul locomotivei, Jacques zări două locuri libere într-un vagon de clasa a treia. Se repezi într-acolo, urmat de prietenul său, în ciuda protestelor călătorilor. Trebuiră chiar să folosească limbajul pumnilor, care se face pretutindeni înţeles. În cele din urmă, trenul porni, ducând mulţimea aceea imensă spre capitala Angliei.

Acest tren monstruos, zgomotos, nesfârşit era, vai! unul de agrement: ducea la Londra o masă de gură-cască englezi! Jacques era speriat: avea să petreacă cinsprezece ore, o noapte teribilă, într-o asemenea companie!

Tot vagonul avea un singur compartiment, unde se îngrămădeau ca sardelele patruzeci de persoane. Băncile de lemn, cu spătare moi ca lemnul de stejar, nu le ofereau prea multă odihnă membrelor istovite; ferestrele înalte şi înguste nu lăsau aerul să se reînnoiască, în conformitate cu normele de igienă; dar aceste inconveniente erau de mică importanţă faţă de îmbulzeala acelor cockney zgomotoşi, acestor fii demni ai lui John Bull, acestor indivizi masivi şi nesimţiţi.

Oameni graşi şi burtoşi, dar burtoşi ca în Anglia, cu capete mari, îmbujorate şi umflate, ce păreau sarcastici, manifestându-şi veselia grosolană izvorâtă din marile cantităţi băute, de gin şi de whisky, femei înalte şi deşelate, cu veşminte de forme şi culori la fel de trecute ca şi ele, copii de toate vârstele, de la sugari la elevi, plângeau, ţipau, gemeau, iată pasagerii acelui tren de agrement din Anglia.

Erau acolo familii întregi compuse din doi soţi ursuzi, tinere cu ochi albaştri, dar lipsiţi de inteligenţă, băieţi pe care nu-i ducea capul; toţi mâncau, dormeau, strigau, fără să le pese de vecini, cu aplombul şi nesimţirea oamenilor ce se cred la ei acasă: era chiar Arca lui Noe cu toate speciile sale bipede, dar Muntele Ararat se găsea încă departe!

— Dacă ei sunt lorzii bumbacului şi prinţii negustorilor, nu am de ce să-i laud, zise Jacques. Când ai ghinionul să te afli într-o asemenea companie, cel mai bine este să dormi. Hai să dormim!

Capitolul XXXVII

În regatul cărbunelui

Este greu să dormi atunci când trupul ți se reazemă doar pe o banchetă dură şi când tremuri la gândul de a-ți sprijini capul pe umărul unor asemenea vecini. Totuşi, Jacques, izolându-se de zgomotul asurzitor din jur, reuşi să aţipească, punându-şi capul pe o cutie; din când în când se trezea cu dureri de şale şi crampe în membre şi îşi împingea vecinul monstruos, care-l zdrobea cu greutatea sa; se simțea dus cu o viteză îngrozitoare de acest tren ce nu oprea în nicio stație dintre Edinburg şi Londra.

Calea ferată se îndrepta către coastă şi trecu frontiera scoțiană pe la Berwick, intrând în comitatul Northumberland; la Newcastle, Jonathan, care nu dormea, zări pe fereastra întredeschisă o bucățică din câmpul arătând cumplit în noaptea obscură; acel regat al cărbunelui arde, literalmente; smocuri aprinse se leagănă ca în vârfurile coşurilor înalte ale uzinelor; sunt arborii din acest ținut murdar şi negru, iar reuniunea lor formează o pădure imensă, luminată de reflexii arămii; un geamăt surd şi continuu iese din acest pământ al minelor; munca din subterane se desfăşoară fără oprire în adâncul acestor bazine de huilă, iar minele au galerii ce ajung până sub mare, înfruntându-i valurile neputincioase.

Newcastle, oraşul cărbunelui, ar putea alimenta lumea întreagă cu cele două sute de mii de tone ale vaselor sale comerciale.

Trenul îşi continua mersul fantastic şi, în scurtă vreme, pământul de foc dispăru în tenebre. Orele nopții trecură fără a-i potoli ori a-i adormi pe aceşti englezi insuportabili.

Jacques se odihnea cum putea mai bine când, ajungând la York, vecinul său îl trezi cu un ghiont puternic, spunându-i:

— *It is York-City!*

Jacques, furios, se mânie teribil şi îl copleşi cu înjurături franţuzeşti pe gentleman-ul inoportun. Îşi epuiză vocabularul, iar englezul primi această avalanşă cu un zâmbet prostesc. Jacques n-avea să regrete niciodată mai cu foc că nu ştia engleza. Încercă chiar să-l pună pe Jonathan să-l înjure pe insular pe limba lui maternă, dar muzicianul refuză cu încăpăţânare. Ca un adevărat filosof, acesta suporta situaţia neplăcută, preocupat doar de paşaportul său rămas în valiza dispărută.

După câteva ceasuri, soarele răsărea peste ducatul Leicester; câteva ziduri vechi, câteva ruine pe jumătate saxone, pe jumătate romane se vedeau pe acest pământ roditor, acoperit cu întinse păşuni verzi. Ici, colo, aspirând roua dimineţii, se tolăneau boi uriaşi, care sunt mândria şi consolarea stomacurilor engleze.

Regiunea este fermecătoare: apar din ce în ce mai multe cottages şi şiruri lungi de căsuţe, toate de aceeaşi mărime şi arătând la fel, de-a lungul drumurilor bine întreţinute. O ceaţă uşoară estompează aceste peisaje nu prea variate, dându-le un aspect deosebit.

Odată cu ziua, zgomotul se înteţi în compartiment: alimente cu un miros greu apărură din adâncuri neştiute; se deschiseră sticle de voiaj, aerul încins se îmbălsăma cu un amestec de rachiu proaspăt şi de porc vechi. Pentru Jacques, aceste emanaţii erau cu atât mai dezagreabile, cu cât îi era foame şi sete, dar nu putea să-şi satisfacă niciuna dintre aceste două nevoi. Voi să deschidă o fereastră, dar trebui să renunţe, căci vecinii săi se opuseră; oamenii aceia ar fi călătorit şi într-o saună, simţindu-se în largul lor.

Drumul interminabil păru şi mai lung în aceste condiţii grele. Ar fi fost cu adevărat insuportabil dacă privirile reprobatoare nu ar fi fost atrase de o mie de scene de familie şi de amănunte care ţin de moravuri. După o noapte de gălăgie şi de nesomn, chipurile apăreau, în sfârşit, mult mai expresive. Unii călători vizitaseră Edinburg-ul de

plăcere, dar cei mai mulți, profitând de costul redus al biletelor, pur şi simplu, emigrau împreună cu familiile lor nevoiaşe şi cu întreaga lor avere adunată în câteva tartane găurite sau în pachete legate cu fulare. Câțiva nefericiți în plus pentru marele oraş!

Până la urmă, câmpul se transformă treptat, potecile deveniră străzi, satele cartiere; atmosfera se încărcă de ceață şi fum; coşurile uzinelor se înmulțeau, ridicând în văzduh funingine şi fum. Calea ferată traversă în curând străzi întregi sau se afundă prin tunele tenebroase.

În sfârşit, trenul se opri. Jonathan coborî repede în gară şi alergă la biroul de informații; îi trebuia neapărat valiza; acolo văzu un munte de bagaje şi de colete; toate era amestecate, sfărâmate, răsturnate şi, din cauza unei legi a greutății absolut speciale, coletele mari se găseau pe cele mici, iar obiectele grele peste cutiile de carton.

Nu există vreo ordine atunci când se distribuie bagajele; fiecare ia ce vrea. În cele din urmă, Jonathan îşi luă bunul, destul de diform, şi fără să mai ceară altceva, urmat de Jacques, sări într-o trăsură dintre numeroasele ce staționau chiar în gară. Câteva clipe mai târziu, după o călătorie de trei sute nouăzeci şi cinci de mile străbătute în cincisprezece ore, cei doi prieteni traversau New Road, plecând din Northern Railway Station.

Capitolul XXXVIII

Sosirea la Londra

După sfatul primit de la familia B..., se duseră la London Bridge. La London Bridge and Family Hotel se aflau aproape de gara spre Brighton, care trebuia să-i aducă în Franța. Li se oferi o cameră mare şi întunecoasă, cu două paturi vaste cu perdele albe; urcară acolo pe una dintre acele scări imposibile. În timp ce-şi făcea toaleta, Jacques zise:

— Până aici ghizi ca Richard sau alții au stabilit în mod ingenios itinerare ce permit vizitarea Londrei în scurt timp; cele mai îndrăznețe necesită cel puțin cinci zile! Noi nu avem decât două la dispoziție; să vizităm deci Londra în două zile!

Podul Londrei, care trebuia traversat iar, este pradă, la această oră, unei agitații teribile. Patru şiruri de trăsuri de tot felul, folosite la orice, omnibuze, cabriolete, cupeuri, telegi, căruțe de transport, de cărat tomberoane, şaretese îmbulzesc pe şosea; caii par magnifici cu harnaşamentele lor sclipitoare; pe trotuare circulă o mulțime grăbită, agitată, tăcută, şi este cu totul inutil să încerci să treci de pe un trotuar pe altul, doar după câteva ceasuri poți aşa ceva.

London Bridge este ultimul pod de pe Tamisa înainte de gura de vărsare a fluviului. Navele se opresc acolo şi pe cursul apei nu mai urcă decât vasele cu aburi şi imensele şlepuri. Este uşor de înțeles ce caută atât de multă lume pe un pod care uneşte City cu partea meridională a oraşului. Jacques privea stupefiat afluența trăsurilor, care nu reprezentau totuşi decât o mică parte dintre cele trei mii de omnibuze şi patru mii de cabriolete ale Londrei.

În dreapta, fluviul nu se mai vedea de atâtea vapoare gata să pornească spre toate țările lumii, înghesuite în docuri. În stânga, el este străbătut de mici nave cu aburi, *watermen*, care fac deplasări pe Tamisa; patruzeci sau cincizeci circulă simultan fără să se ciocnească, fără să se stânjenească în albia largă a fluviului. Se grăbeau spre debarcader, iar pasagerii lor agitați nu mai așteptau ca pasarela să fie lăsată de pe chei pe punte, ci treceau peste bariera vasului, aflat încă destul de departe de ponton și cădeau cu toții dincolo, asemenea clovnilor la circ, atunci când sar peste cal.

London Bridge are cinci picioare de granit înfipte în Tamisa și ajunge în King William Street. Această arteră trece prin fața monumentului focului, o coloană înaltă, canelată, având deasupra o urnă din care ies flăcări, *of the italo vitruvian doric order*, cum spun și pretind englezii. Respectiva coloană a fost ridicată chiar pe locul în care s-a oprit marele incendiu din 1666, care a prefăcut în cenușă o mare parte a orașului și despre care Jacques citise o superbă descriere în romanul anonim *Whitefinars*. Monumentul s-a remarcat prin faptul că le-a permis englezilor să se arunce, odată cu spleenul lor, de pe capitel. Dar cum lucrul acesta devenise o modă, balustrada capitelului a fost împrejmuită cu o cușcă de fier, prin care se vede, dar din care nu se mai poate sări în gol. De atunci, nimeni nu se mai urcă pe monument.

Se citează cazul unui englez, un stimabil negustor ale cărui afaceri mergeau prost și care ajunse pe platformă cu o intenție clară, chiar în ziua în care se zăbrelea vârful coloanei; neputându-se sinucide așa cum își dorea, se întoarse la birourile sale, își încercă din nou norocul în speculații financiare și deveni multimilionar. Crede acum că acea cușcă prinde foarte bine în vârful monumentului; el este singurul de această părere.

De la William Street se ajunge la poștă pe un șir de străzi lungi. Acolo te afli în plin centru: prăvăliile par magazine, iar proprietarii lor comercianți respectabili: activitatea este foarte intensă. Pe străzi nu vezi plimbăreți, ci doar oameni de afaceri, care par toți capabili să se asocieze pentru a întemeia societăți în comandită cu un capital de multe milioane de lire sterline, în vederea exploatării a orice.

Nu întâlneşti nici tineri, nici adulţi, nici bătrâni, ci doar negustori, lorzii bumbacului, ducii lânii, marchizii zahărului nerafinat, conţii lumânărilor de seu, într-un cuvânt, prinţi negustori. Aceşti „citizen-nababs" vin în chip misterios la micile lor birouri, la oficiile lor discrete, învârtesc afacerile zilei şi se întorc în casele lor opulente de pe Regent Street sau din Belgrave Square.

Este adevărat că milionarii frecventează, fără a fi afectaţi cu nimic, această zonă tumultuoasă a oraşului, alături de cei săraci; aici, mizeria este la fel de deplină ca şi bogăţia, iar dacă bogatul nu-i dă de pomană săracului pe stradă, este întrucât că acesta din urmă n-ar putea să-i dea restul la milionul pe care-l are în buzunar.

General Post Office este un templu grecesc cu un portic din coloane dorice; timpul şi-a depus deja stratul întunecat peste antablamentul şi sculpturile sale de pe fronton. Fără a se opri la a cerceta amănunţit acest edificiu, Jonathan se prezentă la ghişeul post-restant şi primi un răspuns negativ la cererea sa; aşa că trebuiau să ia prânzul cât mai repede.

Jacques fu de acord cu o tavernă ce nu părea o mină; intrară, se aşezară pe scaune într-o sală slab luminată, între două boxe de mahon închis la culoare; un chelner foarte distins, în costum negru, servea acolo. Cei doi prieteni consumară în aceeaşi farfurie o mică parte dintre cei două sute cincizeci de mii de boi şi dintre cele un milion şapte sute de mii de oi ce sunt devorate pe an în imensa capitală; băură şi două ocale dintre cele patruzeci şi trei de milioane de galoane de bere ce abia ajung să-i potolească setea.

În această vreme, oameni grăbiţi se succedau la mesele învecinate, prânzind cu un articol din *Times* ori din *Morning Chronicle* şi câteva picături de ceai puţin îndulcit, servit în ceşti microscopice.

— Dacă se aşteaptă şi la cină să aibă acelaşi lucru, atunci îi deplâng, zise Jacques.

După o masă mai serioasă, călătorii plecară din tavernă şi se îndreptară spre Saint Paul, al cărui dom se vedea pe deasupra caselor din jur.

Capitolul XXXIX

Saint Paul şi Tamisa

Saint Paul este o imitaţie completă a catedralei Sfântul Petru din Roma; construcţia este mai mult impozantă decât frumoasă; acest edificiu a înlocuit minunata catedrală gotică a lui Inigo Jones, distrusă în incendiul din 1666; suprapunerea ordinii compozite sau corintiene reglementează toată structura arhitectonică din exterior; coloanele abundă acolo şi se ridică în văzduh ca să susţină cupola domului; monumentul este înnegrit de fum, având mari umbre albe (căci acolo albul formează umbra) produse prin expunerea anumitor proeminenţe la vânturile nordului. Efectul acesta este ciudat. Par nişte straturi de zăpadă depuse simetric pe profilurile antablamentelor, mulurilor coloanelor şi ale ieşiturilor capitelurilor cu frunze de acant.

Două turnuri mici, destul de graţioase, cu toată masivitatea lor, se ridică de o parte şi de cealaltă a porticului; unul conţine orologiul, celălalt clopotniţa. Se termină printr-un con auriu, al cărui efect este dizgraţios.

Zidurile exterioare ale clădirii se ridică până la treizeci şi şapte de metri, dar această înălţime dispare în faţa importanţei edificiului; o galerie elegantă încoronează antablamentul sprijinit pe coloanele domului şi susţine cupola care se încheie printr-un turnuleţ înconjurat de o galerie circulară; bula şi crucea se ridică la încă treizeci şi şapte de metri deasupra acestei galerii.

Jacques îşi notase aceste dimensiuni precise, dar nu le credea adevărate, aşa că, în pofida lipsei de timp, a oboselii şi a însoţitorului său, se hotărî să urce în dom, cât de sus putea. În jurul monumentu-

lui, ca la multe biserici din Anglia, se află un cimitir, care fusese până nu de mult „în folosinţă", pentru a folosi limbajul afacerilor. Dar, de câţiva ani, se înfiinţaseră societăţi financiare pentru crearea de cimitire în Londra. Prima dintre ele, Kensal Green Cemetery Company, a efectuat operaţii magnifice; acţiunile sale sunt, fireşte, cotate la Bursa din Londra şi probabil că toată lumea tremură când valoarea lor creşte.

Jacques şi Jonathan intrară în catedrală. Fură şocaţi de lumina rece şi de grandioasa ei simplitate; niciun tablou, ci doar câteva monumente ridicole şi statui nereuşite, ridicate în amintirea oamenilor importanţi. Jacques aruncă o privire indiferentă acestui cimitir interior şi se duse la uşa de la scara domului.

Ceru să urce până la turnuleţul din vârf şi obţinu această favoare pentru un şiling şi şase pence. După un lung urcuş în spirală pe trepte de lemn, cei doi ascensionişti ajunseră la o galerie interioară. care înconjoară baza domului, denumită „galeria sonoră"; un omuleţ îmbătrânit în exersarea acestei onorabile îndeletniciri se duse să suspine la o extremitate a galeriei, iar suspinul lui ajunse ca un uragan la urechile lor uimite. În sfârşit, lumina năvăli printr-o fereastră şi putură vedea galeria antablamentului.

Priveliştea Londrei s-ar întinde foarte mult, dacă eterna ceaţă n-ar îngusta orizontul. Într-o zi obişnuită, se poate urmări cursul Tamisei de la docuri până la Palatul Westminster, dar turnurile acestuia se lăsă mai degrabă ghicite decât văzute. La baza catedralei Saint Paul se zăreşte o fermecătoare aglomerare de edificii, printre care ţâşnesc turlele celor trei sute de biserici. Ele punctează toată această vastă zonă, ca nişte pioni pe o imensă tablă de şah: Saint Paul este regele, iar turnul Parlamentului, regina acestui uriaş eşichier.

După ce admirară câteva clipe spectacolul, sub un soare englezesc, care pare înconjurat de o sticlă mată, Jacques îl conduse pe Jonathan pe o scară îngustă în spirală. Ajunseră la galeria turnuleţului din vârf; îşi încredinţară pălăriile unor funcţionari *superiori*, după cum spunea Jonathan, şi porniră pe o altă scară pentru a ajunge la bulă. Trebuiră să se folosească de mâini şi de picioare, să se agaţe

de crestăturile şi de asperităţile bronzului. Muzicianul rămase în urmă, dar curajosul său camarad ajunse *in the bowl*, care are doi metri diametru şi abia dacă poate adăposti opt persoane.

Stând călare pe bara de fier, care constituie axa bulei, Jacques îi zise lui Jonathan:

— Prietene, acum ori niciodată e momentul să-ţi ofer, potrivit lui Stendhal, înălţimea câtorva monumente celebre. Sfântul Petru din Roma are patru sute unsprezece picioare, catedrala din Strasbourg, patru sute douăzeci şi şase de picioare, marea piramidă, patru sute treizeci şi opt de picioare, Domul Invalizilor din Paris, trei sute douăzeci şi patru de picioare, iar bula în care mă aflu acum se găseşte la trei sute nouăsprezece picioare deasupra străzilor Londrei! Şi-acum, putem să coborâm!

Această operaţiune fu uşoară şi, în scurtă vreme, cei doi ajunseră pe malul Tamisei, la Podul Londrei. Scările de piatră, care duc la debarcaderele vapoarelor, sunt mereu pline de grupuri de copii pe jumătate goi, care cer de pomană vânzând chibrituri sau iască chimică. Cei doi prieteni urcară pe una dintre aceste ambarcaţii rapide care, pentru *one penny*, merg de la London Bridge la Podul Westminster. Se umplu repede cu pasageri şi excelentele lor maşini oscilante pornesc în mare viteză. *Citizen* se desprinse de îndată de mal, intersectându-se cu *Sun*, care cobora pe fluviu. Proprietarul navei, suit pe tambur, îşi arătă pumnul sau palma desfăcută, indicând astfel comenzile, care îi sunt transmise mecanicului de vocea răsunătoare şi ascuţită a unui copil. Se auzi *go ahead* şi vasul porni împotriva curentului.

Tamisa nu are chei, ceea ce îi conferă un aspect bizar; vastele magazii, uzine, gazometre, *warves*, *factories* şi *warehouses* se aliniază pe malurile sale şi permit accesul la fluviu prin pivniţele lor unde se încarcă şi se descarcă mărfurile; mai multe asemenea antrepozite sunt ornate cu turnuri înalte, unde le este indicată destinaţia cu litere mari, de toate formele; uzinele sunt numeroase pe malul drept.

Citizen, reducându-şi cu o treime înălţimea coşului său curbat, trecu pe sub imensele arcade din fontă ale podurilor Southwark şi Blackfriars; navigă apoi de-a lungul grădinilor pline de prospeţime

şi de farmec ale Templului, cu monumentele sale saxone; marele hotel Sommerset, unde se află birourile Timbrului, Domeniilor şi Sigiliului Regale îşi prezentă în curând frumoasele linii ale arhitecturii sale veneţiene; văzut din mijlocul fluviului, are un aspect impunător şi monumental; timpul şi umiditatea i-au ros boltele inferioare şi le-au impregnat cu un fel de vechime artificială.

Podul Waterloo, al cărui tablier drept se sprijină pe nouă arcuri magnifice, îşi desfăşură minunatele linii de o mie două sute de picioare lungime; este îmbrăcat în granit de Cornwall şi pare o lucrare indestructibilă. În amonte, un pod suspendat, foarte elegant, trece peste Tamisa cu multă îndrăzneală şi, în cele din urmă, după un cot al fluviului, apare vechiul pod Westminster, din care o jumătate a fost deja înlocuită cu un pod nou, superb, din fier. *Citizen* ajunsese la capătul cursei sale; se opri, iar Jacques şi Jonathan porniră pe chei ca să poată admira faţada noului palat al Parlamentului.

Capitolul XL

Parlamentul, apoi Westminster, Whitehall, Trafalgar Square

– Iată nişte detalii minunate! strigă Jacques, referindu-se la stilul înflorat al clădirilor Parlamentului. Câte ornamente, ce de blazoane încoronate, ce mulțime de basoreliefuri dăltuite, câte broderii în piatră şi frize, traverse, cornişe! Ce strălucire a întregii botanici renascentiste! Seamănă cu o voletă presărată cu puncte luminoase, aruncată peste un edificiu imens. Este stilul milionarilor saxoni!

Noul palat al Parlamentului, a cărui inaugurare data din anul 1847, are un aspect feeric. Este dominat de mai multe turnuri; unul dintre ele, având în partea lui superioară cele patru cadrane ale unui gigant orologiu, se putea vedea din toate cartierele Londrei. Altul, Victoria Tower, la fel de înalt ca domul de la Saint Paul, are o lățime şi o grosime ce uimesc; este dăltuit de sus în jos cu delicatețea specifică unei opere de aurar, şi acoperit cu blazoane şi cu însemne heraldice de efect.

Fațada palatului dinspre piață este neregulată. Clădirile componente înaintează, ici, colo, desfăşurându-şi strălucitoarele bogății ale ferestrelor lor gotice; pe fluviu, desfăşurarea unei linii arhitecturale de o mie de picioare lungime este sublimă; poate că risipa ornamentelor ia ceva din majestuozitatea acestui palat magnific, dar privirii şi imaginației le este imposibil să nu fie impresionate de această vegetație tropicală, ce dispare prin ceturile Angliei.

Este dificil să te smulgi din acest spectacol splendid; mulți oameni au blamat acest ansamblu imens de sculpturi, dar n-au putut fi

insensibili la efectul produs de ele; nu este, dacă vreți, decât o minunată cutie cu moaşte ori o vânătoare monumentală din Evul Mediu; dar pare visul feeric transpus în piatră, fiecare dintre acestea fiind o lucrare neprețuită, realizată de către poporul cel mai industrializat din lume.

Mânăstirea Westminster este distantă pe dinafară, pe lângă acele minunății ale Renaşterii; biserica este construită după moda gotică din a doua epocă; are, de altfel, o culoare neagră îngrozitoare; interiorul ei este o vastă necropolă, cu morminte de prost gust şi figuri alegorice, ce te fac să zâmbeşti; nu poți decât să ridici din umeri neputincios în fața acestor basoreliefuri lăudate, pe care orice particular le poate ridica, plătind aur greu, în mânăstirea Westminster; acolo nu sunt onorați sfinții din primele zile ale creştinismului, ca în bisericile protestante, ci oamenii de ispravă, pe care norocul i-a făcut nemuritori.

Cea mai curioasă parte a bisericii este colțul poeților, unde, printre statuile şi busturile lui Milton, Addison, Dryden, Gray, Goldsmith, Butler, Spencer, Garrick se înalță monumentul lui Sheakspeare; figura marelui om este frumoasă şi plină de inspirație; în capelele ce înconjoară strana se găsesc morminte celebre; acolo se odihnesc cei doi copii al lui Eduard; reginele Maria Stuart şi Elisabeta îşi dorm una lângă alta somnul de veci.

Apropierea acestor două morminte îl emoționează până şi pe vizitatorul cel mai insensibil. În capătul bisericii se află capela lui Henric VII, cu sculpturi atât de minunate, de nici nu-ți poți imagina; se intră acolo în bijuteria din piatră a lui Benvenuto Cellini; este gradul cel mai înalt de perfecțiune atins de stilul renascentist.

Plecând dintre acele minunății şi absurdități arhitectonice, vizitatorii dădură peste mulțimea cerşetorilor ce vând descrieri şi vederi cu aceste monumente diverse. De abia reuşiră să scape de ei. Dar Jacques nu îndrăzni să le refuze câteva pence nefericiților măturători ce veniră să curețe în fața sa, pentru ca el să meargă printr-un loc lipsit de praf şi de mizerie; cerşetoria este ingenioasă în Anglia; înseamnă comerț şi speculație.

Coborând pe Strada Parlamentului, trecură prin fața palatului de tristă memorie Whitehall, reconstruit complet după execuția lui Carol I. Este un edificiu de nu prea mare importanță, ornat cu coloane ionice.

— Să nu ne oprim ca să discutăm despre faimoasa fereastră istorică, lângă care s-a ridicat eşafodul regelui; nu avem timp şi nu este ceva foarte interesant.

— Chiar voiam să te rog asta, replică Jonathan, ce părea deja sătul de această excursie forțată. Unde suntem?

— La Charing Cross, unde se încoronau odinioară regii Angliei; iată Piața Trafalgar; planul meu indică în capătul acesteia galeria națională; probabil că este muzeul acela; urâtă construcție; nu spun mai mult pentru că sunt politicos; acum, dragă Jonathan, iată o coloană dorică, al cărei capitel susține statuia lui Nelson; remarcă faptul că marele marinar este traversat dintr-o parte în cealaltă de un paratrăsnet; admiră dreptatea marelui popor englez; i-a înălțat o statuie lui Nelson pentru victoriile sale de la Abukir şi Trafalgar, dar, totodată, nu l-a iertat pentru crimele sale şi l-a străpuns cu paratrăsnetul. Să plecăm acum din acest loc puțin remarcabil şi să mergem în parcul Saint James; am nevoie să-mi odihnesc ochii cu puțină verdeață; însă, pe drum, să aruncăm o privire spre Pall Mall şi cluburile sale.

Aceste cluburi sunt adevărate palate şi nicio țară nu poate oferi edificii asemănătoare, cu o asemenea distincție; sunt multe la Londra; dar cele de la Pall Mall, United Service Club, Conservative Club House, în stil italian, Atheneum Club sunt foarte frumoase.

Nu trebuie să mire mulțimea monumentelor îngrămădite în acest oraş. Nouăzeci şi una de corporații au sedii aici, precum cea a negustorilor, a postăvarilor, a pescarilor, a aurarilor, a blănarilor, a hotelierilor etc. Aceste săli destinate adunărilor sunt monumentale şi fiecare corporație mai are şi case de caritate, pentru ajutorarea propriilor nevoiaşi. În plus, mai există cel puțin patruzeci de societăți ştiințifice cu diferite denumiri, având edificii proprii, cu coloane şi antablament.

Cluburile sunt la fel de numeroase ca societățile. Aceste sedii se

...vizitatorii dădură peste mulțimea cerşetorilor...

etalează, se taie în piatră, plac vizitatorilor şi oferă material imaginației arhitecților englezi, adăugându-se monumentelor.

— Acum să coborâm în locul unde se desfăşoară parada vestiților Horse Guards pe scara de la piața Waterloo, zise Jacques. Iată, Jonathan, coloana ducelui de York; poți urca pe ea pentru suma de şase pence, iar dacă nu aveai trei ani împliniți, nu plăteai nimic!

— Dar puteam să urc până sus la doi ani şi jumătate?

— Nu ştiu. Aşa este regula. Acest lucru îmi aminteşte de un afiş din omnibuzul de Nantes. „Doar copiii sub trei ani nu plătesc, dar trebuie ținuți pe genunchi". Iată ce scria în acea regiune a Loarei Inferioare!

Capitolul XLI

Palatul Buckingham, Hyde Park, Picadilly, Strand

Locul din faţa palatului vestiţilor Horse Guards seveşte la manevrele făcute de diverse regimente; acolo se aude în fiecare dimineaţă o muzică ascultată doar prin cârciumile pariziene; dar fiindcă timpul era înaintat, Jonathan nu putu asista la variaţiunile vreunei teme din *Trubadurul*, realizate de artiştii englezi.

Parcul Saint James le oferă plimbăreţilor peluze destul de frumoase şi ceva umbră; îl traversează un mic râu, ce trece pe sub un greoi pod suspendat, lipsit de eleganţă; în celălalt capăt al parcului se află palatul Buckingham, reşedinţa reginei Victoria, iar în partea lui septentrională, palatul Saint James; acesta din urmă nu este prea interesant pentru arheologi; serveşte pentru ceremonii, recepţii şi gale ale Curţii; primul poate fi foarte frumos, mai ales partea sa, care dă spre grădinile rezervate doar anumitor persoane importante; de afară nu se poate judeca felul în care este împodobit.

Green Park este, practic, o continuare a parcului Saint James; peluza sa verde este foarte întinsă; este acoperită de miei frumoşi, care pasc iarba urbană şi te poţi crede acolo la ţară; tăietorii de lemne din Londra închiriază păşuni în acel loc pentru turmele lor numeroase. În general, aceste diverse parcuri, atât de utile, de pline de prospeţime, de liniştite în mijlocul acestui oraş imens, nu sunt întreţinute prea bine şi fiecare rătăceşte după voie pe gazoanele neprotejate de nicio barieră.

Intrarea monumentală din Hyde Park şi arcul de triumf, ce o precede, sunt situate în capătul parcului verde.

— Prietene Jonathan, priveşte cu atenţie statuia ecvestră, care decorează platforma acestui arc de triumf: depăşeşte orice imaginaţie ca ridicol şi urâţenie. Se poate spune că a trecut graniţa prostului gust; remarcă faptul că şi calul este beat şi îl duce în spate pe ducele de Wellington, al cărui palat se află, iată, acolo. Bătrânul erou putea astfel să se vadă din sufragerie, şi trebuie să fi fost cu adevărat un erou de vreme ce spectacolul acesta nu-l făcea să-şi piardă pofta de mâncare. Dar, cum trebuia să-l zărească şi din dormitor, doamnele din Londra l-au imortalizat, sub forma unui uriaş Ahile, în Hyde Park. De ce l-au ales tocmai pe acest scandalagiu al antichităţii, care n-avea niciun merit în a fi curajos? Nu ştiu. În schimb, Wellington este cu totul gol, de o goliciune care te înfioară. De altfel, statuile, busturile şi portretele lui sunt foarte numeroase pe toate insulele britanice; englezii au abuzat de el, aşa cum au abuzat de Waterloo!

Hyde Park este o grădină imensă, cu alei lungi şi peluze vaste, arbori înalţi, un râu serios şi un pod de piatră magnific. Aici îşi dă întâlnire lumea „la modă" din Anglia. Cu toate că trăsurile burgheze n-au voie să circule, în parc apar numeroase echipaje deseori conduse de membrii clubului *Four in hand*, care se consideră cei mai buni vizitii din lume. Aici, în sezon, adică atunci când căldurile verii aduc la oraş toată nobilimea mică şi mare de la ţară, afluenţa pietonilor şi a călăreţilor este neobişnuită; familii întregi, tată, mamă, fii şi fiice călăresc în galop bidivii de mare preţ; bătrânii lorzi vin să-şi plimbe aici plictisul cotidian, înainte de a-l transporta în Înalta Cameră, unde tot el îi adoarme; de altfel, uşierul îi trezeşte doar atunci când trebuie să voteze. În Hyde Park întâlneşti englezoaice fermecătoare şi, în general, mai multe femei decât bărbaţi. Aceasta este, de altfel, proporţia în general, ceea ce va duce inevitabil, într-un viitor apropiat, la sfârşitul Angliei.

Această remarcă a lui Jonathan îi plăcu lui Jacques, care-i zise:

— Sunt multe fete bătrâne printre aceşti insulari, şi dacă vrei să te însori cu o moştenitoare bogată, pe care o stânjeneşte celibatul, n-o să-ţi fie prea greu. Iată blazoanele pictate pe uşile trăsurilor: când

vezi un romb, ştii că este semnul că există acolo o fată coaptă, numai bună de cules.

— Sunt prea obosit, răspunse Jonathan, şi n-avem timp. Vreau să mă aşez.

— Ba nu! Să mergem! O să luăm o cabrioletă la ieşirea din Hyde Park şi o să cinăm în mica noastră tavernă.

Era departe, dar, uitându-te în dreapta şi-n stânga, pe când se plimbau, nu văzură niciun restaurant. Erau destule *boarding houses* şi *cattering houses*, dar aceste localuri păreau atât de puţin animate, de lipsite de viaţă, de neospitaliere, încât nici nu-ţi venea să le treci pragul.

Cabrioleta, condusă de un vizitiu foarte distins, un adevărat pair englez, porni pe Picadilly, o lungă stradă care trece printre clădiri diferite una de alta, scunde şi adesea înnegrite, dar în care se simt bogăţia şi confortul. Fiecare locuieşte într-o casă cu balcon spaţios, a cărui podea este formată dintr-un soi de grilaj. Lucrul ar putea avea unele inconveniente în cazul crinolinelor la modă, dar trebuie spus că englezoaicele care se arată la ferestre şi englezii care trec pe stradă nu se uită într-acolo prea atent. În sistemul său de palate şi locuinţe particulare, Londra are douăsprezece mii de străzi şi două sute de mii de case; domnul Horace Say a avut dreptate când a spus: „Londra nu este un oraş, ci o provincie acoperită de case."

În frumoasele cartiere Picadilly, Regent Street şi Hay Market se regăseşte agitaţia, însă este mai redusă decât în centru. Parcurgând străzile din Picadilly şi zonele comerciale din Strand, Jonathan surprindea cu plăcere aspecte ale vieţii din Anglia: poştaşul în costum roşu bătea de două ori, scurt, cu ciocanul în uşile mici; bărbatul îşi anunţa sosirea cu cinci lovituri repetate lent, iar doamna elegantă, care venea în vizită, îşi vestea prezenţa prin şapte bătăi mici, grăbite. Fiecare afla astfel dinainte natura vizitei şi calitatea musafirului. Jacques se minuna de mulţimea cizmarilor şi a negustorilor de modă din capitală; erau câteva mii. Vânzătorii de ţigări, al căror comerţ este cu totul liber, sunt nenumăraţi, dar produsele lor nu valorează nimic;

îl atrag pe fumător cu afişe şi pancarte seducătoare, în care nu trebuie să ai încredere.

După ce a traversat Piața Trafalgar, cabrioleta trecu prin fața hotelului Ducele de Northumberland, vechi edificiu saxon; probabil că într-unul dintre saloanele sale a rămas agățată în ramă vestita bancnotă de cinci sute de mii de franci, iar ducele avea pretenția de a o prezenta ca pe tabloul unui mare maestru!

Strand-ul este o vastă arteră comercială, ce reuneşte cartierul Parlamentului cu centrul oraşului; foiala de acolo este de neînchipuit. Zidurile, casele, chiar şi trotoarele sunt acoperite cu afişe sau cu reclame de tot felul; oamenii se plimbă pe acolo în conuri sau piramide cu anunțuri, atrăgând atenția publicului pentru marea lor *great attraction*. Febra publicității este epidemică în Anglia.

Capitolul XLII

Jacques şi Jonathan se duc la teatru

Cabrioleta circula rapid condusă de abilul birjar, fără a se încurca prin mulţimea trăsurilor în culori strălucitoare, cu forme ciudate; trecu pe lângă faţada dorică a Sommerset House şi ajunse la Temple Bar, singurul vestigiu al vechilor limite ale oraşului; este o poartă în formă de arc de triumf, mereu deschisă, care nu se închide decât în faţa unei singure persoane, graţioasa sa majestate regina, atunci când ea se duce în acest cartier al Londrei; ca să intre, îi trebuie o autorizaţie specială din partea lordului primar, căruia şi ea trebuie să-i dea o chitanţă atunci când vine să se împodobească astfel cu diamantele coroanei, închise în Turnul Londrei; aceste bijuterii îi aparţin poporului englez, acestui cerşetor ce trece cu ochii slăbiţi şi burta suptă, acestui matelor mort de beat, care se loveşte de stâlpii uşii de la Gin House.

— Odinioară, zise Jacques, erau expuse la Temple Bar capetele celor executaţi; trebuie să spun şi că, în timpul sărbătorilor publice, se orna acest monument cu capete din carton ce le imitau perfect pe cele adevărate şi sângerau precum vestitele roast-beef, dragi lui John Bull.

— Cred asta; aici se poate orice. Dar vezi, dragă Jacques, ce mulţime de oameni? Iată-ne pe Ludgate Street şi Saint Paul îşi arată deja domul! Şi câţi copii! Parcă am fi la Liverpool.

— Aşa este în toată Anglia, Jonathan! Îmi explic şi de ce: având toată această gloată de copii în faţa lor, romancierii englezi şi-au ales mereu eroii de vârste foarte fragede.

Bisericile sunt numeroase în această parte a Londrei; nu aveau timp să le viziteze; de altfel, par mereu închise; o pancartă, afişată la

poarta unui grilaj, indica numele preotului şi adresa lui şi cam ce activităţi avea atunci când îşi petrecea timpul cu soţia şi cu copiii.

Cei doi prieteni ajunseră la închisoarea de la Newgate, după ce trecuseră pe Fleet Street şi Old Bayley, ale căror nume se descifrau cu greutate, cum se întâmplă la toate străzile din Londra. Clădirea temniţei este destul de nouă, dar aspectul ei se dovedeşte întunecat şi teribil; arhitecţii englezi excelează în a oferi acest gen de culoare locală.

Îşi continuară drumul până la Bancă şi la Bursă; aceste două monumente sunt ridicate în stil grecesc sau roman, dar nu-ţi atrag privirea. Bank of England pare a se păzi singură, fără cortegiul de soldaţi şi de invalizi întâlnit la Paris; New Royal Exchange pare o biserică; de fapt, nu este primul templu din lume în acest regat al industriei şi al speculaţiilor?

— Englezii au un mod ciudat de a face distincţie între speculanţi, zise Jacques, pentru cine cunoaşte lumea afacerilor; ei îi numesc *bear* şi *bull*, adică urs şi taur; cumpărătorul, îndrăznetul, cel care are încredere, care produce, care creează, este taurul; pesimistul, dimpotrivă, cel care crede că totul este pierdut, adică vânzătorul, este ursul trist, pe care adesea, şi împotriva voinţei sale, cumpărătorul îl face să se urce în copacul său. Găsesc bine aleasă sintagma: *bear and bull!*

După ce au omis să viziteze o nouă statuie ecvestră a lui Wellington, după ce au privit câteva secunde (ani pentru ei) cele şase coloane corintiene ale lordului primar, reveniră la mica lor tavernă, unde un chelner distins le servi o cină mai curând frugală decât copioasă.

Jacques ştia cum să folosească seara aceea; propuse să meargă şi să vadă piesa *Macbeth* la Teatrul Prinţesei, pe Oxford Street. Fără să mai piardă timpul, sări cu Jonathan într-un omnibuz, nu fără a-i descifra cu greu destinaţia, printre miile de nume ce-i decorau panourile. În cele din urmă, la şapte şi jumătate, coborau în faţă la Princess' Theatre. Jonathan cumpără două fotolii la preţul de şase şilingi fiecare şi primi, intrând în sală, un program pe care scria şi distribuţia.

Sala de la Princess' Theatre este de mărime medie, dar are amenajări cochete şi recente; avantscenele sunt concepute cu bun gust. Jacques se afla lângă doamnele în toalete de ball, cu flori prinse în păr şi cu decolteuri specifice englezoaicelor, care pot merge până departe, nepedepsite. Nu era prea multă lume, însă după ora nouă aveau să vină mulţi, căci preţul biletelor se înjumătăţea. În Anglia, unde există multă libertate, oricine poate fonda un teatru, deschide o linie de omnibuze, săli de bal ori cafenele încântătoare şi publica ziare în voie.

În această privinţă, englezii au ajuns chiar la rezultate frumoase, căci au şapte sute optzeci şi unu de jurnale cotidiene şi patru sute optzeci de reviste, dintre care unele literare. Din această libertate nelimitată, se ajunge la dreptul directorului de a face ce vrea; poate modifica genul piesei şi preţul locurilor după cum are chef; este singurul care decide în ce fel poate atrage publicul.

Capitolul XLIII

O lady Macbeth de neuitat

Spectacolul cu piesa *Macbeth* începu. Jacques nu înțelegea niciun cuvânt şi asista parcă la o pantomimă zgomotoasă; Jonathan prindea câteva cuvinte la întâmplare şi pierdea o jumătate din replică în timp ce încerca să le înțeleagă. Jocul actorilor era de un romantism burghez, însă convingător; pretindeau a le transmite spectatorilor întreaga îndrăzneală a marelui tragedian englez şi scoteau urlete teribile; figurile lor englezeşti, gesturile rigide şi pretențioase, atitudinile stângace şi exagerate, sughițurile lor dramatice păreau să le placă majorității spectatorilor.

Însă luptele dintre Macbeth şi nobilii scoțieni aminteau, fără îndoială, de mânuirea armelor de către niște dansatori pe sârmă; regele Scoției se chinuia să lovească ritmic, iar adversarul său, Macduff aştepta liniştit atacul, ca să poată riposta.

Miss Elsworthy, care interpreta rolul neuitatei lady Macbeth, juca mai simplu şi mai reținut; se afla, firește, în mijlocul exagerărilor romantice ale celorlalți actori. Corul se manifesta cu destulă precizie; cele trei vrăjitoare scoteau strigăte funebre, în mijlocul muzicii de Locke, a cărei tentă Jonathan o aprecia foarte mult.

Decorurile, pictate şi montate cu simplitate, erau manevrate repede, după fiecare scenă; Jacques fu încântat să revadă câteva peisaje din Scoția, de pe lângă Inverness; amintirile din călătoria sa puneau în valoare aceste tablouri.

Actorii respectau sau nu textul lui Shakespeare? Adaptau ei convenienţelor engleze realismul fără fasoane al poetului, sau îl interpretau în splendida lui neprelucrare? Iată întrebări la care era

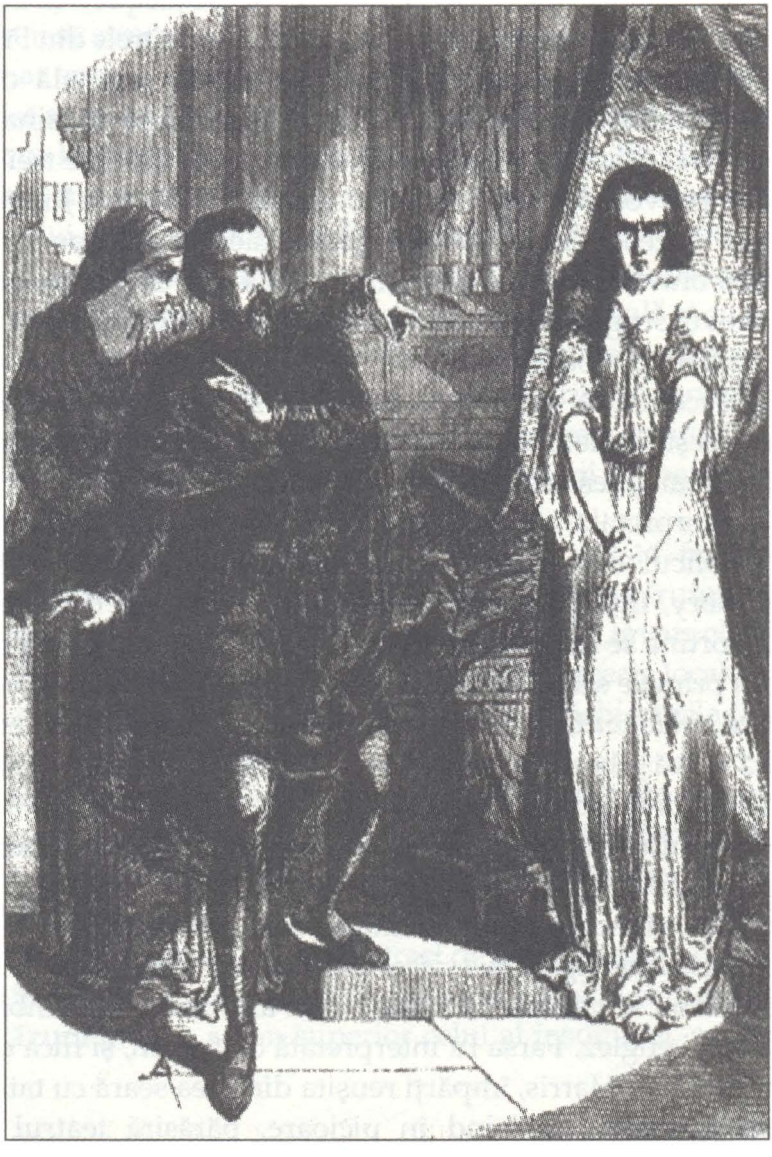

Actorii respectau sau nu textul lui Shakespeare?

greu de răspuns, dar care-l preocupau serios pe Jacques. El cunoştea foarte bine drama *Macbeth* din traduceri, însă în teatrele din Franța ea fusese întotdeauna prescurtată şi mutilată. Îi semnală deci lui Jonathan celebrul pasaj din actul al doilea, după asasinarea lui Duncan, când Macduff îl întrebă pe portar care sunt cele trei lucruri pe care le provoacă băutura. La momentul cu pricina, Jonathan îşi concentră degeaba auzul şi înțelegerea, căci nu pricepu nimic. La răspunsul bravului portar, sala izbucni însă într-un râs general.

— Bravo! strigă Jacques. Îl joacă fidel pe marele lor poet! Pun arta mai presus de pudoare! Bravo!

— Indecent este, prietene Jacques, nu să spui, ci să suprimi. Au dreptate aceşti englezi onorabili; jucați-l cu fidelitate pe Shakespeare, sau nu vă mai amestecați în viața teatrului!

Slab interpretată, marea dramă nu se prea bucură de aplauze. De altfel, publicul este reținut în asemenea manifestări. Valsul lui Montgomery, interpretat în antract, nu fu ascultat de nimeni. În curând, cortina se ridică pentru farsa care încheia programul serii.

De la primele scene, Jacques recunoscu imediat în *The First Night* piesa *Tatăl debutantei*, tradusă exact. Directorul teatrului juca el însuşi, cu multă vervă şi bună dispoziție, rolul lui Achille Talma Dufard, permițându-şi o interpretare cu mii de inovații şi de adăugiri. Vorbea pe jumătate franțuzeşte, pe jumătate englezeşte şi chiar italieneşte; cită chiar, nu se ştie de ce, primul vers al *Georgicelor* lui Vergiliu, şi cei doi prieteni erau să moară de râs auzindu-l cum pronunța:

Cuid facia letas segeti, quo sidere teram uertele, Mecena...

Jacques nu se gândise niciodată cum ar putea suna limba latină în gura unui englez. Farsa fu interpretată cu antren, şi fiica directorului, miss Mary Harris, împărți reuşita din acea seară cu tatăl său.

Obosiți, frânți, dormind în picioare, părăsiră teatrul la ora unsprezece. Ce zi, după o noapte petrecută într-un tren de plăcere! Porniră pe Regent Street, căutând o trăsură liberă. Străzile erau aproape pustii la ora la care, la Paris, ele sunt pline de lume şi de lumini. Magazinele, închise de la opt seara, aveau lămpile stinse, nemaioferind lumina lor folositoare. Câte o rază abia de trecea prin

geamurile mate ale unei prăvălii unde se vindea bere sau whisky. Policeman-ii se strecurau în taină pe trotuare, pe lângă ziduri, cu micul lor felinar aprins, atârnat la centură. Împingeau fiecare uşă cu pumnul, ca să se asigure că era închisă. Când se întâlneau, îşi şopteau repede ceva la ureche şi se împrăştiau apoi în toate direcţiile.

Ajungând la Hay Market, scena se schimbă, liniştea îi făcu loc zgomotului, animaţia îi succedă solitudinii; sute de femei purtând toalete indescriptibile umblau pe troatoarele acelei străzi largi; ele îşi făceau redutabila profesie cu o libertate, o îndrăzneală şi cu o sfidare ce nu cunoşteau teama de poliţie; de altfel, pentru ele era ora de piaţă sau de bursă şi păreau să aibă la fel de multă grijă de comerţul lor ca orice negustor din City. În seara aceea, respectivele creaturi îşi făceau o concurenţă aprigă; oferta era superioară cererii şi operaţiunile trebuiau să beneficieze de reduceri de preţ.

Printre femei se găseau multe fete de vârstă fragedă, dar îmbătrânite prematur din pricina dezmăţului. Câte frumuseţi pline de prospeţime nu-şi pierduseră aceste calităţi în tavernele publice, unde iubirile se înflăcărează cu gin şi cu rachiu; aceste localuri rămân deschise până în zori şi îşi oferă canapelele şi lichiorurile făpturilor prostite de pe Hay Market.

Apropiindu-te de Tamisa, pe acele străzi înguste şi înnoroiate, calitatea oamenilor devine inferioară, deşi numărul lor rămâne la fel de mare, şi poţi surprinde scene de beţie şi de dezmăţ, dar şi crime şi vărsări de sânge.

Jacques şi Jonathan, nu prea atraşi de acel spectacol dezgustător, găsiră, în sfârşit, o trăsură care să-i ducă la London Bridge Hotel; iar acolo căzură într-un somn superior celui al insomniei, somnul istovelii.

Capitolul XLIV

Cu vasul pe Tamisa

A doua zi, Jacques îl trezi pe Jonathan.

— Aceasta este ultima noastră zi! Să mergem! Să umblăm! Suntem evreii rătăcitori ai turismului; de acum, umblatul nu mai este o plăcere pentru noi, ci o datorie! Trebuie să vedem mereu ceva nou, să vedem neîncetat, iar şi iar! Asta ne este deviza.

— Apropo, prietene Jacques, ai remarcat că majoritatea devizelor de la intrarea în cetăţile engleze şi ale ordinelor sunt în limba franceză? „Dumnezeu şi dreptul meu" de pe blazonul Angliei; „Ruşine să-i fie celui care gândeşte de rău", al ordinului Jartierei.

— Este, într-adevăr, ceva neobişnuit.

— Fireşte, aceste lucruri îşi au cauza în cucerirea normandă; timp de două secole, aceşti insulari de treabă au vorbit în limba noastră.

— Ei bine, nu le-a rămas nimic în pronunţie. De altfel, Jonathan, observaţia ta este foarte corectă; ea ar avea o valoare mai mare dacă ar fi făcută la aer curat; să ne grăbim şi să plecăm de aici; am stabilit programul acestei zile; este unul complet.

După câteva minute, cei doi călători îşi terminară de făcut toaleta. Ieşiră din hotel şi, după ce traversară Podul Londrei, se îmbarcară pe unul dintre vasele care coboară pe Tamisa până la Greenwich. Pe lângă London Bridge, fluviul este plin de pacheboturi şi de cabotiere; cele mai multe profitau de mareea descendentă şi navigau cu toate pânzele sus şi cu toată puterea motoarelor. Pachebotul de Greenwich se îndepărtă repede de pod.

Lăsă în stânga Custom House, vama, o clădire uriaşă, monumentală, cu trei mari porticuri ionice, ornate cu coloane roase de

umiditatea corosivă a Tamisei. Apa fluviului nu este nici noroioasă, nici mâloasă, ci asemănătoare dejecţiilor putrede ale unui canal de scurgere. De altfel, Tamisa nu reprezintă decât un imens canal în care mareea refulează, de două ori pe zi, mizeriile marelui oraş; Marea Nordului nu vrea să le accepte cu niciun preţ. Există acolo o sursă permanentă de infecţie. Faţă cu o asemenea stare de lucruri, să ne mai mirăm că Londra a fost pustiită de şase ori de ciumă, care a ucis o sută de mii de persoane în 1665? Pe căldurile din iunie şi iulie, emanaţiile fluviului sunt insuportabile: în fiecare an, Parlamentul, pe jumătate sufocat, este obligat să-şi întrerupă şedinţele.

Vasul cu aburi aluneca peste această apă infectată, care de abia poate să producă spumă, atât este de grea şi de vâscoasă. În curând, cele cincisprezece mii de catarge ale navelor închise în docuri se ridicară la orizont. Dar, după ce vizitase bazinele din Liverpool, Jacques socoti că poate să se lipsească de spectacolul celor din Londra, care, desigur, nu au nimic deosebit faţă de primele. După un cot al fluviului, se ivi o imensă construcţie: era *Leviathan*, pe care inginerii, cu mari eforturi, îl aşezaseră, în sfârşit, în elementul său natural. Spre marele regret al lui Jacques, acest monstru al mărilor, în care încăpeau peste douăzeci de mii de tone de mărfuri, nu mai putea fi vizitat. Era ancorat puţin mai sus de Greenwich, unde vaporul se opri după câteva clipe.

Greenwich se află cam la cinci mile în amonte de Podul Londrei. Este un adevărat oraş. Jacques aruncă o privirea supra măreţului palat din care Anglia a făcut un spital pentru marinarii ei. A încercat în zadar să-i arate lui Jonathan celebrul meridian englez, care trece prin clădirea Observatorului, apoi îl trase pe compatriotul său într-o barcă; voia să se întoarcă la *Leviathan* şi să-i dea ocol. Împinsă de două vâsle, ambarcaţia navigă împotriva curentului, trecu prin faţa unei nave cu trei punţi, cu catargele tăiate, care serveşte de anexă spitalului şi ale cărei dimensiuni făceau să iasă în evidenţă imensitatea *Leviathan*-ului. Jacques putu să-şi dea seama exact de înălţimea lui, trecând pe lângă tamburele care formează ele însele un monument. În

cursul acestei excursii nautice, Jacques îşi înmuie degetul în Tamisa şi, după două zile, tot mai regreta această nefericită idee.

După ce dădu ocol acestei lumi plutitoare, luntrea se întoarse la chei. Călătorii luară un vapor care urca pe Tamisa şi coborâră la staţia tunelului de pe malul stâng. Ajunşi la intrarea acestei minuni inutile, concepută şi executată de inginerul francez Brunel, pătrunseră, pe o scară în spirală, într-un puţ larg, ai cărui pereţi sunt ornaţi cu vederi din diferite ţări, pictate cu elanul coloristic tipic artiştilor englezi. La capătul acestui puţ se deschid două galerii lungi de patru sute de metri. Cea din dreapta este singura accesibilă pietonilor care, pentru *one penny*, traversează Tamisa pe sub apele ei groaznice. Tunelul pare un burlan lung, trist, funebru. Atmosfera grea este brăzdată de luminile numeroaselor becuri cu gaz. Între cele două galerii, unite prin arcade, se află magazine cu obiecte inutile şi scumpe, în care te servesc cele mai frumoase vânzătoare din lume, şi despre care se spune că fac ele însele parte din mărfurile expuse.

În clipa în care Jacques şi Jonathan intrau în galerie, un industriaş, aflat la celălalt capăt al tunelului, scotea dintr-o trompetă cu piston sunete care se auzeau bizar sub această lungă boltă, spre amuzamentul publicului. Sunetele metalice păruseră mai întâi nedesluşite, dar, în curând, Jonathan, care mergea înainte, se opri şi îl strânse brusc de braţ pe Jacques.

— Ascultă! zise el. Ascultă!

— Ce este?

— Nu auzi? Nu recunoşti melodia?

Teribilul instrument în care se sufla de zor interpreta fragmentul „Ah! l'amor, l'amore on d'ardole" din *Trubadurul*.

— Până şi aici, în tunel! zise Jacques.

— Nu înţeleg cum de mai rezistă la aşa ceva, răspunse Jonathan cu simplitate. Hai, Jacques, să fugim de aici!

Ajunseră la orificiul inferior al puţului, nu fără să fi zărit, într-una dintre prăvălii, o maşinuţă cu aburi, groasă cât mâna, alimentată de flacăra unui bec cu gaz; ea punea în mişcare manivela unei orgi; din

fericire, nimeni nu cânta la aceasta, căci Dumnezeu ştie ce fragment din *Trubadurul* s-ar mai fi auzit!

Jacques reveni cu plăcere la lumina zilei şi, conform programului dinainte stabilit, se îndreptă către Turnul Londrei; mai era încă mult de parcurs până acolo şi, în absenţa trăsurilor, trebuia să meargă pe jos.

În cele din urmă, după multe ocolişuri, după ce s-au rătăcit de câteva ori prin reţeaua nenumăratelor străzi comerciale din vecinătatea docurilor, după ce au zărit calea ferată ce tăia în linie dreaptă şirul bisericilor şi al caselor, după ce au contemplat trenurile în plină viteză, care se vedeau pe deasupra acoperişurilor, cei doi prieteni, istoviţi, au ajuns la Turnul Londrei!

Capitolul XLV

Turnul Londrei, Regent's Park

Turnul Londrei a fost construit, din câte se spune, de William Cuceritorul; acolo regăseşti întregul spirit englezesc, cu tradiţiile sale, respectul faţă de vechile obiceiuri, dragostea pentru vremurile de odinioară. În sine, această citadelă antică nu oferă nimic deosebit, dar gardienii săi merită să fie contemplaţi; sunt îmbrăcaţi cu veşminte de epocă, purtând un ecuson pe piept şi ghirlande la pălărie. Jonathan fu încântat să-i vadă la lucru pe aceşti oameni de ispravă, care au fost contemporani cu Richard III sau Henric VII; evident că au asistat la sângeroasele evenimente pe care le povestesc.

Conduşi de un valet de pică, vizitatorii din grupul ce-i cuprindea şi pe parizieni, pătrunseră în curtea vastă a fortăreţei. Gardianul le arătă Turnul însângerat, unde fuseseră ucişi copiii lui Eduard, Turnul Beauchamp, închisoare de stat, unde s-au chinuit Jane Grey şi Anne de Boleyn, Turnul Wakefield, unde a fost asasinat Henric VII. În acest edificiu s-au înfăptuit numeroase crime; erau cele mai importante mijloace politice, pe care suveranii Angliei le aveau la dispoziţie şi le utilizau adesea împotriva nobilimii şi chiar a propriei familii; se poate spune, într-adevăr, că istoria Angliei este scrisă cu sânge!

Sala armurilor, în care grupul pătrunse în curând, este amenajată în chip ridicol. Armurile acoperă manechine care-i înfăţişează pe regii Angliei; poziţiile, atitudinile gesturile lor sunt hilare; unul mânuieşte o lance care ameninţă plafonul; altul ridică o ghioagă care va sfărâma capul propriului bidiviu; iar dacă securea celui de-al treilea va izbi, el

îşi va tăia braţul stâng! Toată această punere în scenă este de prost gust, amintind mai curând de ciudăţeniile de la un bâlci decât de bogăţiile arheologice ale unui muzeu.

În arsenalul reginei Elisabeth, se pot vedea două securi pe doi butuci: cea care a tăiat capul bietei Anne de Boleyn şi cea care l-a decapitat pe contele de Essex. Jacques îşi trecu palma, înfiorându-se, peste aceste tăişuri istorice şi numără pe butuci crestăturile cauzate de politica regală.

Ieşind din arsenal, fără să-şi dea osteneala de a număra tunurile adormite prin curţi, călătorii părăsiră imediat incinta turnului. Timpul trecea repede. Reveniră la London Bridge, după ce-şi vizară paşapoartele în King William Street; apoi alergară la debarcaderul watermanilor şi urcară pe fluviu, cum făcuseră în ajun. Doar că, în loc să se oprească la Podul Westminster, îşi continuară drumul, trecând pe sub o arcadă plină cu grinzi a noului pod al Parlamentului.

Faţada palatului dinspre Tamisa le apăru atunci în întreaga ei splendoare, ca în tabloul lui Justin Ouvrié. Pana nu poate descrie, cuvintele nu ajung pentru a reproduce măreţia gravă a acestui spectacol. Te-ai crede la o mie de leghe de Londra. Liniile arhitecturii au o mare puritate şi poartă cu mândrie blazoanele istorice de pe faţada de o regularitate perfectă, dinspre fluviu. Turnul Victoria şi Turnul Orologiului se înalţă de o parte şi de cealaltă a acestui edificiu imens, tăcut şi calm. E un spectacol sublim, de care te desparţi cu greu.

Malurile fluviului sunt foarte pitoreşti şi mai ales variate în acest loc. Palatul Lambeth produce un efect plăcut, cu grădinile lui asimetrice şi copacii care-şi lasă umbra pe peluzele verzi; construcţiile diverse, edificiile prezintă stiluri, mode şi forme diferite, dar toate tipic anglo-saxone. Este un adevărat peisaj medieval uitat pe malurile Tamisei şi care serveşte ca reşedinţă arhiepiscopului de Canterbury. La Londra nu există decât o episcopie şi un episcop. Atunci când trec prin faţa acestei reşedinţe regale, presbiterienii şi puritanii din Scoţia întorc privirea, cu dispreţ.

Vasul cu aburi se opri la Vauxhall Bridge, în Lambeth. Coborând la staţia Millbank, Jacques îi arătă prietenului său o construcţie cu un aspect extraordinar, situată pe malul stâng; este Penitentiary, o temniţă sinistră. Închisorile provoacă oroare la Londra, iar aceasta nu este decât un imens mormânt, masiv şi greoi, unde răufăcătorii, altădată condamnaţi cu deportarea, sunt închişi pe viaţă.

De acolo, o cabrioletă îi transportă pe parizieni, într-o oră, la Regent's Park, pe care voiau să-l vadă măcar cum arată. Căutau înainte de toate să culeagă câteva impresii fugitive, încredinţând memoriei, amintirii, imaginaţiei lor grija de a le fixa cât mai durabil. Pentru a ajunge în parc, traversară cele mai frumoase cartiere ale Londrei.

Casele din Pimlico sunt frumoase, luminoase, aliniate, degajând o opulenţă şi o bunăstare şocante; aproape toate au scuaruri umbroase, în care doar cei ce locuiesc acolo au dreptul să se plimbe. În Belgrave Square, construcţiile prezintă o arhitectură uniformă; ele sunt mari şi frumoase, fără magazine; par nişte uriaşe locuinţe liniştite, aflate la o sută de leghe de docuri şi de centrul Londrei.

Cabrioleta se opri la Park Square, la intrarea în Parcul Regentului, un câmp imens cu o întindere de patru sute cincizeci de acri, presărat cu vile aristocratice, cu alei mărginite de arbori şi acoperit cu vaste peluze; cuprinde o grădină zoologică şi una botanică; dar Jonathan nu vru să le viziteze şi se prăbuşi inert pe una dintre înaltele bănci verzi, ce protestează împotriva obişnuitului *confortable*, al englezilor.

Era momentul ca vizita în fugă a celor doi călători să se încheie; marşurile forţate, oboseala ce li se citea în ochi, încordarea nervilor firească în prezenţa atâtor lucruri noi duceau la deplina lor istovire. Doar cu mari eforturi, Jacques şi Jonathan, sprijinindu-se unul de altul, îmbărbătându-se reciproc, reuşiră să ajungă în Regent Street; această frumoasă arteră era, în acel moment, plină de oameni; era vremea distracţiei pentru acea populaţie opulentă; magazinele erau

pline de femei cu toalete pretenţioase, ceea ce explică necesarul de patruzeci de mii de vânzătoare pentru moda din capitala Angliei.

Jacques se îngrozi la gândul cinei în micuţa tavernă din City; distanţa până acolo i se părea triplă, din pricina oboselii şi a foamei; din fericire, la Quadrant, descoperi un restaurant franţuzesc; îşi trase prietenul în salonul acestuia şi, timp de două ceasuri, combătu oboseala şi foamea prin toate mijloacele posibile; bucătăria era franţuzească, dar cu un aspect puţin englezesc.

Capitolul XLVI

O vizită la Muzeul Tussaud

– Ei bine, zise Jonathan, la desert, iată-ne deci la capătul faimoasei noastre călătorii!

– Multe am mai văzut! replică Jacques; dacă nici acum nu suntem mulțumiți, nu știu ce altceva ne-ar mai putea satisface!

– Prietene Jacques, mă grăbesc să mă întorc la Paris, mărturisesc asta; am atins un nivel de insensibilitate deplină; nu mai văd, nu mai aud, nu mai percep și, în ultimele zile, simțurile mi s-au tocit de tot.

– Sunt obligat să recunosc faptul că ai puțină dreptate, dar mai rezistă o vreme!

– Mai avem, oare, ceva de vizitat?

– Liniștește-te, avem un obiectiv turistic final. Am ajuns la capătul programului scris de mine, pe care vreau să-l respect cu fidelitate. Hai, vino!

– Unde mă duci, Dumnezeule ?

– Vei vedea!

– Vei vedea! Cuvintele astea mă sperie!

– Vino.

– Bine, să mergem!

Și cei doi pelerini sleiți își reluară bastoanele de drumeți. Străbătură încă o dată străzile deja întunecate la opt seara. Jacques, care consultase cu atenție planul Londrei, se îndreptă fără ezitare spre Oxford Street, aflată în stânga față de Regent Street, și urmă această arteră până la Baker Street, fără să răspundă la întrebările prietenului său.

Trecând prin fața unei capele protestante, nu putu rezista dorinței de a intra, asigurându-l pe Jonathan că nu acesta era ținta schimbării lor.

Abia luminată, capela li se prezentă austeră şi tristă; câţiva credincioşi, risipiţi pe băncile de lemn, păreau confundaţi într-o tăcere adâncă. În fundul sălii, sprijinit de un pupitru luminat de o mică lampă, pastorul citea cu glas tare din *Biblie*. Repetate monoton de o voce gravă, versetele sunau funebru în această sală tenebroasă; frigul puritanismului îngheţa simţurile, pătrundea până în măduva oaselor.

— Să ieşim, zise Jacques.

— Nici n-ar fi trebuit să intrăm!

Câţiva paşi mai încolo, pe Baker Street, un pridvor destul de bine luminat le atrăgea atenţia trecătorilor. Jacques se îndreptă spre acesta, spunând:

— Am ajuns! Te rog să scoţi doi şilingi din buzunar.

Jonathan se supuse şi primi în schimb două bilete, cu care putură pătrunde într-un salon scăldat de lumină.

— Unde suntem?

— La Madame Tussaud, nepoata celebrului Curtius!

— Cum? Un cabinet cu figuri de ceară?

— Nu, un muzeu. Dar un muzeu cum nu ai mai văzut. Pentru ultima oară, deschide ochii şi priveşte!

O mulţime imensă umplea saloanele şi era deseori greu să-i deosebeşti pe vizitatori de vizitaţi, dacă cei din urmă n-ar fi purtat costume atât de strălucitoare.

Se găseau acolo, în mărime naturală, reprezentări ilustre, vechi şi moderne. Curtea Angliei figura în costume de gală: regine, prinţese, ducese, toate somităţile erau înfăţişate în diferite atitudini, purtând conversaţii. Ordinele, cordoanele, crucile, întreaga gamă a decoraţiilor din trecut străluceau pe piepturi. Diamantele scânteiau în părul reginelor şi pe mânerele săbiilor regilor. Curtea Franţei era completă şi ea. Două saloane imense abia reuşeau să cuprindă mulţimea de suverani şi de mari comandanţi; galeria de regi ai lui Napoleon nu reprezenta mare lucru în comparaţie cu înghesuiala aceea de capete încoronate.

Aceste diverse personaje se aflau în mijlocul saloanelor, în timp ce, în nişele ferestrelor şi pe estradele aflate de-a lungul pereţilor, tronau

şi făceau paradă înaintaşii Curţii Angliei. Acolo te impresiona uriaşul Henric VIII, înconjurat de cele şase soţii ale sale: Caterina de Aragon, Anne de Boleyn, Jane Seymour, Anne de Clèves, Catherine Howard şi Catherine Parr; colosalul măcelar, stând în mijlocul nefericitelor sale victime, era de-a dreptul odios. Ceva mai departe, Maria Stuart apărea în deplina strălucire a frumuseţii sale. Aceste capodopere de ceară atingeau perfecţiunea, iar realitatea n-ar fi fost mai uimitoare; frumuseţea reginei Scoţiei depăşea însă imaginaţia cea mai înflăcărată.

Jacques şi Jonathan circulau cu greu prin cele două mulţimi, cea în carne şi oase şi cea din ceară. Se apropiară de un Garibaldi nou, expus admiraţiei publice. Mai încolo, William Pitt şi Sheridan discutau liniştiţi, cu indiferenţa marilor seniori englezi.

Vrând să afle numele unui ecleziast cu totul remarcabil, aşezat pe un fotoliu, Jacques i se adresă unui vizitator, care-l privea fix. Nu obţinu însă niciun răspuns.

— Cred că nu m-a înţeles. Jonathan, repetă-i tu întrebarea mea!

Nici Jonathan nu avu mai mult noroc. Jacques se cam înfuriase, dar hohotul de râs al vecinilor săi îl linişti. Interlocutorul său era din ceară!

Perfecţiunea acestor figuri atinsese un asemenea nivel! De mai multe ori, vizitatorii greşeau astfel, căci multe dintre personajele de acolo aveau haine moderne şi stăteau direct pe parchet, amestecându-se astfel prin mulţimea care circulă în jurul lor; în schimb, Jonathan îl ciupi de braţ pe un gentleman foarte viu, după ce-i cercetase cu atenţie chipul şi-l crezuse o statuie din ceară!

După cele două saloane principale, se pătrunde în muzeul special, consacrat obiectelor lui Napoleon; aproape toate au fost culese de pe câmpul de luptă de la Waterloo; acolo se află trăsura în care împăratul, învins prin trădare, a părăsit locul bătăliei. Fiecare vizitator, bărbat, femeie, copil sau bătrân, considera de datoria sa să urce în acea trăsură, unde să stea câteva clipe; după care ieşea de acolo fericit şi mândru. Astfel se desfăşura o procesiune nesfârşită, la care Jonathan şi Jacques se abţinură să ia parte.

Capitolul XLVII

O ghilotină după moda englezească

– Până acum este ciudat, dar nu mai pot! Nu am unde să mă aşez! Nu există scaune pentru oamenii aceştia valoroşi, din ceară! zise Jonathan.

– Răbdare! Scoate doisprezece pence din buzunar şi urmează-mă!

– Iar?

– Iar!

– Dar...

– Urmează-mă, îţi spun! După aceea, vei fi liber.

Al treilea salon se găsea în capătul celorlalte două; mulţimea se înghesuia la uşa lui de intrare. Acest salon era o încăpere vastă, cu perdele de culoare închisă, slab luminată.

Cei doi prieteni aruncară o privire rapidă înăuntru; se înfiorară; două sau trei sute de capete tăiate, aşezate simetric, radial, îi fixau cu ochii lor sinistri. Fiecare dintre acestea, pregătite cu atenţie, etichetate, purta urmele oribile ale crimei şi ale suferinţei.

Bocarmi, Lacenaire, Castaing, Papavoine, Peytel, doamna Lafarge, Bastide, Jorion, paricidul Benoît, Palmer, Burk îşi arătau chipurile îngrozitoare; toate naţiunile, americanii, francezii, englezii furnizaseră contingentul de capete tăiate pentru această colecţie înfiorătoare; aceste crime violente, plătite prin pedeapsa cu moartea, le reveneau în minte şi le produceau o impresie stranie.

În mijlocul sălii, Marat, ucis de mâna Charlottei Corday, îşi dădea duhul în baie, arătându-şi hidoasa rană, de unde încă ieşea sângele; ceva mai departe, Fieschi aprindea maşina sa infernală; alţi criminali discutau între ei. În picioare, în umbră, Orsini şi Pieri se confundau

cu mulțimea! Te întrebai dacă nu făceai parte chiar tu din această adunătură de ticăloşi; mâinile tremurau şi ochii se injectau cu sânge.

— Unde ne aflăm, Jacques?

— În muzeul ororilor.

— Mi se pare de un gust echivoc.

— Într-adevăr, este mai mult pe gustul englezilor, dar uită-te acolo! Uită-te!

— Ghilotina! strigă Jonathan.

Într-adevăr, la capătul salonului se înălța cumplitul instrument de tortură, primul în care doar mecanica a fost folosită la executarea oamenilor. Şi ce mai ghilotină! Cea din 1793, care simțise atâtea victime palpitând sub tăişul său de fier. Cea care le-a tăiat capetele lui Ludovic XVI şi lui Robespièrre, Mariei-Antoaneta şi lui Dubarry, lui Danton şi lui André Chénier, lui Philippe Egalité şi lui Saint-Just!

Avea un certificat în regulă, indiscutabil, acoperit cu semnături serioase, agățat acolo, indicând că Samson însuşi vânduse ghilotina, după Revoluție, după Marea teroare! Cel mai autentic document! Cel mai îngrozitor act!

Tot eşafodul fusese ridicat acolo; mulțimea se înghesuia pe treptele scării; Jacques, trăgându-şi prietenul după el, urma mulțimea; ajunseră pe platformă, unde doi stâlpi roşii susțineau lama de forma unui paralelogram neregulat; o vergea de fier, pusă la unul dintre stâlpi, oprea greul tăiş din oțel; doar extremitatea inferioară era fixată cu un lanț, pentru ca vreunui englez să nu-i vină ideea să se joace puțin de-a mecanica.

În fața stâlpilor se găsea bascula, scândura fatală, dreaptă şi gata să basculeze; Jacques nu-şi putu rezista ispitei de a urca pe pedala acestei bascule şi de a admira îngrozit fermecătoarea simplitate a acestui mecanism.

Deodată se auziră strigăte înspăimântate, sunete nearticulate; mulțimea se opri; toți se uitară la teribilul cuțit; din fericire, se afla la locul său; dar un englez gras, mai curios şi mai entuziast ca alții, îşi băgase capul în orificiul ghilotinei şi se sufoca fiindcă nu şi-l putea retrage, sub presiunea apendicelui superior al lucarnei; Jacques fugi

la el să-l ajute şi ridică planşeta aceea scobită şi plină de fier, ce presa beregata insularului; acesta scoase un mormăit de mulţumire.

— Ei bine, zise Jacques, trag o concluzie care ne consolează foarte mult.

— Care, prietene?

— Cu un asemenea dispozitiv, mureai sugrumat, înainte de a fi decapitat!

— Mulţumesc, Jacques. M-ai liniştit, de acum înainte!

— Atunci, să plecăm! Mai aruncăm o privire, ne mai gândim la ceva şi părăsim Anglia luându-ne rămas-bun de la ghilotina franceză!

Cei doi vizitatori ieşiră şi respirară cu plăcere aerul curat al serii; păreau nişte condamnaţi, graţiaţi în ultima clipă.

Luară o trăsură şi, după un ceas, coborâră adormiţi la London Bridge Hotel. A doua zi, de dimineaţă, se duseră la Brighton Railway de pe Duke Street; unde, graţie unei traducătoare, dispoziţiile lor fură uşor de înţeles, iar valizele puse în loc sigur; urcară apoi într-un vagon de clasa întâi, iar Jacques, trecând pe lângă casele din jur, aruncă o ultimă privire spre Tamisa şi catedrala Saint Paul.

În curând, putu contempla o clipă faţada feericului palat Sydenham; a fost doar o străfulgerare; după două ceasuri, trenul se oprea la Brighton, această adevărată Parthenopa a nordului, atât de lăudată de Thackeray; o ramificaţie a căii ferate unea Brightonul de micul port Newhaven. După o jumătate de oră, călătorii ajungeau acolo şi zăreau cele două coşuri enorme ale pachebotului *Orléans*, ce se pregătea pentru plecarea spre Franţa.

Cei doi prieteni se repeziră să urce pe punte.

— Plecăm din Anglia!

— *For ever! For ever!* replică Jonathan.

Orléans ridică imediat ancora şi porni spre Dieppe. Marea era liniştită, iar traversarea fu rapidă. După cinci ore, la orizont se vedeau falezele Franţei.

— Simţi ceva la revenirea în Franţa? îl întrebă Jacques.

— Nimic, răspunse Jonathan. Dar tu?

— Ei bine, nici eu!

Capitolul XLVIII

Imaginaţia le va fi ghid de acum înainte

Astfel s-a încheiat vestita călătorie în Anglia şi în Scoţia; în ciuda obstacolelor, a dificultăţilor, a întârzierilor, a incertitudinilor, a grijilor, a disperării, a bătăilor de joc, s-a terminat!

După cele şaptesprezece zile pierdute la Bordeaux şi cele patru zile ale traversării, avuseseră doar o săptămână ca să hoinărească prin ciudatele ţinuturi din regatul Unit. Ce avea să le rămână din acea trecere rapidă, din acea cursă nebunească, din vizita lor făcută în fugă? Jacques şi Jonathan aduseseră, oare, cu ei destule lucruri pentru dulcile ore de relaxare şi de trândăvie ce urmau?

Străbătuseră Oceanul Atlantic, înconjuraseră Franţa şi insulele britanice, traversaseră Anglia, trecuseră pe la Tweed, parcurseseră Scoţia, vizitaseră Liverpool-ul, văzuseră Edinburg-ul, merseseră prin Glasgow, ochiseră Stirlingul, umblaseră prin Londra; urcaseră pe munţi, ajunseseră pe malurile lacurilor; îşi imaginaseră, mai curând decât descoperiseră, obiceiurile noi, diferenţele geografice, costumele bizare, diversităţile naţionale; atinseseră toate aceste lucruri, dar nu studiaseră serios nimic.

Abia acum, după întoarcerea lor, avea să înceapă adevărata lor excursie, căci de acum înainte imaginaţia le va servi drept ghid şi ei vor călători printre amintirile aduse de acolo.

Sfârşit

Astfel s-a încheiat vestita călătorie în Anglia şi în Scoţia...

Cuprins

I. Cum a fost stabilită călătoria în Anglia şi în Scoţia 5
II. Vaporul care nu mai soseşte 8
III. În care cei doi prieteni vizitează Nantes 12
IV. Primele clipe la bord 16
V. Jonathan suferă de rău de mare 20
VI. Spre Scoţia, dar cu peripeţii 24
VII. Escala de la Bordeaux 29
VIII. Despre vinul de Bordeaux 32
IX. O vizită în bazinul Arcachon 35
X. Pregătiri pentru ridicarea ancorei 39
XI. La drum spre Scoţia, în sfârşit! 42
XII. O noapte pe mare 47
XIII. În care Jacques Lavaret întâmpină unele dificultăţi de pronunţie 51
XIV. Jacques şi Jonathan debarcă la Liverpool 55
XV. Măreţia şi mizeria oraşului Liverpool 59
XVI. Descoperirea obiceiurilor englezeşti 64
XVII. Un concert nocturn 68
XVIII. Despre avantajele căilor ferate englezeşti 71
XIX. Sosirea la Edinburg 75
XX. Un oraş cu multe contraste 80
XXI. Anglia: o mare lady, ieşită la plimbare 86
XXII. Farmecele lui miss Amelia 89
XXIII. O reuniune de familie 94
XXIV. Despre gastronomia scoţiană 97
XXV. Jacques şi Jonathan vizitează Edinburg-ul 101
XXVI. O nouă lecţie de pronunţie 105
XXVII. Scoţia este o ţară ploioasă 108
XXVIII. Pe urmele lui Walter Scott 113
XXIX. În tren, spre Glasgow 117
XXX. Mirosul de Chester 122
XXXI. În care este vorba despre cârnaţi şi umbrele 126

XXXII. La bordul lui *Prince Albert* 130
XXXIII. Călătorii de pe imperială 133
XXXIV. De la lacul Katrine la Stirling 137
XXXV. Cu ce seamănă un highlander 140
XXXVI. În tren spre Londra 145
XXXVII. În regatul cărbunelui 148
XXXVIII. Sosirea la Londra 151
XXXIX. Saint Paul şi Tamisa 154
XL. Parlamentul, apoi Westminster, Whitehall, Trafalgar Square 158
XLI. Palatul Buckingham, Hyde Park, Picadilly, Strand 163
XLII. Jacques şi Jonathan se duc la teatru 167
XLIII. O lady Macbeth de neuitat 170
XLIV. Cu vasul pe Tamisa 174
XLV. Turnul Londrei, Regent's Park 178
XLVI. O vizită la Muzeul Tussaud 182
XLVII. O ghilotină după moda englezească 185
XLVIII. Imaginaţia le va fi ghid de acum înainte 188

Tipărit la Fed Print S.A.

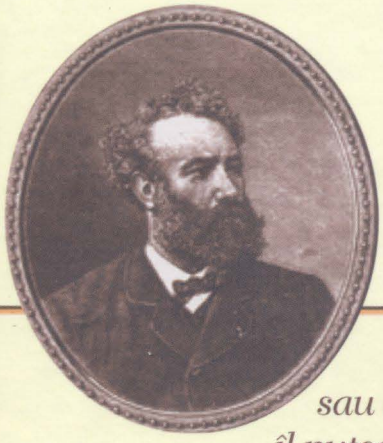

Jules Verne

O simplă conversaţie, un eveniment istoric sau o informaţie citită într-un ziar – toate acestea îl puteau inspira în orice clipă pe acest om pasionat de cuvânt, numit ***Jules Verne!***

Atâtea titluri care ne aruncă în formidabilele sale aventuri imaginare!

În aceeaşi colecţie:

- În faţa steagului
- Sfinxul gheţarilor (Partea I)
- Sfinxul gheţarilor (Partea a II-a)
- Naufragiaţii de pe Jonathan
- Nord contra Sud
- Aventurile celor trei ruşi şi trei englezi în Africa Australă
- Fraţii Kip
- Mihail Strogoff
- Mathias Sandorf (Partea I • Partea II)
- Mathias Sandorf (Partea III • Partea IV • Partea V)
- Arhipelagul în flăcări
- Drumul Franţei
- Cancelarul
- Familia fără nume
- Doamna Branican
- O tragedie în Livonia
- Călătorie în Anglia şi în Scoţia